

PROGRAMUL OPERAȚIONAL REGIONAL CENTRU 2022 – 2024

*Aprobat prin Decizia nr. 01-05
din 24.02.22 a CRD Centru*

*Actualizat prin Decizia nr. 03-02
din 07.09.23 a CRD Centru*

Regiunea de Dezvoltare Centru

2022

C U P R I N S

1. INTRODUCERE	4
1.1 Dezvoltarea regională și scopul POR	4
1.2 Contextul strategic	4
1.3 Principiile care au stat la baza procesului de planificare	5
1.4 Actorii implicați în elaborare	6
1.5 Perioada de implementare	6
2. ANALIZA SITUAȚIEI	7
2.1 Dinamica regiunii în context național	7
2.2 Dezvoltarea centrelor urbane	16
2.3 Valorificarea oportunităților de relansare economică a regiunii	19
2.3.1 Specializarea inteligentă a RD Centru	29
2.4 Dezvoltarea infrastructurii tehnico-edilitare de bază în regiune	32
2.4.1 Aprovizionare cu apă	32
2.4.2 Canalizare	33
2.4.3 Managementul deșeurilor	34
2.5 Dezvoltarea interacțiunii urban-rural	36
2.6 Discrepanțe intra-regionale	38
3. OBIECTIVELE PROGRAMULUI	44
4. IMPACT	46
5. RISCURI DE IMPLEMENTARE	48
6. AUTORITĂȚI ȘI INSTITUȚII RESPONSABILE	49
7. PROCEDURI DE MONITORIZARE, RAPORTARE ȘI EVALUARE	50
8. PLANUL DE IMPLEMENTARE A POR CENTRU 2022-2024	51

ABREVIERI

AAC	Aprovizionare cu apă și canalizare
ADR	Agenție de dezvoltare regională
APL	Administrația Publică Locală
CRD	Consiliu Regional pentru Dezvoltare
CNCDR	Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale
DR	Dezvoltare regională
FEN	Fondul Ecologic Național
FNDR	Fondul Național de Dezvoltare Regională
GIZ	Agencia de Cooperare Internațională a Germaniei
IDAM	Indicele de Deprivare al Ariilor Mici
MADRM	Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului
MIDR	Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale
PNDOPC	Programul Național de Dezvoltare a Orașelor-Poli de creștere
RDC	Regiunea de Dezvoltare Centru
SNDR	Strategia Națională de Dezvoltare Regională

1. Introducere

1.1 Dezvoltarea regională și scopul POR

Politica de dezvoltare regională reprezintă ansamblul instrumentelor și măsurilor pe care autoritățile administrației centrale și locale le iau într-un teritoriu regional în favoarea acțiunii de creștere a competitivității și dezvoltări durabile a fiecărei regiuni pentru creșterea calității vieții cetățenilor.

Dezvoltarea regională durabilă este un imperativ asumat de Guvernul Republicii Moldova, care și-a confirmat angajamentul ferm pentru distribuirea echitabilă a șanselor de dezvoltare pe întreg teritoriul țării, asumat prin cadrul legislativ, cât și prin documentele de politici aprobate în acest sens. Succesul implementării politicilor regionale va impulsiona și accelera dezvoltarea regiunilor, scopul final fiind îmbunătățirea calității vieții cetățenilor, indiferent unde locuiesc aceștia pe teritoriul Republicii Moldova.

Stabilirea în spațiul de politici publice a unor noi concepte și paradigme de dezvoltare – coeziune incluzivă, planificare spațială integrată, procese intersectoriale de luare a deciziilor, precum și necesitatea de a îmbunătăți coerența intervențiilor/programelor la nivel regional a determinat nevoia de a revizui obiectivele de dezvoltare și a stabili noi direcții strategice de intervenție.

Scopul Programului Operațional Regional este de a asigura un cadru eficient de planificare pentru a determina direcțiile și ritmul de dezvoltare, a eficientiza activitatea autorităților în gestionarea problemelor regionale, în utilizarea resurselor financiare, de a promova regiunea și de a atrage fonduri externe pentru a implementa proiectele investiționale planificate.

1.2 Contextul strategic

POR Centru a fost elaborat ținând cont de prevederile legislației naționale în vigoare și anume: Legea nr. 438-XVI din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova și, în particular, conform Metodologiei de elaborare, aprobare și implementare a Programelor Operaționale Regionale, aprobată de MADRM pe 12.02.2021.

Conform prevederilor legale, POR Centru pentru anii 2022-2024 este principalul document de planificare a dezvoltării echilibrate și durabile a Regiunii de Dezvoltare Centru pe un termen mediu care reflectă necesitățile, obiectivele și direcțiile de dezvoltare. Programul este structurat, în linii mari, în baza cerințelor HG 386. Documentul a fost realizat în conformitate cu prevederile metodologice elaborate de către Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului (actualmente – *Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale*), prin care au fost stabilite conținutul programului, cadrul de elaborare, consultare și aprobare al acestuia. Documentul se axează pe nevoile majore ale regiunii și tinde spre valorificarea potențialului său de dezvoltare.

În procesul elaborării prezentului document de planificare, pentru a asigura o corelare intra-regională și inter-regională cu alte documente de planificare, au fost analizate și strategiile de dezvoltare ale raioanelor din Regiunea Centru (care au asemenea strategii/planuri), precum și proiectele Programelor Operaționale Regionale ale celorlalte regiuni de dezvoltare.

Prin conținutul său, prezentul document reprezintă o continuare logică a Strategiei de Dezvoltare Regională Centru pentru anii 2016-2020 și este corelat cu obiectivele strategice ale *Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională pentru anii 2022-2028*, aprobată de Guvern pe 26.01.22.

La baza elaborării POR Centru a stat noua paradigmă a dezvoltării regionale, accentul fiind pus pe competitivitate regională, pe utilizarea mai bună a potențialului celor mai importante zone urbane cu impact asupra creșterii ocupării forței de muncă și stimularea dezvoltării economice.

Documentul pornește de la analiza situației existente și a tendințelor înregistrate la nivelul RDC pe parcursul ultimului deceniu, inclusiv: evoluția regiunii în context național, dezvoltarea centrelor urbane, dezvoltarea interacțiunii urban-rural, analiza diferențelor de dezvoltare intra-regionale, oportunitățile de relansare a regiunii prin identificarea și dezvoltarea activităților economice de creare a valorii adăugate.

În baza acestor informații au fost stabilite obiectivele și măsurile de dezvoltare a regiunii în perioada 2022-2024. Partea a doua a documentului include proiectele și acțiunile prioritare în vederea realizării obiectivelor stabilite.

1.3 Principiile care au stat la baza procesului de planificare

POR Centru, ca document principal de programare la nivel regional, s-a axat pe principiile utilizate în elaborarea documentului strategic regional precedent – SDRC 2016-2020:

- *Convergența* – compatibilizarea sistemului instituțional regional cu cele din UE.
- *Subsidiaritatea* – soluționarea problemelor la cel mai apropiat nivel decizional al acestora.
- *Continuitatea* – continuarea proceselor de dezvoltare regională inițiate, valorificarea experienței acumulate și aplicarea de noi paradigme ale dezvoltării.
- *Complementaritatea* - conceperea și realizarea de instrumente și mecanisme care să permită cumulara resurselor și realizarea, în acest fel, într-un mod mai bun, a obiectivului de reducere a disparităților regionale.
- *Parteneriatul* – cooperarea structurilor instituționale regionale, autorităților publice locale, sectorului public și privat în activitatea de planificare, implementare și monitorizare a măsurilor privind susținerea dezvoltării regionale.
- *Eficiența* – buna utilizare a resurselor naturale, umane, financiare și tehnologice în regiune.
- *Transparența* – claritate și corectitudine în procesele alocării, distribuirii și utilizării mijloacelor pentru realizarea strategiei, programelor și proiectelor de dezvoltare regională.

Premise (factori de succes):

- *Buna guvernare.* La nivel regional, CRD și ADR reprezintă pilonii principali care asigură planificarea multisectorială și coordonarea eficientă a implementării POR Centru 2022-2024 în RDC, inclusiv implementarea, cu participarea activă a APL, a investițiilor și proiectelor de anvergură regională. Acest aspect impune, pe de o parte, extinderea (revizuirea) mandatului și consolidarea continuă a capacităților CRD și ADR în domeniul coordonării multisectoriale, precum și consolidarea capacităților APL în domeniul gestionării eficiente a proiectelor de anvergură regională.
- *Abordarea integrată.* Abordarea integrată a planificării strategice și a intervențiilor presupune estimarea sustenabilității rezultatelor sub aspecte sociale, economice și de mediu, ajustarea POR la cadrul conceptual și temporal al SNDR 2022-2028, integrarea priorităților și tendințelor sectoriale în planificarea regională. De asemenea, modelul integrat de implementare a proiectelor poate fi și trebuie aplicat sistemelor de transport, de gestionare a serviciilor publice, dezvoltarea urbană etc.
- *Sinergia instrumentelor de finanțare și monitorizarea eficientă a investițiilor.* La nivel regional este important că diversitatea de instrumente/surse de finanțare locale și regionale să fie integrate într-un cadru mai larg de planificare și programare pentru a încuraja cooperarea și realizarea de proiecte investiționale durabile. În procesul de monitorizare a intervențiilor se va aplica sistemul de monitorizare și evaluare bazat pe rezultate pentru a crește responsabilitatea actorilor implicați față de rezultatele obținute, eficiența și durabilitatea efectelor.
- *Capacități reale de guvernare eficientă a procesului de dezvoltare regională.* Implementarea cu succes a programului actual va depinde esențial de capacitatea instituțiilor și actorilor regionali de a guverna eficient procesul de dezvoltare regională care presupune: cooperare inter-comunitară și abordare participativă, identificarea ideilor de proiecte și pregătirea calitativă a documentației necesare, atragerea resurselor

financiare, implementarea cu succes a proiectelor, asigurarea unei transparențe totale a procesului și nu în ultimul rând, respectarea principiilor echității sociale și a egalității de gen. În același timp, succesul va depinde și de valorificarea experienței acumulate care presupune punerea în aplicare a lecțiilor învățate, a abordărilor, metodelor și instrumentelor ce țin de eficientizarea procesului de dezvoltare regională, inclusiv prin sporirea rolului actorilor sociali și îmbunătățirea guvernantei regionale.

- *Incluziunea socială și egalitatea de șanse.* Incluziunea socială și egalitatea de șanse presupune drepturi egale de acces și de a dispune de valorile economice, sociale și culturale pentru toți cetățenii și toate grupurile sociale, indiferent de locul de trai și statutul social, cu accent pe integrarea socială a comunităților și grupurilor vulnerabile prin implicare și participare.

1.4 Actorii implicați în elaborare

Pe tot parcursul elaborării documentului a fost asigurat un proces participativ de luare a deciziilor la nivel regional. Pe 26.02.21 a fost instituit Grupul de Lucru pentru elaborarea POR Centru, cu o componență de 28 de persoane. Din componența grupului de lucru fac parte reprezentanți ai Ministerului Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului (MADRM; din septembrie 2021 – *Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale*), administrației publice locale de nivelurile I și II, sectorul de afaceri și sectorul asociativ. Grupul de Lucru a fost implicat la toate etapele de elaborare și validare a documentului (în cadrul ședințelor online și comunicări prin intermediul poștei electronice).

1.5 Perioada de implementare

POR Centru este elaborat pentru o perioadă de 3 ani. În baza obiectivelor stabilite în POR este elaborat Planul de implementare al POR, care este actualizat anual și care include toate intervențiile menite să atingă obiectivele de dezvoltare stabilite la nivel de regiune. Proiectele selectate în baza Apelurilor de propuneri de proiecte, care sînt aprobate spre finanțare din FNDR și incluse în DUP, cît și acțiunile care urmează a fi desfășurate de către ADR Centru, sînt incluse în POR și în Planul Anual de Acțiuni al ADR Centru.

2. ANALIZA SITUAȚIEI

În economia mondială, dezvoltarea economică diferă nu doar de la țară la țară, ci chiar de la regiune la regiune. De aceea, fiecare guvern duce o politică de dezvoltare specifică, cu scopul atragerii investițiilor, deoarece anume investițiile sînt sursele ce asigură dezvoltarea socio-economică și tehnico-științifică a oricărei regiuni sau țări.

Analiza situației în profil regional descrie problemele și cauzele acestora din punct de vedere economic, social și tehnico-științific, inclusiv descrierea posibilelor consecințe în cazul neintervenției în soluționarea problemelor și a impactului asupra principalelor grupuri vulnerabile afectate, cu folosirea dovezilor cantitative și calitative ce vizează dezvoltarea complexă a regiunii de dezvoltare, numărului locurilor de muncă; calificării muncitorilor și specialiștilor autohtoni; cerințelor pieței cu mărfuri de înaltă calitate, utilizarea capacităților și infrastructurii în zonele industriale amplasate în orașe și în centrele raionale.

2.1 Dinamica regiunii în context național

Analiza principalilor indicatori economici permite evaluarea nivelului de dezvoltare a acestor formațiuni economice și impactul acestora asupra dezvoltării regionale.

Produsul Intern Brut (PIB) constituie unul dintre indicatorii macroeconomici frecvent folosiți pentru aprecierea creșterii economice, pentru capacitatea sa de a reflecta acest proces și, în special, nivelul de trai al populației.

Pe parcursul ultimului deceniu, creșterea anuală reală a PIB-ului a marcat perioade de scăderi și de creșteri (fig. 1). Dar, în comparație cu creșterea reală, se constată o majorare constantă în raport cu anul de bază (2008). De exemplu, în 2016, PIB-ul a crescut cu 26,9% față de anul 2008 și cu 4,1% față de anul 2015. Produsul Intern Brut în 2019 a constituit 210099 mln lei, în prețuri curente de piață, înregistrînd, astfel, o creștere în termeni reali cu 3,6% față de anul 2018.

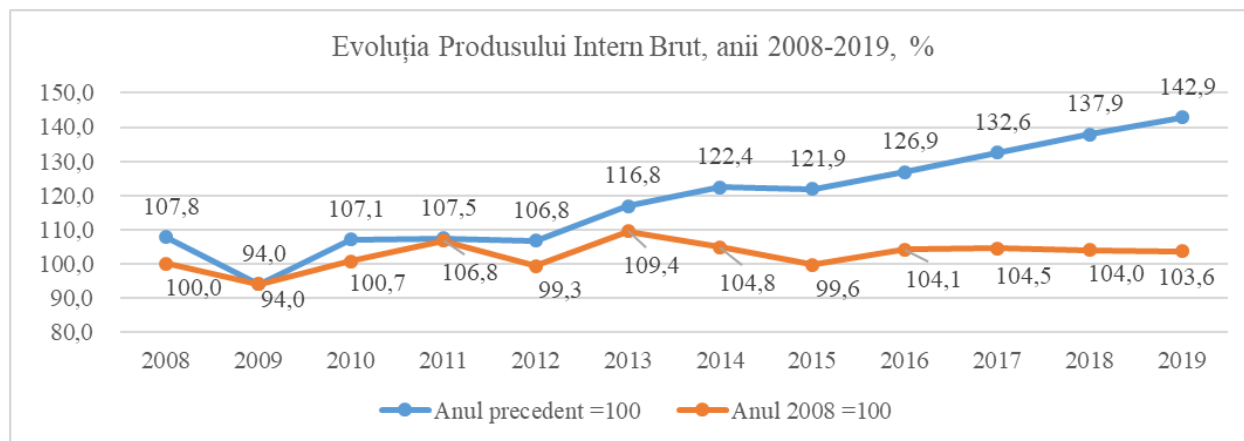

Figura 1. Evoluția PIB-ului a Republicii Moldova, anii 2008-2019, %

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Principalele activități care au contribuit la creșterea Produsului Intern Brut în perioada dată au fost:

- Construcțiile – cu o pondere în PIB de 8,6% și o creștere a VAB cu 15,9% au contribuit la creșterea PIB-ului cu 1,3%;
- Comerțul cu ridicata și cu amănuntul; întreținerea și repararea autovehiculelor și a motocicletelor; transportul și depozitățile; activitățile de cazare și alimentație publică – cu o pondere de 21,8% și o majorare a VAB cu 5,7% au contribuit la creșterea PIB-ului cu 1,2%;
- Industria extractivă; industria prelucrătoare; producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat; distribuția apei; salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de

decontaminare – avînd o pondere de 14,2% și o creștere a VAB cu 2,6% au favorizat la creșterea PIB-ului cu 0,4%;

- Informațiile și telecomunicațiile – avînd o pondere de 4,7% la formarea PIB-ului și o creștere a VAB cu 9,2%, de asemenea au majorat PIB-ul cu 0,4%.

Valoarea adăugată brută totală pe economie în perioada respectivă a înregistrat o creștere cu 3,9% f.p.s.a.p., astfel contribuit la formarea PIB-ului cu 86,9% și o creștere a acestuia cu 3,4%.

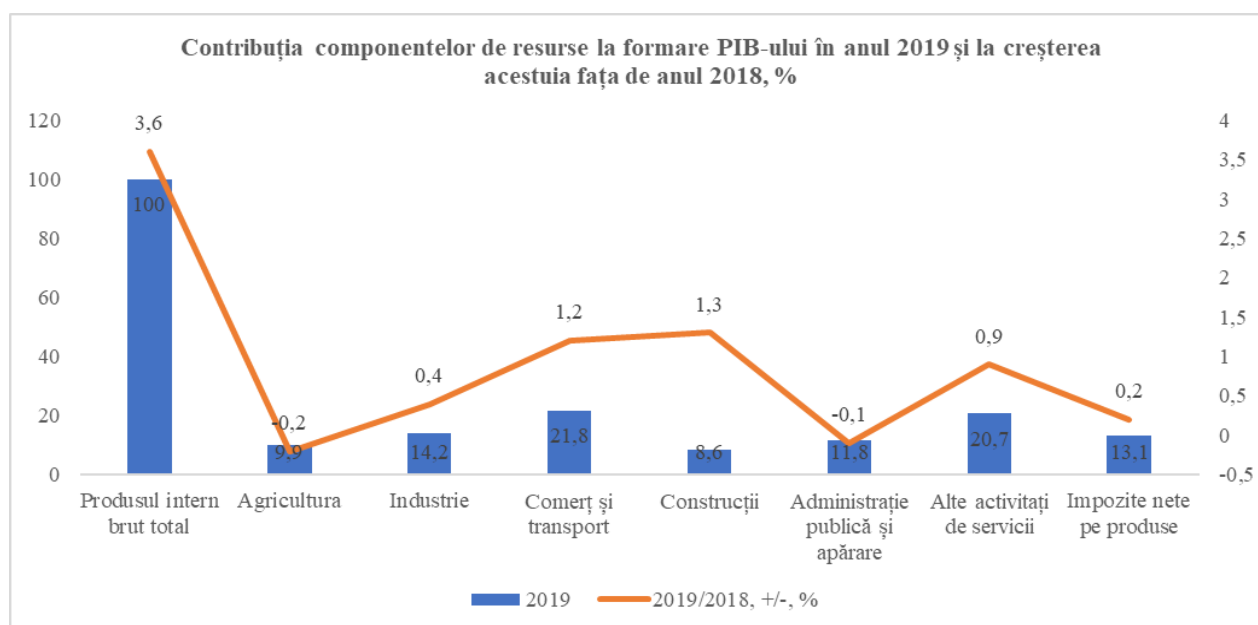

Fig. 2. Contribuția componentelor de resurse la formarea PIB-ului în 2019 și la creșterea acestuia față de 2018, %

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Majorarea PIB în 2019 a fost determinată, în principal, de creșterea în următoarele sectoare: construcțiile, comerțul cu ridicata și amănuntul, industria, informațiile și comunicațiile. Pe fondul incertitudinii accentuate se estimează o scădere a PIB real cu cel puțin 4,5 %, cu circa 9,3 p.p. sub nivelul de referință prepanemică, în mare parte din cauza contracției puternice a cererii externe și interne.

Produsul Intern Brut Regional (PIBR) este un indicator complex care măsoară nivelul de dezvoltare economică a regiunilor. În Republica Moldova, primul calcul experimental al PIBR pentru 2013-2014 a fost realizat în 2016.

Analiza PIBR în profil regional atestă o tendință continuă de amplificare a decalajului de dezvoltare dintre mun. Chișinău și toate celelalte regiuni ale țării. Ponderea mun. Chișinău în PIB a crescut pînă la 56% în 2013 și peste 58% în 2017, anticipîndu-se tendințele de atingere a pragului de 60% în perspectiva următorilor ani.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
RD Municipiul Chisinau	55,7	56,1	57,0	57,6	58,2	59,4
RD Nord	17,6	17,6	17,2	17,0	16,8	16,6
RD Centru	15,2	15,3	15,4	15,2	15,0	14,7
RD Sud	8,7	8,4	7,9	7,7	7,6	7,1
RD U.T.A. Gagauzia	2,8	2,6	2,5	2,5	2,4	2,2
Total Republica Moldova	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabelul 1. Evoluția PIB-ului regional, anii 2013-2018, %

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Distribuția PIBR pe regiuni de dezvoltare indică un dezechilibru profund în dezvoltarea regională a țării. Dezechilibrul și, ca urmare, diferențele de dezvoltare între regiuni și municipiul Chișinău este unul dintre riscurile structurale pentru o dezvoltare durabilă a țării în ansamblu.

Ponderea PIB în RDC a crescut până la 15,2% în 2013 și s-a diminuat la 14,7 % în 2018. În linii generale, pe parcursul ultimilor 5 ani toate regiunile Republicii Moldova au înregistrat performanțe modeste de dezvoltare, confruntându-se cu provocări majore de ordin economic.

Tabelul 2. Dinamica ponderii RD Centru în principalii indicatori de dezvoltare, anii 2010-2019

Indicatori	2010	Evoluția pe perioade (+/- în puncte procentuale)			2019
		2010-2012	2013-2015	2016-2018	
Populația prezentă	29,92	- 0,03	- 0,04	- 0,19	29,66
Numărul agenților economici	14,00	0,00	0,59	1,37	15,96
Cifra de afaceri a agenților economici	9,00	0,45	0,88	2,12	12,44
Număr de salariați	16,94	0,13	0,50	0,35	17,91
Valoarea producției fabricate	12,92	1,20	3,17	3,86	21,14
Investiții în active materiale pe termen lung	9,26	0,78	3,40	4,45	17,90
Volumul producției industriale livrate	14,28	0,36	1,76	2,41	18,81
Volumul construcțiilor	11,75	0,22	- 0,49	0,60	12,08

Sursa: Elaborat în baza datelor BNS, www.statistica.md

Performanța relativ mai bună a RD Centru se datorează în mod special proximității de mun. Chișinău, ceea ce a influențat un dinamism investițional superior. Pe parcursul ultimilor 9 ani, în regiune a crescut numărul agenților economici (+2 pp), ceea ce a dus la creșterea ponderii RDC la nivelul nr. de salariați din țară de la 16,94% la 17,91%. Totodată, ponderea RDC la nivel de cifră de afaceri a crescut de la 9% în 2010 la 12,44% în 2019.

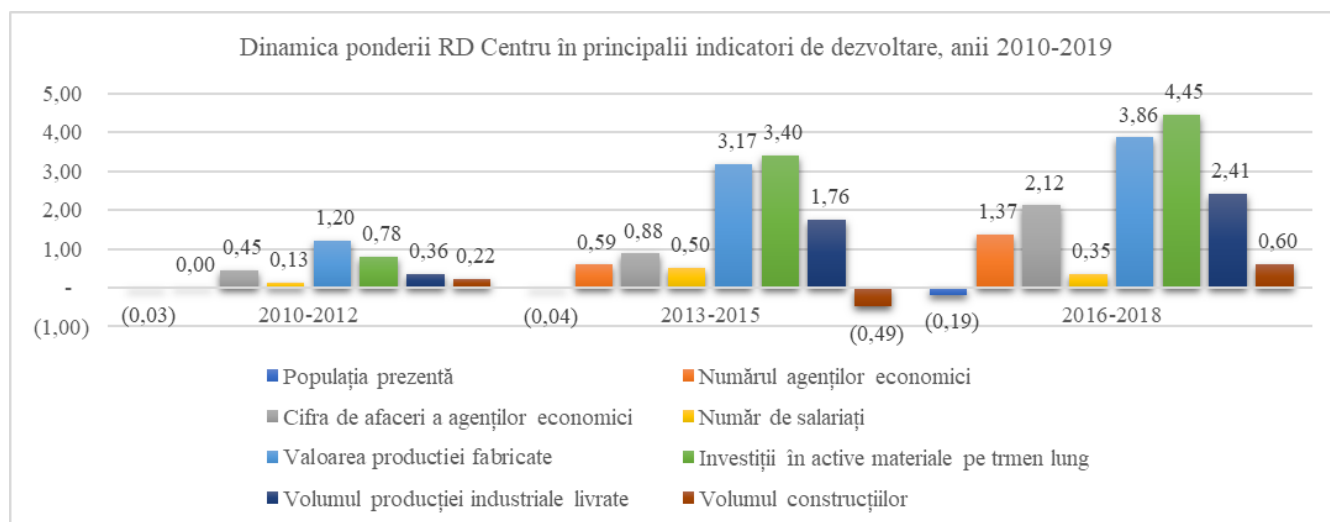

Figura 4. Dinamica ponderii RD Centru în principalii indicatori de dezvoltare, anii 2010-2019

Sursa: Elaborat în baza datelor BNS

Regiunea a experimentat o creștere industrială spectaculoasă (datorată în special investițiilor străine în ZEL Ungheni), ceea ce a condus la majorarea ponderii RD Centru în totalul volumului producției industriale livrate pe țară de la 14,28% în 2010 la 18,8% în 2019.

Pe parcursul ultimilor ani, cca 12% dintre toate construcțiile locative din afara mun. Chișinău au fost localizate în RD Centru, în special în raioanele limitrofe capitalei. Această creștere este cu atât mai spectaculoasă dacă luăm în considerare că cu 15 ani în urmă (anul 2005), după volumul investițiilor în construcția locativă, RD Centru se plasa pe ultimul loc printre toate celelalte regiuni din țară.

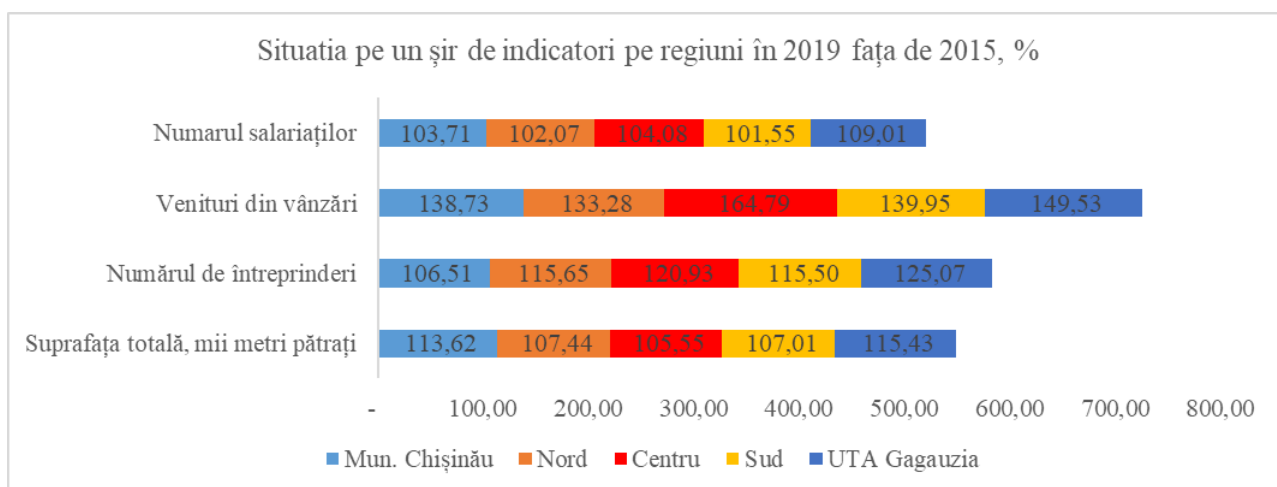

Figura 5. Situația pe un șir de indicatori pe regiuni în anul 2019 față de 2015, %

Sursa: Elaborat în baza datelor BNS, www.statistica.md

Dinamica economică relativ mai bună a RDC se datorează și faptului că agenții economici în perioada dată și-au crescut veniturile din vânzări (164%) pe fundalul celei mai accentuate creșteri a nr. de întreprinderi comparativ cu celelalte regiuni (cu excepția RDCUTAG). Acest rezultat însă nu a permis cel puțin menținerea nr. de personal, RDC înregistrând o creștere nesemnificativă la acest indicator (cca 4% în 5 ani), aproape de situația RDS, RDN și mun. Chișinău. Astfel, există semnale că RDC a înregistrat o dezvoltare mai dinamică decât alte regiuni.

Analizând evoluția regiunilor pe indicatorii prezentați, se poate observa că cel puțin 2 regiuni (RDN și RDS) nu manifestă tendințe de diminuare a discrepanțelor, în timp ce în celelalte 3 regiuni pare posibilă o tendință de convergență a nivelului de dezvoltare.

Potențialul uman al RD Centru reprezintă sursa principală de creștere economică și dezvoltare socială durabilă a regiunii. Fiind o parte componentă a sistemului economic regional, piața muncii este influențată de transformările socio-economice prin care trece actualmente RD Centru. Un șir de factori ai mediului economic extern și intern au influențat negativ asupra pieței muncii regionale, afectându-i nivelul de competitivitate și generând tensiuni.

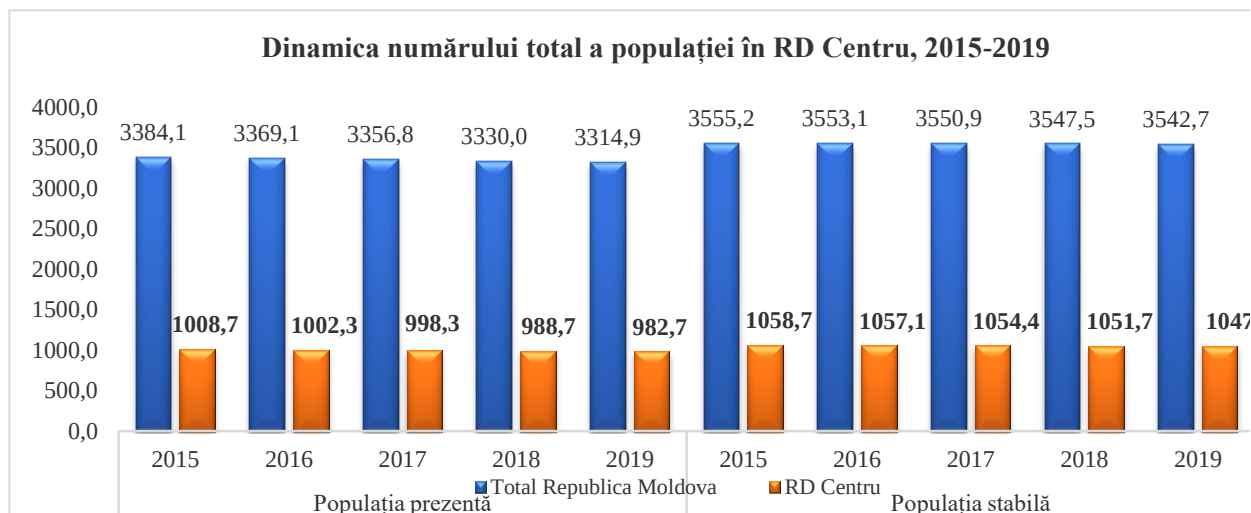

Figura 6. Dinamica numărului total a populației RD Centru, anii 2015-2019

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Scăderea nr. total al populației a avut repercusiuni majore și asupra pieței forței de muncă. Declinul populației, determinat de scăderea natalității, duce la pierderea potențialului demografic intern de redresare a situației, criza demografică, obținând proporții importante, iar ieșirea din procesul de depopulare va deveni tot mai dificilă.

Anumiți indicatori precum rata ocupării etc. pot servi drept indicatori proxy pentru evaluarea creșterii economice, însă trebuie ținut cont că există și situații când se poate înregistra o creștere fără sporirea ratei de ocupare. Astfel, dezvoltarea statisticii regionale, inclusiv PIBR rămîne o constrîngere în evaluarea impactului politicilor de DR.

Tabelul 3. Dinamica ratei de activitate, ocupare și șomaj pe regiuni de dezvoltare (2014-2019)

	2014	2019	Anul 2019 față de 2014, p.p., +/-
Rata de activitate, %			
Total Republica Moldova	41,2	42,3	+1,1
RD Mun. Chișinău	51,6	55,1	+3,5
RD Nord	40,8	44,4	+3,6
RD Centru	38,0	35,9	-2,2
RD Sud	34,3	33,2	-1,1
Rata de ocupare %			
Total Republica Moldova	39,6	40,1	+0,5
RD Mun. Chișinău	48,5	52,6	+4,1
RD Nord	39,9	42,5	+2,6
RD Centru	36,8	33,6	-3,2
RD Sud	33,1	31,3	-1,8

Rata șomajului, %			
Total Republica Moldova	3,9	5,1	+1.2
RD Mun. Chișinău	6,0	4,6	-1.4
RD Nord	2,4	4,3	+1.9
RD Centru	3,2	6,3	+3.1
RD Sud	3,6	5,8	+2.2

Sursa: Elaborat în baza datelor BNS, www.statistica.md

În anul 2019, ratele de activitate și de ocupare pentru populația în vîrstă aptă de muncă, la nivel de țară, au înregistrat o ușoară creștere, atingînd valorile de 42,3% și respectiv 40,1%, față de nivelul de 41,2% pentru rata de activitate și 39,6% pentru rata de ocupare în anul 2014.

În abordare comparativă, se atestă o creștere continuă a sistemului ocupațional din mun. Chișinău, comparativ cu regiunile Nord, Centru și Sud, în care indicele respectiv a înregistrat valori semnificative în perioada analizată. În 2019, în RDC ratele de activitate și ocupare au înregistrat valori mai scăzute – 36,9% și, respectiv, 33,6%, comparativ cu ratele de activitate și ocupare la nivel de țară, unde au fost înregistrate valori de 42,3% și, respectiv, 40,1%, totodată, înregistrînd valori mai scăzute față de anul 2019 cu -2,2 p.p. și, respectiv, -3,2 p.p. Rata șomajului la nivel de țară în 2019 a înregistrat valoarea de 5,1%, fiind cu 1,2 p.p. mai mare față de 2014, pe cînd rata șomajului în RDC în 2014 atingea valoarea de 3,2% față de 6,3% în 2019, înregistrînd în anul 2019 cu + 3.1p.p. mai mult față de anul 2014.

Tabelul 4. Diferențe socio-economice între regiunile Republicii Moldova, 2019

	Numărul Populației	Ponderea persoanelor sub vîrsta aptă de muncă,%	Ponderea persoanelor cu vîrsta aptă de muncă,%	Ponderea persoanelor peste vîrsta aptă de muncă,%	Urban, %	Rural, %	Cîștigul salarial mediu lunar brut (lei)
RD Mun. Chișinău	832 900,00	13,84	68,90	17,26	90,86	9,14	8686,4
RD Nord	974 558,00	16,63	62,26	21,11	36,58	63,42	5916,1
RD Centru	1 047 681,00	18,72	64,39	16,89	19,80	80,20	5910,6
RD Sud	525 928,00	17,62	64,83	17,55	26,78	73,22	5572,2
RD UTAG	161 676,00	18,50	63,44	18,06	40,79	59,21	5574,9
RM, total	3 542 743,00	16,82	64,88	18,29	43,12	56,88	7233,7

Sursa: Elaborat în baza datelor BNS

În Tabelul 4 se rezumă cîteva diferențe socio-economice cheie între regiunile din Moldova. RD Centru are cea mai mare populație, UTAG cea mai mică. Chișinăul și regiunea capitalei, este cel mai urbanizat teritoriu (91%) în comparație cu celelalte regiuni. RD Centru este cel mai puțin urbanizat. Cîștigul salarial al angajaților din RD Mun. Chișinău este mai înalt decît nivelul salariilor angajaților din alte regiuni; comparativ cu RD Sud și RD UTAG, excesul ajunge pîna la 45-50%.

Analiza șomajului este una dintre cele mai dificile și mai responsabile părți ale analizei economice.

Datele statistice pe RDC arată că șomajul îi afectează în mod deosebit pe cei cu vîrsta cuprinsă între 15 și 24 de ani, ei reprezentînd cel mai numeros grup de șomeri. Cu cel mai mare risc de șomaj se confruntă tinerii de 20-24 de ani, majoritatea fiind absolvenți ai instituțiilor superioare de învățămînt.

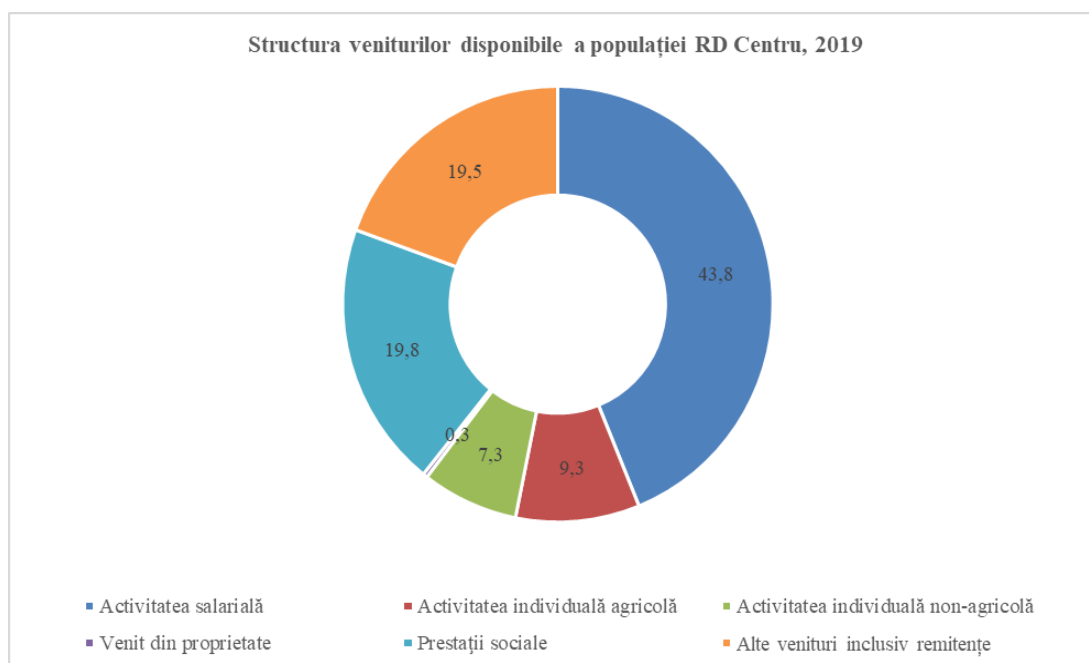
Tabelul 5. Dinamica ratei de șomaj pe regiuni de dezvoltare, în anii 2017 - 2019

2017			2018			2019		
15-24 ani	45-54 ani	55-64 ani	15-24 ani	45-54 ani	55-64 ani	15-24 ani	45-54 ani	55-64 ani
Total pe țară								
11,90	2,60	2,00	7,10	2,50	1,80	10,40	4,10	3,90
16,10	4,80	3,50	9,50	5,70	5,30	9,90	5,20	1,50
Nord								
10,10	2,20	1,70	9,00	2,00	1,80	8,30	3,40	4,30
Centru								
10,40	2,10	1,40	3,40	1,20	0,60	13,70	3,70	4,60
Sud								
10,30	1,40	1,60	4,20	1,30	0,80	11,10	4,70	4,90

Sursa: elaborat în baza datelor BNS, www.statistica.md

O explicație de menținere a șomajului la cote relativ mici este că populația are posibilitatea emigrării. Evident, persoanele rămase fără loc de muncă consideră mai multe variante de câștig a venitului, inclusiv lansarea unor afaceri proprii, auto-angajarea sau angajarea la un alt serviciu.

Structura veniturilor populației în funcție de sursa de venit arată că veniturile obținute din salariu continuă să reprezinte sursa principală de venit pentru cetățenii din RD Centru (Fig. 7).

Figura 7. Structura veniturilor în RD Centru, 2015-2019, %

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Creșterea ponderii veniturilor salariale în totalul veniturilor a fost determinată de evoluțiile pozitive din economia națională și de pe piața muncii.

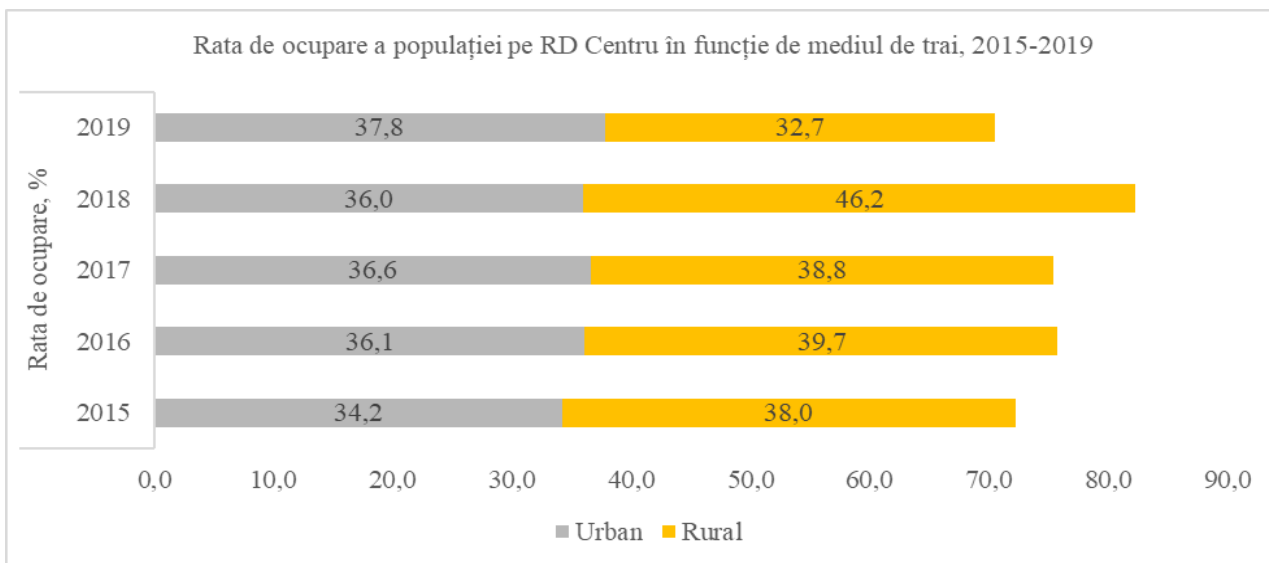

Figura 8. Rata de ocupare a populației RD Centru în funcție de mediul de trai, 2015-2019, %

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Analiza structurii populației ocupate (2019) pe grupe de vârstă arată că ponderea persoanelor tinere (15-24 ani) a constituit 13,4% din total, a persoanelor adulte (25-59 ani) – 47% și a persoanelor în vârstă de 60 ani și peste – 11,5%.

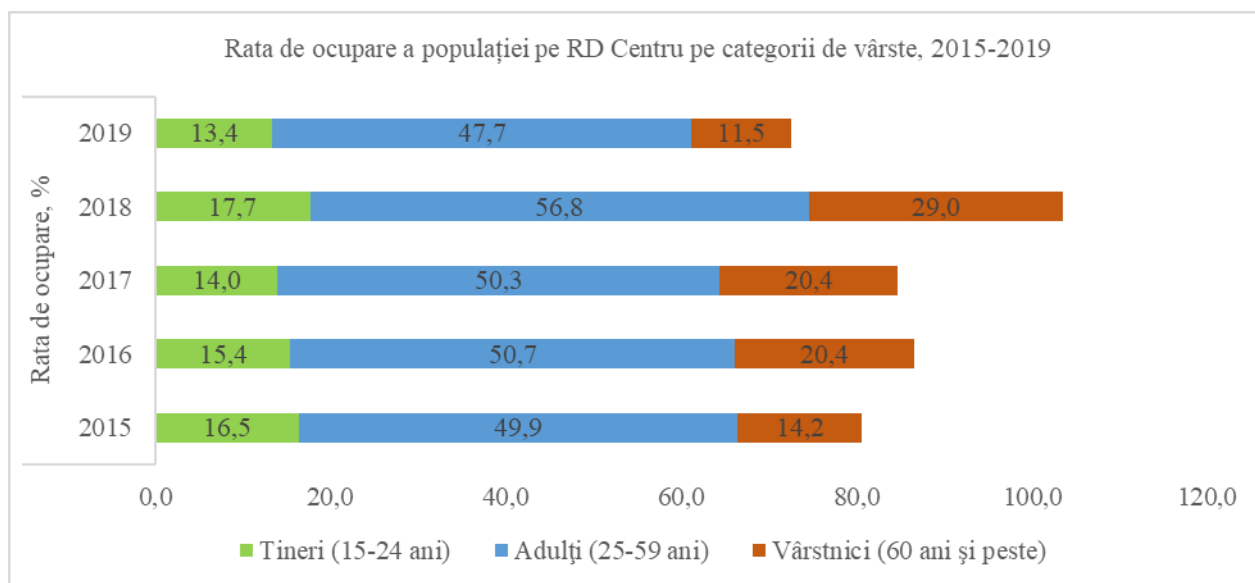

Figura 9. Rata de ocupare a populației RD Centru pe categorii de vârstă, 2015-2019, %

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Rata de dependență a persoanelor vârstnice în RDC a constituit în 2019 34,47% (calculat conform formulei indicate de BNS – raportul dintre vârstnici și persoanele de vârstă 15-59 ani la începutul anului de referință). În același timp, s-a redus semnificativ și numărul de contribuabili în sistemul public de asigurări sociale.

În ceea ce privește structura cheltuielilor de consum din RD Centru, aceasta este dominată de cheltuielile alimentare care alcătuiesc circa 43,8% din cheltuielile totale ale populației (Figura 10). Este de remarcat o caracteristic comună pentru toată țara: ponderea cheltuielilor alimentare în consumul populației de la sate este mult mai mare decât ponderea cheltuielilor alimentare în consumul populației de la orașe, ceea ce indică un nivel al bunăstării mai modest pentru locuitorii de la sate față de locuitorii de la orașe.

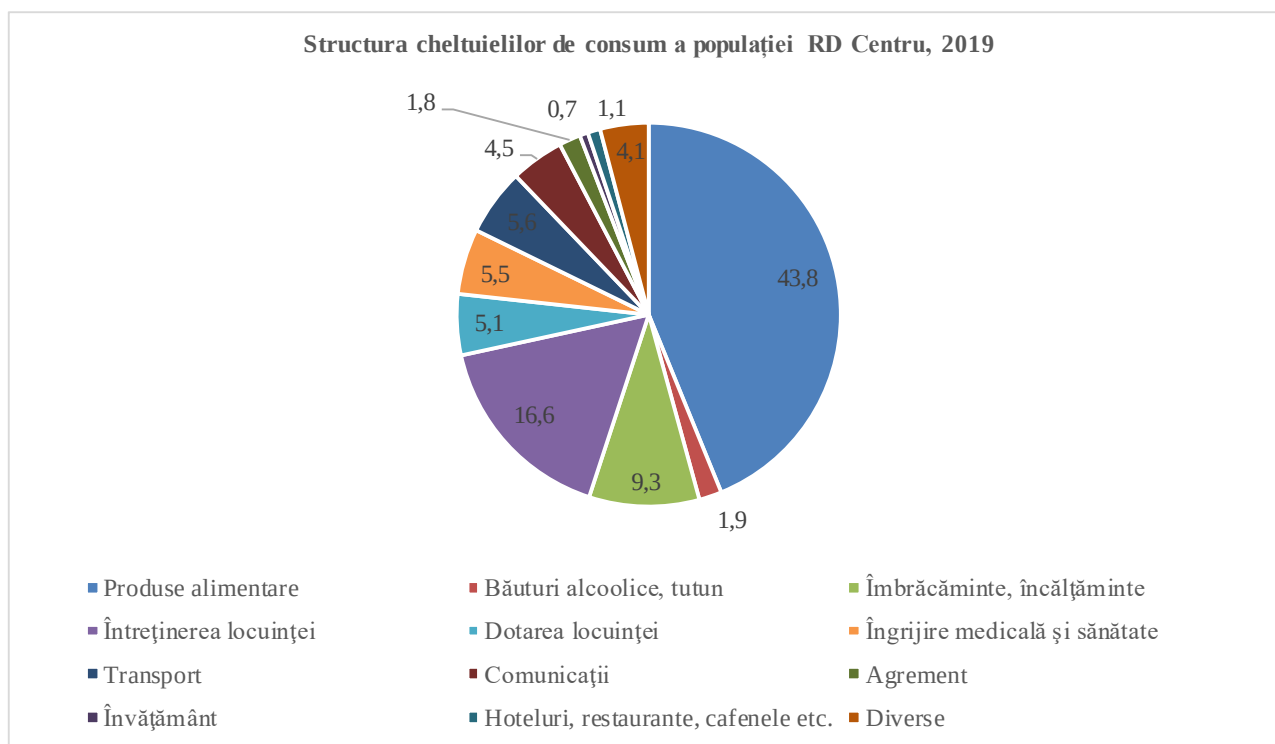

Figura 10. Structura cheltuielilor de consum a populației în RD Centru, 2019

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

O parte importantă din bugetele gospodăriilor este alocată și pentru întreținerea locuinței – circa 16,6% și pentru îmbrăcăminte și încălțăminte – 9,3%. Totodată, pentru învățământ ponderea cheltuielilor este extrem de modestă, (4,5% în 2019), caracteristic pentru un stat cu venituri modeste.

Concluzii. Regiunea de Dezvoltare Centru a înregistrat progrese semnificative în context național, confruntându-se cu provocări majore de ordin demografic, economic, social.

Populația prezentă a Regiunii de Dezvoltare Centru constituie 1 047 681 persoane (2019). Numărul populației în perioada 2005-2019 a fost influențat de reducerea natalității și de soldul negativ al migrației externe. Astfel, creșterea șomajului, reducerea oportunităților economice, perpetuarea sărăciei, declanșarea proceselor migratorii și reducerea accesului la o serie întreagă de servicii sociale în paralel cu degradarea calității acestora au constituit provocări majore la nivel regional și național.

Scăderea numărului total al populației a avut repercusiuni majore și asupra pieței forței de muncă. Evoluția ratei de ocupare a populației din RDC prezintă o oscilare mică, practic neesențială, variind între 36,8% în anul 2014 și 33,6% în 2019.

Rata șomajului la nivel regional a avut o evoluție oscilantă, în anul 2019 rata șomajului în RDC este de 6,3% cu o creștere de 3.1 p.p. față de anul 2014. Analiza șomajului la nivel regional devine complicată din cauza datelor statistice incomplete sau lipsei acestora în aspect raional. Dar și datele care există la nivel de țară și cele pe regiuni de dezvoltare nu sînt suficient de relevante, deoarece majoritatea cetățenilor nu se înregistrează la oficiile forței de muncă. O altă explicație de menținere a șomajului la cote relativ mici este că populația are posibilitatea emigrării. Evident, persoanele rămase fără loc de muncă iau în considerație mai multe variante de câștig a venitului, inclusiv lansarea unor afaceri proprii, auto-angajarea sau angajarea la un alt serviciu. Însă faptul că emigrarea a prevalat totuși asupra altor opțiuni ar putea releva că riscurile unei activități economice în Republica Moldova sînt semnificativ mai mari decît riscurile specifice pentru emigrația ilegală.

2.2 Dezvoltarea centrelor urbane

Principalele centre urbane din RDC sînt cele 4 municipii – Orhei, Ungheni, Hîncești și Strășeni, alături de care se pot regăsi și orașele Călărași, Ialoveni, Nisporeni și Rezina.

1. Orașe-poli de creștere

Pe parcursul ultimilor ani s-a observat faptul că mai multe orașe din țară au șanse mari de a deveni motoare de creștere economică la nivel național și regional și pot contribui la îmbunătățirea politicilor de dezvoltare și a investițiilor publice. Două dintre acestea sînt municipiile Ungheni și Orhei, care au fost incluse în Programul Național de dezvoltare a orașelor-poli de creștere, ce are ca scop creșterea calității vieții și crearea de noi locuri de muncă prin reabilitarea infrastructurii urbane, sprijinirea mobilității bunurilor și persoanelor, revitalizarea urbană, îmbunătățirea serviciilor urbane, precum și prin dezvoltarea structurilor de sprijinire a afacerilor. Din punct de vedere a nivelului de dezvoltare economică locală, acestea înregistrează anumite carențe pe mai multe domenii, fiind constatată o infrastructură locală deficitară de sprijinire a sectorului privat și de atragere a investițiilor.

La compartimentul economie locală, situația se prezintă relativ mai bine în ambele municipii, unde s-a reușit atragerea unor investitori majori prin intermediul sub-Zonelor Economice Libere. Aici putem menționa exemplul mun. Orhei, unde atragerea companiei nipone „Sumitomo Electric Bordnetze” în sZEL-ul municipiului a avut un impact major. Astfel, au fost generate peste 4 mii locuri noi de muncă în doar 2 ani, acestea avînd un nivel de salarizare peste media locală. Și pe teritoriul mun. Ungheni activează un ZEL („Ungheni–Business”), unde sînt înregistrați 36 de rezidenți, printre care întreprinderi cu capital din Italia, Austria, România, Rusia, Belgia, SUA, Franța etc. În cadrul întreprinderilor rezidente activează 2258 de persoane, iar volumul total de investiții în ZEL a atins nivelul de 69,2 mln USD. Cea mai mare parte a producției industriale (~ 78%) a fost exportată, iar pe teritoriul RM a fost livrat 7%. Dezvoltarea cu succes a ZEL „Ungheni-Business” se datorează mai ales proximității cu UE, iar impactul economic și social (materializat prin salarii, locuri de muncă, taxe și impozite etc.) al marilor companii este net superior, contribuind astfel la dezvoltarea unei economii durabile la nivel local.

Conform indicatorilor BNS, lungimea străzilor a rămas neschimbată în ultimii 5 ani pentru mun. Orhei – 94 km, iar în Ungheni – 149 km, cu 19 km mai mult decît în 2015. Nici unul din aceste două municipii nu au o calitate satisfăcătoare a drumurilor locale, iar ponderea drumurilor asfaltate este cu mult sub nivelul minim de 60%. Totodată, dezvoltarea infrastructurii de transport reprezintă o condiție necesară pentru implementarea cu succes a celorlalte priorități de dezvoltare ca orașe-poli de creștere, contribuind la creșterea mobilității persoanelor și la dezvoltarea infrastructurii de transport regional și local. Problema transportului este o componentă importantă a confortului urban. Doar mun. Orhei dispune de un serviciu local de transport public urban de calitate satisfăcătoare. Astfel, se constată necesitatea îmbunătățirii mobilității și a calității infrastructurii de acces, fapt ce va spori accesibilitatea la nivelul arealului urban și va consolida legăturile cu zonele înconjurătoare.

Carențe majore înregistrează ambele municipii și la capitolul calitatea infrastructurii urbanistice, aceasta fiind una dezvoltată în perioada sovietică, fapt care a încetinit intervențiile sistemice de revitalizare urbană și reabilitare. O problemă o reprezintă și dotarea municipiilor cu zone de recreere de calitate, atractive pentru cetățeni, complexe sportive și alte facilități care acoperă necesitățile de bază. Doar mun. Orhei deține o zonă de recreere de calitate. Astfel, regenerarea spațiilor urbane degradate și abandonate și pregătirea lor pentru noi activități economice, de agrement sau sociale, va facilita creșterea atractivității celor două municipii pentru populație și agenți economici. Necesitatea intervențiilor financiare și în procesul de revitalizare fizică a orașelor și a spațiilor publice va spori în timp creșterea calității vieții locuitorilor și va încuraja stabilirea de noi activități economice.

2. Demografie

În ceea ce privește situația demografică pentru orașele din RDC, se constată o creștere anuală a populației în mediul urban, cauzată, în special, de sporul natural negativ a populației rurale și de structura fluxului migrației interne. Analizînd datele statistice pentru anii 2015-2019, observăm că numărul nou-născuților a scăzut în toate orașele regiunii. Totuși, or. Ialoveni și mun. Ungheni au menținut un spor pozitiv pe parcursul acestei perioade.

Ca urmare a dinamicii negative a natalității și mortalității generale, sporul natural a scăzut constant în orașele Nisporeni, Telenești și Călărași, înregistrând valori negative pe parcursul ultimilor 5 ani.

Potrivit datelor statistice, orașele din RDC cu cel mai mare număr al populației sînt Ungheni, cu o populație de 38 300 locuitori, urmat de Orhei – 34 100 locuitori și Strășeni – 20 800 locuitori.

În RD Centru, majoritatea localităților urbane se află în zona de influență directă a mun. Chișinău, cu o rază de influență de 50-60 km, cu excepția orașelor Ungheni, Telenești, Șoldănești, Rezina, care se află la distanțe de 100-130 km. Din punctul de vedere al populației din aria de influență, observăm că numărul populației orașelor din jurul capitalei Chișinău (Strășeni, Ialoveni, Hîncești) a crescut semnificativ, datorită efectului de aglomerație dat de proximitatea cu acesta. Populația migrează spre raioanele care se află în apropierea capitalei.

O creștere considerabilă a numărului populației se atestă și în municipiile Ungheni și Orhei, orașe beneficiare a PNDOPC. În afară de cele două municipii, celelalte orașe pot fi clasificate în cîteva categorii.

- **centre raionale relativ mai mari** (peste 15 mii locuitori): Hîncești, Strășeni cu statut de municipii și potențial sporit de creștere economică și orașul Ialoveni, care influențat pozitiv de proximitatea față de capitală.
- **centre raionale medii** (10-15 mii locuitori): Călărași, Nisporeni și Rezina, cel din urmă evidențiindu-se cu un potențial sporit.
- **centre raionale relativ mici** (sub 10 mii locuitori): Telenești, Șoldănești, Anenii Noi și Criuleni.

Performanțe relativ bune în mai multe domenii înregistrează și orașele Anenii Noi, Strășeni, Criuleni și Hîncești, care sînt influențate de proximitatea față de mun. Chișinău. Acest factor sporește dinamismul investițional și mobilitatea favorabilă a populației.

3. Infrastructura tehnico-edilitară

Conform informației disponibile, toate localitățile urbane ale RDC au sisteme centralizate de alimentare cu apă, furnizînd apă potabilă la peste 74% din populație urbană. Ponderea totală a populației conectate la sisteme de apă în RDC este estimată la aproximativ 46%.

Către anul 2019 cea mai mare pondere a lungimii de rețele publice nou construite s-a înregistrat în orașele Ialoveni, Nisporeni și Strășeni. Prin urmare, tot în aceste orașe a crescut considerabil și numărul populației conectate la serviciul public de alimentare cu apă, comparativ cu anul 2016. Aici este de menționat cazul orașului Anenii Noi. Chiar dacă pe parcursul ultimilor 5 ani lungimea apeductelor și rețelelor publice de distribuție a apei nu s-a modificat, a crescut, în schimb, numărul populației conectate la serviciul dat, ceea ce denotă o bună conlucrare a administrației publice locale cu populația orașului.

Deși toate centrele urbane au stații de epurare a apelor uzate, majoritatea instalațiilor existente de epurare sînt deteriorate, de tip vechi și nu sînt operaționale. Actualmente, tratarea biologică a apelor uzate există doar la stațiile de epurare de la Nisporeni, Călărași, Telenești, Orhei și parțial Ungheni. Toate localitățile urbane din RDC au sisteme centralizate de canalizare, iar rata de conectare la acest serviciu a crescut cel mai mult în orașele Ialoveni, Hîncești, Nisporeni și Șoldănești. Totuși, nivelul de dezvoltare al sistemelor de canalizare este mult mai scăzut în comparație cu cel al sistemelor de aprovizionare cu apă. Starea infrastructurii de aprovizionare cu apă și canalizare existente variază. În ultimii ani, cu suportul financiar alocat de agențiile internaționale de finanțare, bugetul și fondurile de stat. Beneficiind de ameliorarea economiei naționale și bunăstarea individuală (datorită remitențelor), în contextul regional al expansiunii UE, s-a observat o schimbare pozitivă în starea infrastructurii domeniului dat, precum și calitatea serviciilor de alimentare cu apă pentru majoritatea localităților urbane. Următoarele orașe au beneficiat de suportul donatorilor: Nisporeni, Orhei, Ungheni, Hîncești și Ialoveni, ceea ce a dus la îmbunătățirea substanțială a infrastructurii în aceste orașe.

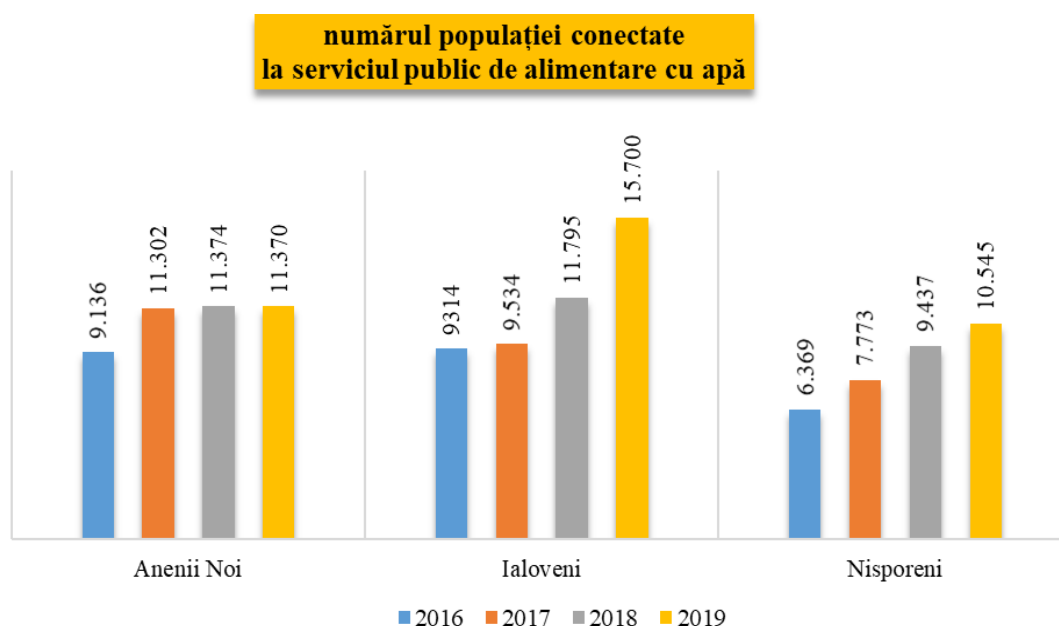

Figura 11. Nr. populației conectate la serviciul public de aprovizionare cu apă în RDC, 2016-2019

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Concluzii. Toate localitățile urbane din RDC dispun de servicii de salubritate funcționale. A crescut numărul populației care beneficiază de serviciul de colectare a deșeurilor. Cea mai mare creștere s-a înregistrat în orașele Ungheni, Orhei și Nisporeni.

Nici un oraș din RDC, cu excepția mun. Orhei, nu deține o zonă de recreere de calitate. În restul centrelor urbane sînt amenajate parcuri de odihnă și terenuri de sport.

Totodată, jumătate din orașele RDC au elaborate Planuri de Revitalizare Urbană, documente ce vin în susținerea și încurajarea inițiativelor de revitalizare urbană. Dintre acestea, orașele Rezina, Ialoveni, Ungheni și Strășeni au inițiat procesul de actualizare a documentelor, fapt care va duce la extinderea zonei de revitalizare sau schimbarea acesteia.

Putem concluziona că în afară de cele două municipii, restul centrelor urbane din RDC se confruntă cu provocări similare, atît ce țin de transportul public, infrastructură urbanistică spații verzi și spații publice, cît și de facilitățile de agrement și petrecere a timpului liber.

2.3 Valorificarea oportunităților de relansare economică a regiunii

Antreprenoriatul este unul dintre cei mai importanți factori în dezvoltarea cu succes a economiei. Sectorul IMM conferă dinamismul necesar dezvoltării economice a regiunii și joacă un rol important în creșterea nivelului de ocupare a forței de muncă și a veniturilor populației. Conform datelor BNS, în anul 2019 în RDC operau 9174 agenți economici, majoritatea IMM-uri, care reprezintă 98% din nr. total de agenți economici din regiune. Pentru anii 2015-2019, nr. agenților economici din RDC prezintă o tendință pozitivă, majorându-se nesemnificativ. Iar creșterea este asigurată, în principal, de creșterea nr. de întreprinderi mici și microîntreprinderi.

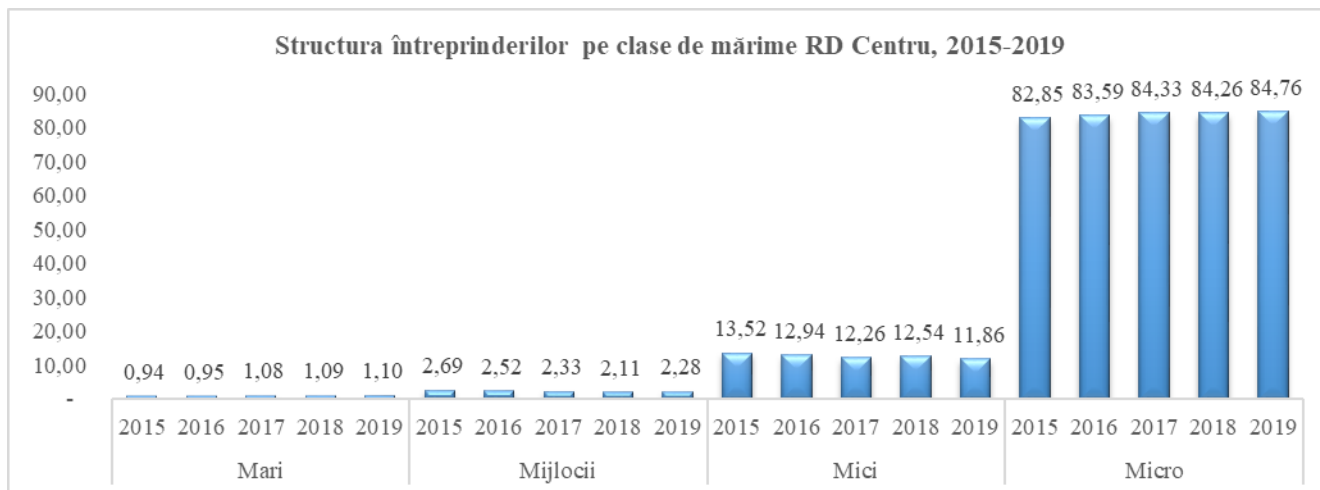

Figura 12. Structura întreprinderilor pe clase de mărime RD Centru, anii 2015-2019

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Distribuția numărului de întreprinderi active după dimensiuni evidențiază ponderea importantă a microîntreprinderilor (84,8%), această situație fiind condiționată de o serie de factori obiectivi cum ar fi condiții mai lejere de înregistrare și funcționare, inclusiv financiar-fiscale.

Creșterea numărului agenților economici din RDC a avut un efect pozitiv asupra numărului de salariați care s-a mărit constant. Deci, comparativ cu anul 2017, numărul mediu anual al angajaților a crescut cu 3,8% în 2019.

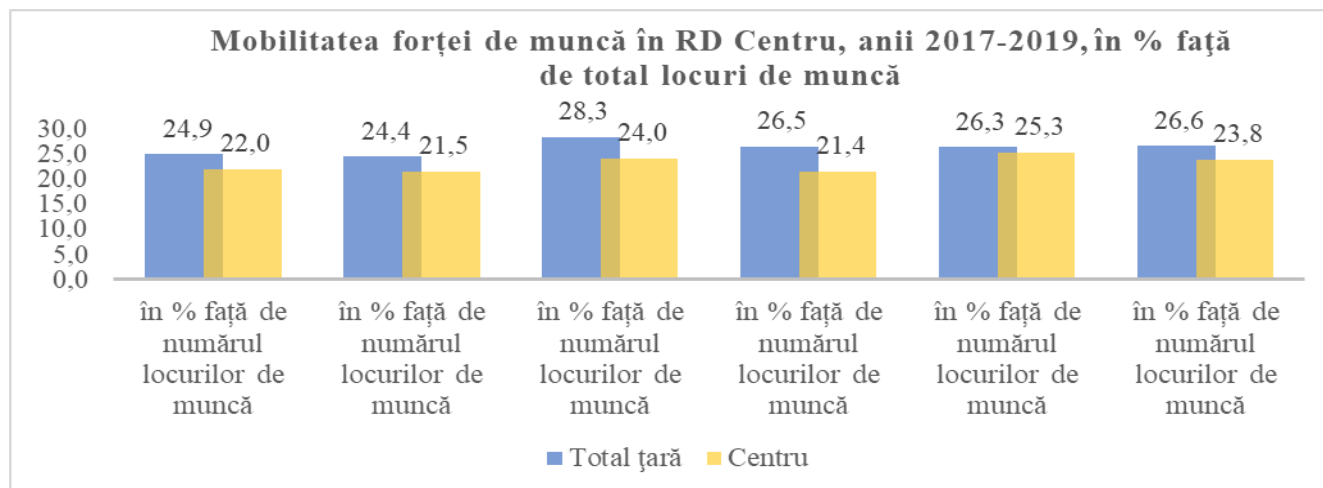

Figura 13. Mobilitatea forței de muncă în RD Centru, 2017-2019

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Comparativ cu 2017, numărul de întreprinderi agricole și din industria prelucrătoare au crescut nesemnificativ în 2019. Agricultură este sectorul economic cu cea mai mare vulnerabilitate la condițiile climatice. Factori precum degradarea infrastructurii de irigare au sporit și mai mult sensibilitatea acestui sector la condițiile climatice.

Principala contribuție la dezvoltarea economiei RDC este adusă de întreprinderile din sectorul real. Anume ele asigură cea mai mare ocupare a forței de muncă în regiune (Figura 14).

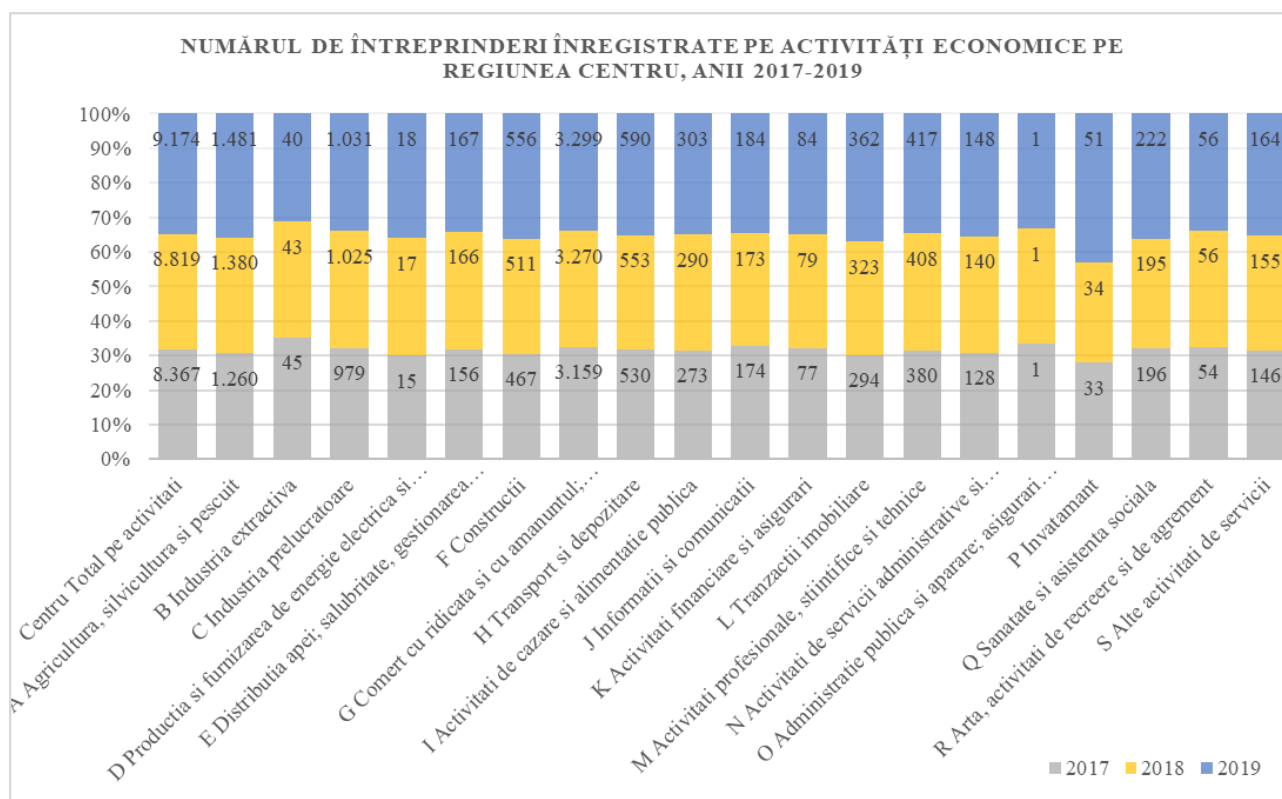

Figura 14. Numărul de întreprinderi pe activități economice RD Centru, anii 2015-2019

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Creșterea curentă a ocupării în industria prelucrătoare amplifică incertitudinile privind majorarea durabilă a veniturilor pentru populația din zonele rurale și convergența acestora cu cei ocupați în activitățile agricole.

Tabelul 6. Nr. mediu de personal angajat pe activități economice pe RDC, 2015-2019

	2015	2016	2017	2018	2019
Regiunea Centru, total pe activități	69 217	68 997	71 281	73 961	77 830
A Agricultură, silvicultură și pescuit	11 855	11 500	10 747	10 947	10 979
B Industria extractivă	858	855	911	871	772
C Industria prelucrătoare	14 921	15 861	18 084	19 848	21 906
D Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	1 357	1 331	1 277	1 272	1 1 238
E Distribuția energiei electrice, gaze, aer condiționat, apă caldă și aer condiționat	1 865	1 943	1 989	2 080	2 105
F Construcții	4 224	3 804	4 008	4 406	4 507
G Comerț cu ridicata și cu amănuntul; reparații auto și moto	14 389	15 031	15 569	16 176	16 690
H Transport și depozitare	4 333	4 417	4 370	4 124	4 486
I Activități de cazare și alimentație publică	1 412	1 458	1 560	1 627	1 725
J Informații și comunicații	495	429	423	490	544

K Activitati financiare si asigurari	154	154	198	219	249
L Tranzactii imobiliare	1 134	1 102	1 049	1 010	992
M Activitati profesionale, stiintifice si tehnice	757	799	968	958	912
N Activitati de servicii adm. si activitati de servicii suport	1 403	503	441	487	488
O Adm. publica si aparare; asigurari sociale obligatorii	20	20	23	23	21
P Invatamant	105	120	120	125	1 011
Q Sanatate si asistenta sociala	9 244	9 100	8 946	8 692	8 609
R Arta, activitati de recreere si de agrement	382	245	197	195	185
S Alte activitati de servicii	309	325	401	411	411

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Distribuția populației ocupate pe ramuri ale economiei naționale (fig. 15) relevă faptul că în 2019 în RDC o pondere mare a populației ocupate se regăsește în industrie și construcții (32944 persoane), plasându-se peste media națională, în timp ce în sectorul agricol sînt încadrate 10677 persoane din totalul activităților economice, menținându-se practic aceeași pondere ca în anii precedenți. Din persoanele ocupate în agricultură, jumătate lucrează în gospodăriile auxiliare proprii, ceea ce reprezintă fiecare a șaptea persoană din totalul persoanelor ocupate.

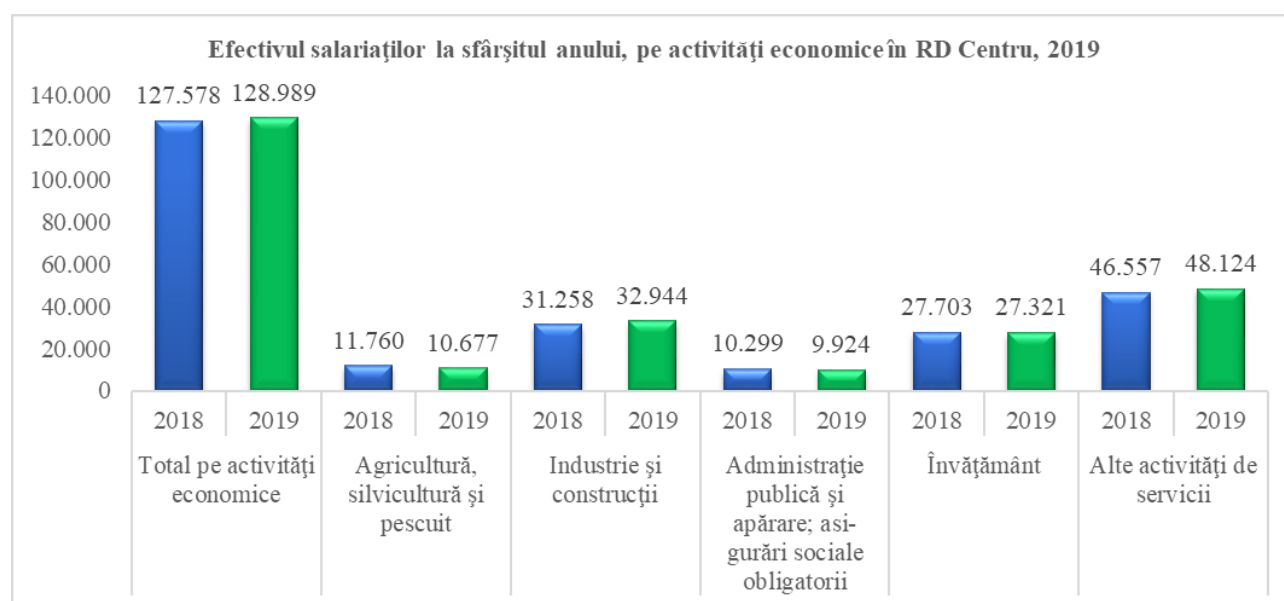

Figura 15. Efectivul salariaților la sfîrșitul anului, pe activități economice RD Centru, 2019

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Creșterea veniturilor agregate ale populației din RDC depind, în mare parte, de dinamica salariilor. La rîndul lor însă salariile sînt legate de productivitatea muncii și de calitatea locurilor de muncă. Pentru a obține o majorare durabilă pe termen mediu și lung a salariilor este critic să fie diminuate tendințele îngrijorătoare pe piața muncii locale. În primul rînd, este imperativ ca ponderea locurilor de muncă ce necesită competențe medii și înalte să înceapă să crească. În al doilea rînd, este important ca ocuparea informală să fie redusă semnificativ (în special, cea din sectorul agricol). Pe lîngă măsurile fiscale, un rol crucial în atingerea acestor obiective ar putea să-l joace reformele structurale, ce ar stimula cererea față de forța de muncă continuă în industria prelucrătoare și în unele sub-sectoare din servicii.

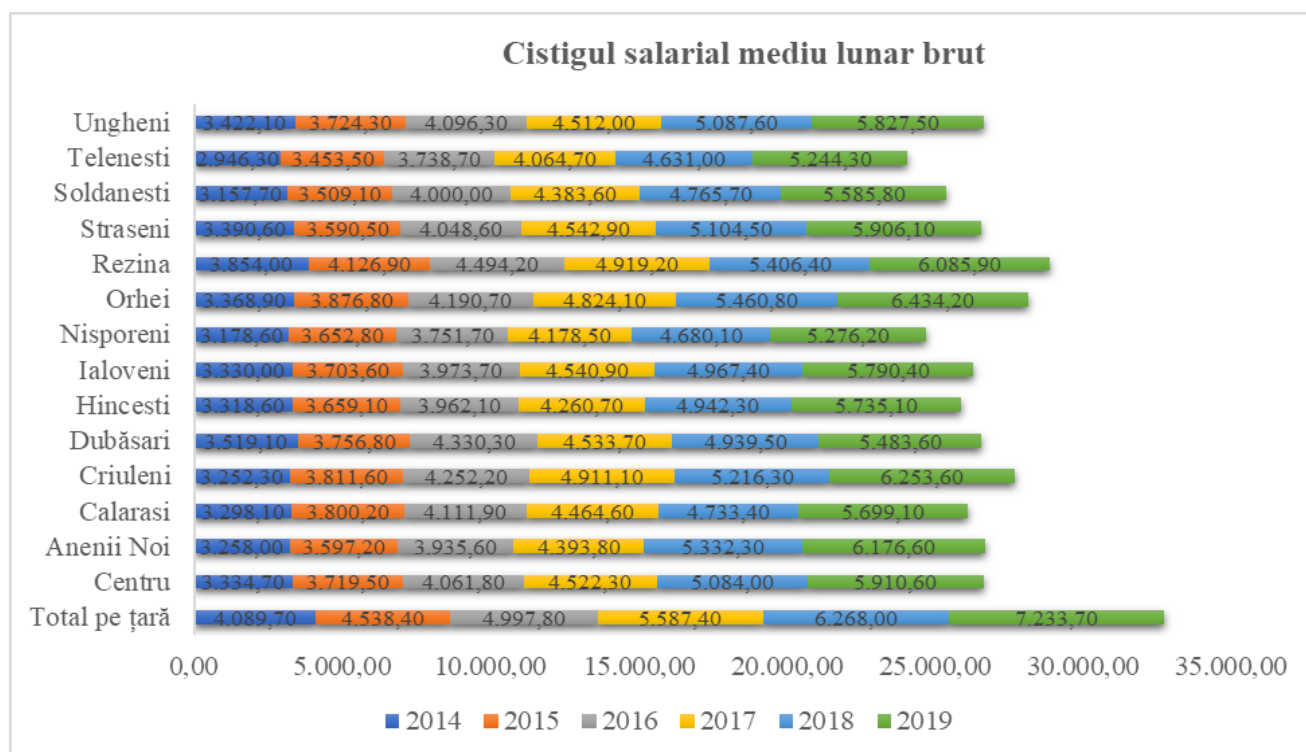

Figura 16. Cîștigul salarial mediu lunar brut al unui salariat din economia RD Centru anii 2015- 2019, lei

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Cîștigul salarial mediu lunar brut al unui salariat din economia RD Centru în anul 2019 a constituit 5910,60 lei și s-a majorat în termeni nominali cu 2575,9 lei față de anul 2014. Exprimat în valută străină, acesta a constituit circa 290 Euro sau 328 dolari SUA.

În baza informațiilor, prezentate de către Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, în anul 2018, investițiile financiare totale (curente și pe termen lung) în sectorul IMM au constituit 23495,86 mln lei, inclusiv investițiile financiare pe termen lung – 15099,44 mln lei și investițiile financiare curente – 8396,42 mln lei.

Rata de creștere a investițiilor în active imobilizate și indicele prețurilor de consum este unul direct proporțional. Creșterea prețurilor, dacă nu există condiții nefavorabile de ordin economic, politic sau social care ar influența mediul de afaceri, reprezintă un factor de stimulare a investițiilor în active materiale pe termen lung, implicit în dezvoltarea mediului de afaceri. Or, evoluțiile la acest capitol nu sînt pozitive în RDC. Atractivitatea investițională a RDC, atît pentru mediul autohton de afaceri, cît, în special pentru mediul extern, este una limitată, chiar negativă. Autoritățile țării nu sînt eficiente în crearea unui mediu prielnic pentru desfășurarea afacerilor în economia națională, fapt care, prin creșterea continuă a nivelului indiciului prețurilor de consum, creează riscuri de stagflație, în eventualitatea în care temerile agenților economici în partea ce ține de evoluțiile pe viitor al țării nu vor fi eliminate.

Se impune în acest sens îndemnarea autorităților în vederea inițierii unui dialog onest cu mediul de afaceri cu scopul creării de condiții care să ducă la impulsivitatea activității investiționale. Creșterea vertiginoasă a costului monedei naționale, exprimată în valută străină, dar și costul exagerat al resurselor creditare din economia națională sînt factori importanți care diminuează potențialul investițional al economiei naționale.

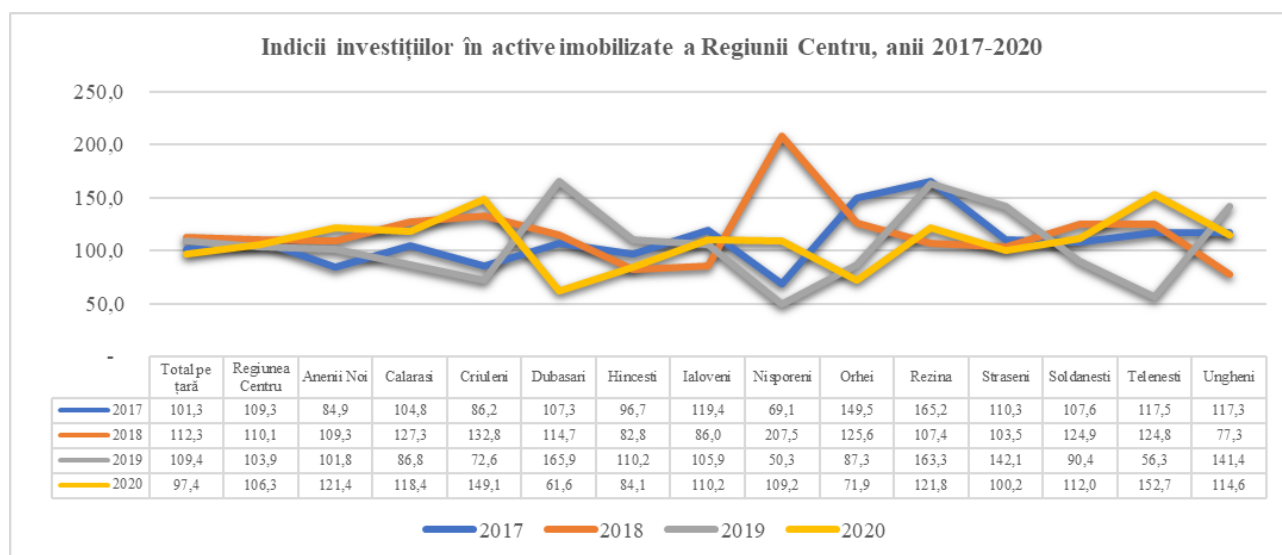

Figura 17. Indicii investițiilor în active imobilizate a RD Centru, anii 2017-2020

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

În RDC, investițiile în active imobilizate au scăzut cu aproape 3 la sută în anul 2020 comparativ cu 2017. Având în vedere faptul că unul din principalii factori ai impulsivității activității investiționale este volumul vânzărilor, este necesară promovarea integrării comerciale internaționale, prin sporirea eficienței managementului la nivel de agenți economici și prin dezvoltarea accesului populației la creditele de consum.

Dinamica regională a investițiilor riscă să impulsioneze emigrarea forței de muncă din aceste zone și să amplifice criza economică la nivel local ceea ce, la rândul său, va reduce și mai mult apetitul pentru investiții din partea firmelor locale. Or, analiza efectuată arată că factorii esențiali care explică nivelul investițiilor în RDC sînt volumul vânzărilor și profitabilitatea întreprinderilor, în timp ce rata dobînzii și alți factori de politică monetară, contrar predicțiilor teoriei economice, nu au, deocamdată, un rol esențial. Acest rezultat nu este surprinzător, dacă ținem cont de faptul că, la scară națională, principala sursă de finanțare a investițiilor sînt mijloacele proprii ale întreprinderilor.

Întreprinderile cu capital străin sînt de două ori mai productive decît întreprinderile private care au doar capital local. Însă datele atestă o interdependență ceva mai complexă dacă ținem cont și de mărimea întreprinderilor. Astfel, capitalul străin asigură un nivel de productivitate mai mare decît cel local numai în cazul întreprinderilor mari. Întreprinderile mixte, adică cele în care este prezent și capitalul local, sînt și mai productive decît cele care au doar capital străin. Întreprinderile de talie mijlocie cu capital local sînt semnificativ mai productive, decît cele cu capital străin. Însă în cazul firmelor mici și al micro-întreprinderilor, nivelul de productivitate este aproape același.

Întreprinderile cu capital străin în Republica Moldova plătesc, în mod sistematic, salarii mai mari, și anume: firmele cu capital mixt local-străin plătesc salarii cu 52% mai mari decît media pe piața muncii, iar cele în proprietate străină – cu 59% mai mari. Companiile cu ISD reduc și emigrarea, contribuind pe numeroase și diverse căi la bunăstarea populației, iar prin intermediul impozitelor și al contribuțiilor de asigurări sociale și la bunăstarea socială în ansamblu. Evoluția din ultima perioadă sugerează că atragerea proiectelor de anvergură, axate pe costul redus al forței de muncă nu mai este fezabilă după extinderea în ultima perioadă a ZEL-urilor și pe fondul migrației externe.

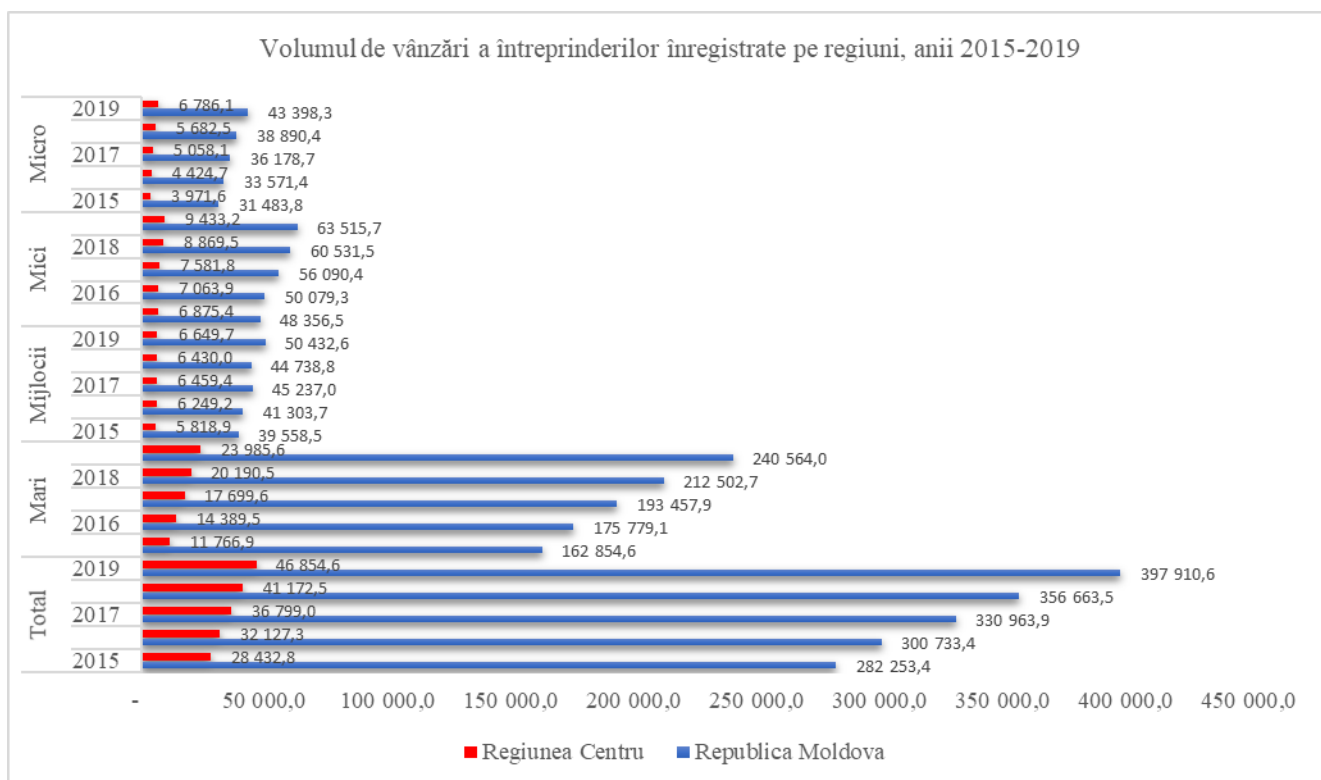

Figura 18. Volumul de vânzări a întreprinderilor înregistrate în RD Centru, anii 2017-2019

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Zonele Economice Libere nu au o influență semnificativă - nici statistică, nici economică - asupra procesului investițional în ansamblu, însă, dacă limităm analiza strict la investițiile străine directe, constituirea și extinderea ZEL-urilor pare a fi unul dintre principalii factori care au încurajat localizarea investitorilor străini în țara noastră. Totuși, în ultimii ani, RDC au înregistrat niveluri înalte de atragere a investițiilor, inclusiv acestea fiind în mare parte direcționate către Parcurile Industriale și Zonele Economice Libere.

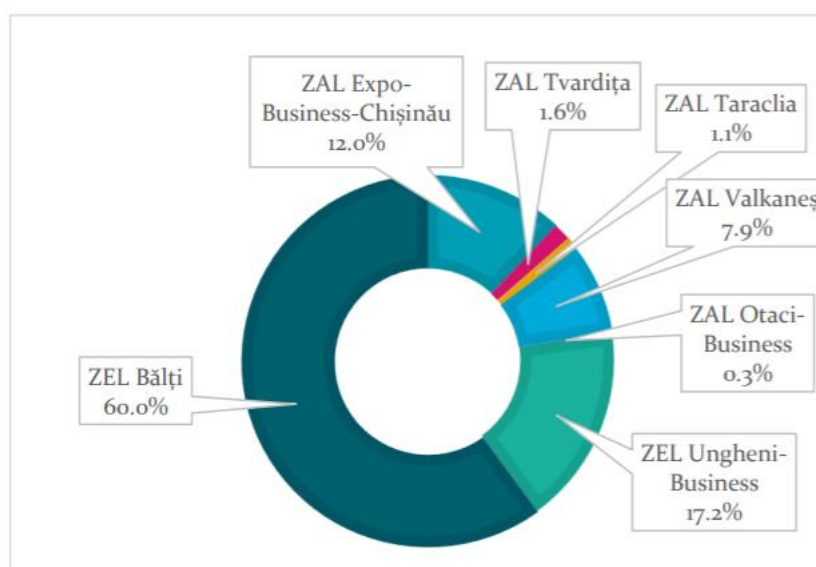

Figura 19. Structura numărului de angajați ai rezidenților zonelor economice libere, sem. I 2020

Sursa: Elaborat în baza datelor Ministerului Economiei Și Infrastructurii

Valoarea totală a investițiilor realizate în cadrul ZEL-urilor pe parcursul întregii activități a lor, pînă la data de 30 iunie 2020, a constituit 453 mln USD, sporind în sem. I 2020 cu 9,3% sau cu 38,5 mln USD, din volumul total al

investițiilor, 88,5 mln USD - ZEL „Ungheni-Business” (19,5%). Majoritatea investițiilor realizate în cadrul ZEL „Ungheni Business” sînt cele aferente investițiilor în active imobilizate (investiții pe termen lung în mijloace fixe, inclusiv investiții capitale etc.). Investițiile realizate în cadrul ZEL „Ungheni Business” au înregistrat o evoluție mai rapidă decît investițiile în active imobilizate realizate la nivel de economie națională. Din valoarea totală de impozite, taxe și alte plăți obligatorii calculate (impozit pe venit, TVA, contribuții de asigurări sociale, prime de asigurare medicale obligatorii, etc.), ponderea „Ungheni Business” a constituit 13,9%.

Genurile de activitate practicate pe teritoriul ZEL-ului sînt: producția industrială; sortarea, ambalarea, marcarea și alte asemenea operațiuni cu mărfurile tranzitate prin teritoriul vamal al Republicii Moldova; activitate comercială externă; alte genuri auxiliare de activitate precum serviciile comunale, de depozitare, de construcții, de alimentație publică etc.

Parcuri industriale și incubatoarele de afaceri

În regiune există patru Incubatoare de afaceri amplasate în Nisporeni, Rezina, Dubăsari și Călărași. Activitatea incubatoarelor se bazează pe susținerea dezvoltării întreprinderilor inovatoare aflate la început de activitate.

Incubatorul	Informații
IA Călărași	2017-2020: au beneficiat de servicii 57 companii rezidente (33 rezidente, 12 - absolvente), 90 locuri noi de muncă
IA Dubăsari	2013-2020: au beneficiat de servicii 44 companii rezidente (20 actuale, 24 companii absolvente), 62 locuri noi de muncă
IA Rezina	2013-2020: au beneficiat de servicii 43 companii rezidente (13 companii rezidente), 42 locuri noi de muncă
IA Nisporeni	2014-2020: au beneficiat de servicii 73 companii rezidente (42 actuale, 31 - absolvente), 125 locuri noi de muncă

Analizele au relevat că multiplicatorul investițiilor în economia moldovenească este foarte scăzut. Dacă se dorește un efect multiplicator mai înalt al investițiilor, se impune dezvoltarea ofertei interne. Aceasta presupune măsuri de politică industrială, de competitivitate și de dezvoltare a capitalului uman.

În RDC, 9 din cele 13 raioane au înregistrat doi ani de scădere consecutivă a investițiilor, cifrată la 40%, iar în alte cîteva zone (Ungheni, Dubăsari), dacă nu ar fi existat investițiile finanțate din bugetul de stat și cele locale, recesiunea investițională ar fi fost și mai profundă.

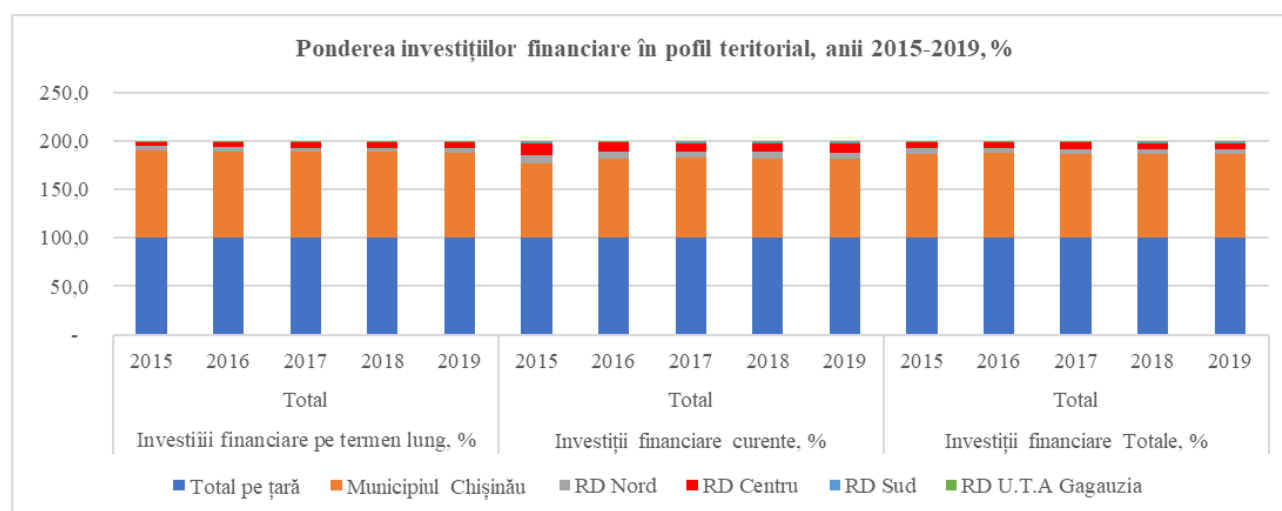

Figura 20. Ponderea investițiilor financiare în profil teritorial, anii 2015-2019, %

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Distribuția investițiilor financiare variază considerabil în funcție de mărimea întreprinderilor: la microîntreprinderi ponderea investițiilor pe termen lung este cea mai înaltă, iar la întreprinderile mijlocii acest indicator este cel mai mic. În RDC investițiile totale pe termen lung în 2019 au constituit 2065,3 mln lei.

Dacă comparăm investițiile financiare pe termen lung și cele curente, în RDC investițiile pe termen lung depășesc investițiile curente, această depășire fiind nesemnificativă. Totodată, cu cât este mai mică mărimea întreprinderii, cu atât mai mare este decalajul indicatorilor respectivi în favoarea investițiilor financiare pe termen lung.

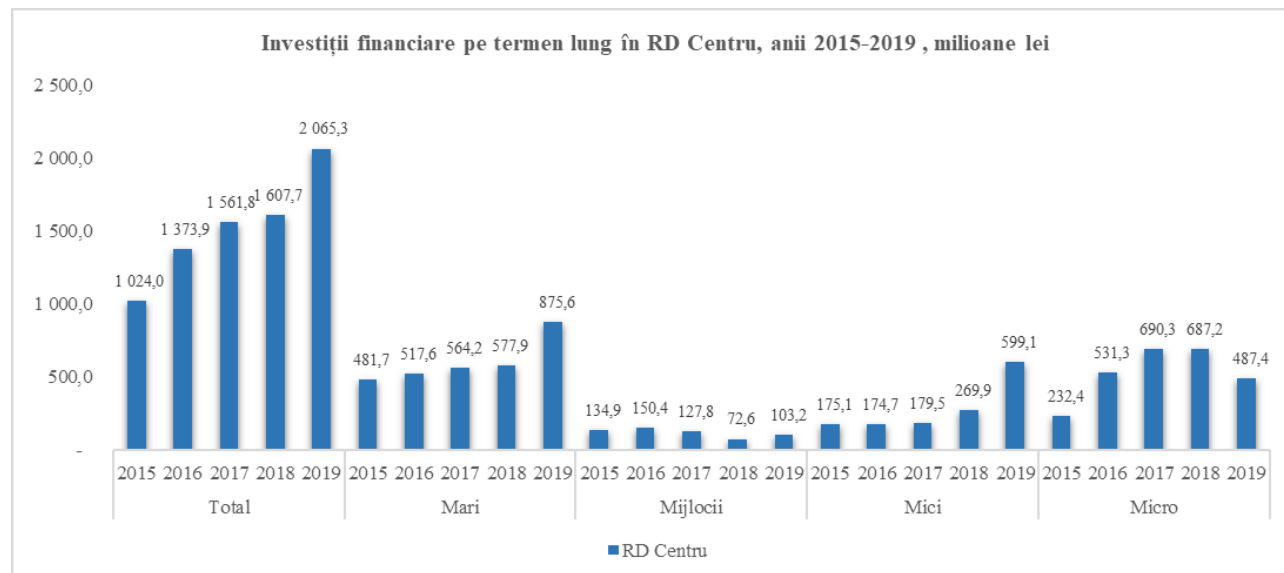

Figura 21. Ponderea investițiilor financiare în profil teritorial, anii 2015-2019, %

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

În anul 2019, evoluția schimbării investițiilor financiare curente și pe termen lung în medie pe sectorul IMM a fost pozitivă, în mare parte, datorită ratelor ridicate de creștere a investițiilor pe termen lung în cadrul întreprinderilor mici și a investițiilor curente în cadrul întreprinderilor mijlocii.

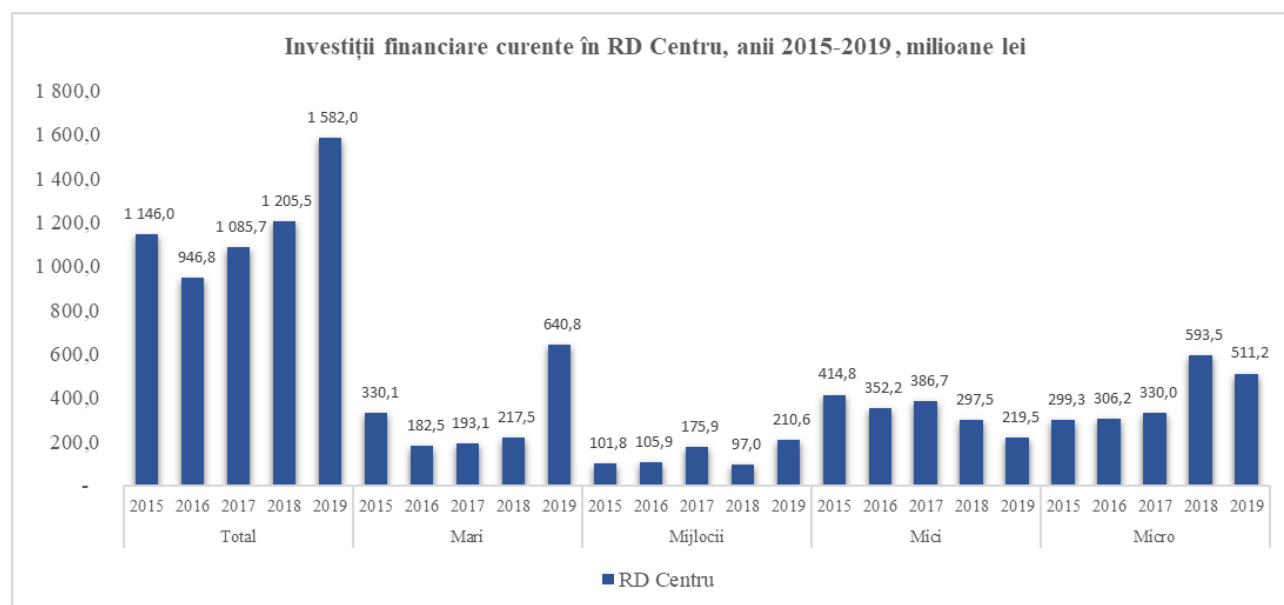

Figura 22. Ponderea investițiilor financiare în profil teritorial, anii 2015-2019, %

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Extinderea activității Zonelor Economice Libere (ZEL), în special a proiectelor investiționale în domeniul industriei autohtone, lărgirea și diversificarea piețelor de desfacere la export, evoluțiile favorabile ale sectorului agricol din anii 2008-2019, precum și sporirea cererii interne și externe față de produsele industriale autohtone au constituit principalii factori care au determinat creșterea industriei în RDC. Aceasta a înregistrat în anul 2019 cu 7968,5 mln lei mai mult față de anului 2010.

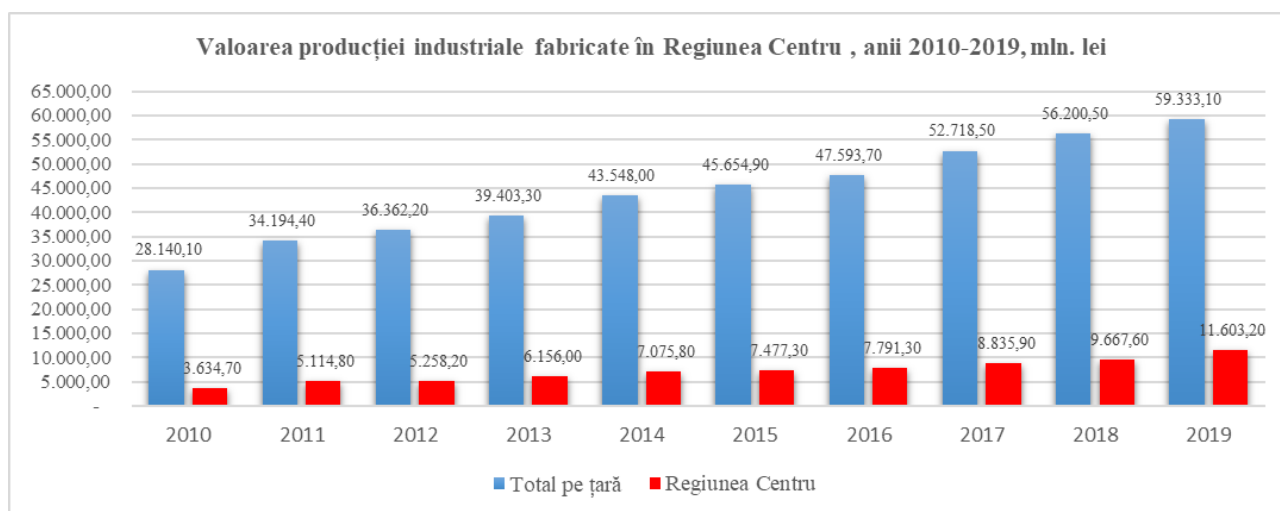

Figura 23. Valoarea producției industriale fabricată în RD Centru, anii 2010-2019, mln lei

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

RDC are în anul 2019 o valoare a producției livrate de 11242,7 mln lei, o creștere semnificativă față de anul 2010 cu 7,345,7 mln lei.

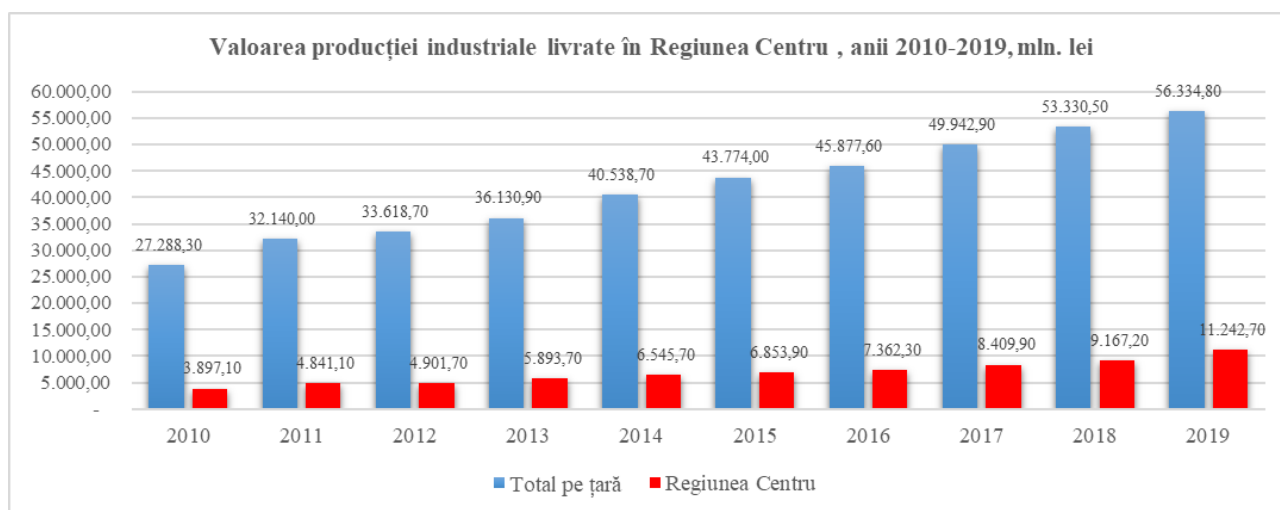

Figura 24. Valoarea producției industriale livrate în RD Centru, anii 2010-2019, mln lei

Sursa: Datele Biroului Național de Statistică

Concluzii. În perioada 2015-2019 relansarea economică a regiunii a continuat să înregistreze rezultate în creștere. Principalii factori care au o influență mai puțin pozitivă asupra creșterii sînt evoluțiile negative din sectorul agricol și situația politică instabilă.

Numărul total al întreprinderilor în RDC prezintă o tendință pozitivă. Numărul întreprinderilor active după dimensiuni evidențiază ponderea importantă a microîntreprinderilor (84,76%), această situație fiind condiționată de o serie de factori obiectivi precum condițiile mai lejere de înregistrare și funcționare, inclusiv financiar-fiscale. Comparativ cu celelalte regiuni, în RDC se atestă tendințe mai pronunțate de a deschide afaceri noi, apropierea de capitală influențînd pozitiv perspectivele dezvoltării mediului de afaceri. O parte considerabilă din întreprinderile din RDC înregistrate în Registrul de Stat nu activează sau desfășoară o activitate nesemnificativă. Conform datelor BNS cu privire la rapoartele financiare (contabile), ponderea întreprinderilor active din regiune constituie 28,5% din totalul întreprinderilor înregistrate în RDC. Densitatea întreprinderilor este de cca 6 IMM-uri/1000 locuitori. În anul 2018, cele mai mari investiții financiare totale au fost realizate de către întreprinderile sectorului IMM din raioanele: Orhei (447,41 mln lei), Anenii Noi (425,29 mln lei), Ialoveni (303,75 mln lei) și Hîncești (222,18 mln lei); cu cele mai puține – Telenești (16,27 mln lei) și Dubăsari (24,31 mln lei).

În RD Centru, investițiile în active imobilizate au scăzut cu aproape 3 la sută în anul 2020 comparativ cu 2017, iar valoarea producției livrate de RDC are o creștere semnificativă în ultimii ani, inclusiv datorată extinderii activității Zonelor Economice Libere, în special a proiectelor investiționale în domeniul industriei autohtone, lărgirea și diversificarea piețelor de desfacere la export. Revoluțiile favorabile ale sectorului agricol din anii 2008-2019, precum și sporirea cererii interne și externe față de produsele industriale autohtone au constituit principalii factori care au determinat creșterea industriei în RDC. Activitatea industriale a ZEL „Ungheni-Business” generează creșterea venitului din activitatea industrială pe raionul Ungheni care este mai intensă decît creșterea venitului din vânzări a activității industriale din regiunea Centru. De asemenea, sînt înregistrate și creșteri esențiale ale ramurilor conexe.

În cazul raionului Ungheni este oportun să fie analizat și domeniul aprovizionării cu energie electrică, termică, gaze și apă, întrucît în ZEL „Ungheni – Business” există întreprinderi (S.A. „Covoare Ungheni”, IM „Euro-Yaris”, SRL „Unucarpet”) a căror procese de producție și prelucrare solicită consumuri sporite de resurse energetice. Astfel, indicele de creștere a veniturilor vânzărilor din această ramură este mai înalt decît ritmul intensificării activității industriale în regiunea Centru, în special în perioada anilor 2015-2019. În concluzie, deschiderea ZEL la nivel raional sporește ritmul mediu de dinamică a venitului din vânzarea producției industriale cu cca 50%. Impactul economic asupra regiunii în care este creată ZEL are un caracter de lungă durată și efectul se face resimțit în 3-5 ani.

2.3.1 Specializarea inteligentă a Regiunii de Dezvoltare Centru

Specializarea măsoară dacă, în termeni relativi, o industrie (activitate economică) este mai importantă pentru economia regională în raport cu standardul pentru economia națională. Specializarea se măsoară cu ajutorul *Coeficientului de localizare* (CL), definit astfel:

$$CL_i = (e_i/e) / (E_i/E)$$

unde,

LQ_i = location quotient pentru sectorul **i** în economia **regională**

e_i = mărimea activității în sectorul **i** în economia **regională**

e = mărimea totală a activității în **regiune**

E_i = mărimea activității în industria **i** în economia **națională**

E = mărimea totală a activității în economia **națională**

„Activitatea” poate fi înlocuită cu „angajați”, „forță de muncă” sau „cifra de afaceri”.

Un CL mai mare decât 1 indică asupra unei concentrații medii mai mari a unei activități concrete, de exemplu, ponderea forței de muncă angajate într-o industrie în economia *regională* este mai mare decât valoarea ponderii în economia *națională*. Un CL mai mic decât 1 indică o situație inversă.

RD Centru are o serie de domenii și sub-domenii economice care contribuie esențial la PIB-ul regional și care au un potențial major de valorificare, conform unui studiu realizat în 2017¹.

INDUSTRII:

- **Agricultură și procesare alimentară:** agricultură, vânătoare și servicii anexe, creșterea animalelor; prelucrarea și conservarea cărnii și a produselor din carne
Publicații internaționale în științe agricole și biologice
- **Silvicultură, exploatare forestieră și industria lemnului**
- **Textile:** fabricarea produselor textile; alte textile; îmbrăcăminte tricotată și croșetată; încălțăminte
- **Produse farmaceutice de bază și preparate farmaceutice**
- **Patente internaționale:** farmaceutice
- **Alte produse minerale nemetalice**
- **Ciment, var și ipsos**

CLUSTERE:

- **Procesarea cărnii**
- **Fabricarea produselor textile**

¹ Hugo Hollanders, „Mapping of economic, innovative and scientific potential in the Republic of Moldova”, 2017

Sectoare economice din RDC cu CL semnificativ (>1):

Nr.	NACE*	Denumirea activității economice	CL	Creștere economică	Ponderea sectorului după nr. de angajați
I	C235	Fabricarea cimentului, varului și ipsosului	4,7	- 2,8%	0,4%
II	C139	Fabricarea altor articole textile	4,6	+ 9,4%	2,9%
III	C13	Fabricarea produselor textile	4,3	+ 7,5%	3%
IV	A014	Creșterea animalelor	3,5	+ 1,7%	2,9%
V	A021	Silvicultură și alte activități forestiere	3,5	- 3,7%	2,5%
VI	A01	Agricultură, vânătoare și servicii anexe	1,7	- 3,2%	17,3%
VII	C23	Producția altor produse din minerale nemetalice	1,1	- 4,1%	1,1%

**Clasificarea statistică a activităților economice în Comunitatea Europeană (din franceză)*

Creșterea culturilor non-perene este mai puțin relevantă pentru RDC, regiune care se reazemă mai mult pe o industrie puternică a cărnii, inclusiv creșterea animalelor, producția, prelucrarea și conservarea cărnii și a produselor din carne. Totodată, silvicultura, exploatarea forestieră și industria lemnului este dezvoltată în RDC. Domeniul de textile, îmbrăcăminte, încălțăminte și articole din piele este unul prioritar pentru RDC.

Pentru RDC au fost identificate următoarele clustere care depășesc pragul pentru mărimea relativă și specializare:

- Procesarea șeptelului, care include *C101 Producția, prelucrarea și conservarea cărnii și a produselor din carne, una dintre industriile din cadrul Agriculturii și procesării alimentare*, așa cum au fost identificate în cartografierea economică;
- Fabricarea produselor textile, care confirmă identificarea domeniului de textile în cartografierea economică.

Înregistrări de patente pe regiuni

	Inventatori Naționali	Pondere	Înregistrări Naționale	Pondere
Chișinău	3872	85.5%	1685	83.3%
Nord	205	4.5%	131	6.5%
Centru	334	7.4%	139	6.9%
Sud	79	1.7%	40	2.0%
Găgăuzia	39	0.9%	27	1.3%
Total	4529	100%	2022	100%

Sursa: AGEPI

Cartografierea economică a RD Centru: activitățile economice cu potențial de specializare inteligentă

		Forța de muncă				Cifra de afaceri				Salarizare	
NACE	Industrie	Volum	Pondere	CL	Rata medie anuală de creștere	Volum	Pondere	CL	Per angajat	Volum	Per angajat
		(persoane)				(mln Lei)			(Lei)	(000s Lei)	(Lei)
Etapa 1	Toate industriile	68,935			0.30%	28,692			416,219	2,383,792	34,580
A	Agricultură, silvicultură și pescuit	11,884	17.24%	1.889	-3.29%	3,183	11.10%	2.537	267,884	345,648	29,086
A01	Agricultură, vânătoare și servicii anexe	9,990	14.49%	1.742	-3.24%	3,028	10.55%	2.477	303,091	253,450	25,371
A014	Creșterea animalelor	1,964	2.85%	3.511	1.72%	1,216	4.24%	4.983	619,039	71,164	36,234
A02	Silvicultură și exploatare forestieră	1,742	2.53%	3.490	-3.66%	141	0.49%	4.796	81,076	88,824	50,999
A021	Silvicultură și alte activități forestiere	1,737	2.52%	3.516	-3.70%	140	0.49%	4.920	80,866	88,806	51,116
C13	Fabricarea produselor textile	2,078	3.01%	4.294	7.51%	1,702	5.93%	8.362	818,800	118,427	56,982
C139	Fabricarea altor articole textile	1,985	2.88%	4.646	9.40%	1,647	5.74%	8.495	829,915	112,646	56,758
C23	Producția altor produse din minerale nemetalice	734	1.06%	1.092	-4.09%	875	3.05%	2.066	1,191,799	43,048	58,649
C235	Fabricarea cimentului, varului și ipsosului	242	0.35%	4.737	-2.84%	707	2.47%	6.550	2,918,638	32,788	135,300
Q862	Activități de asistență medicală ambulatorie și stomatologică	4,617	6.70%	1.771	-3.12%	479	1.67%	2.084	103,747	234,941	50,882
Etapa 2	Fabricare	15,202	22.05%	1.206	3.44%	6,517	22.71%	1.494	428,710	602,074	39,604
C101	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii și a produselor din carne	1,117	7.35%	1.852	2.02%	858	13.17%	2.059	768,607	37,998	34,028
C13	Fabricarea produselor textile	2,078	13.67%	3.560	7.51%	1,702	26.11%	5.597	818,800	118,427	56,982
C139	Fabricarea altor articole textile	1,985	13.06%	3.852	9.40%	1,647	25.27%	5.686	829,915	112,646	56,758
C143	Fabricarea articolelor de îmbrăcăminte prin tricotare sau croșetare	308	2.03%	1.579	20.26%	24	0.36%	1.143	77,081	12,161	39,483
C152	Fabricarea încălțămintei	727	4.78%	1.739	22.74%	83	1.27%	1.553	114,173	31,983	43,994
C21	Fabricarea produselor farmaceutice de bază și a preparatelor farmaceutice	358	2.35%	2.491	2.00%	285	4.37%	2.960	796,182	35,517	99,209
C212	Fabricarea preparatelor farmaceutice	252	1.66%	2.654	-13.99%	237	3.64%	3.852	940,395	30,894	122,596

2.4 Dezvoltarea infrastructurii tehnico-edilitare de bază în regiune

2.4.1 Aprovizionare cu apă

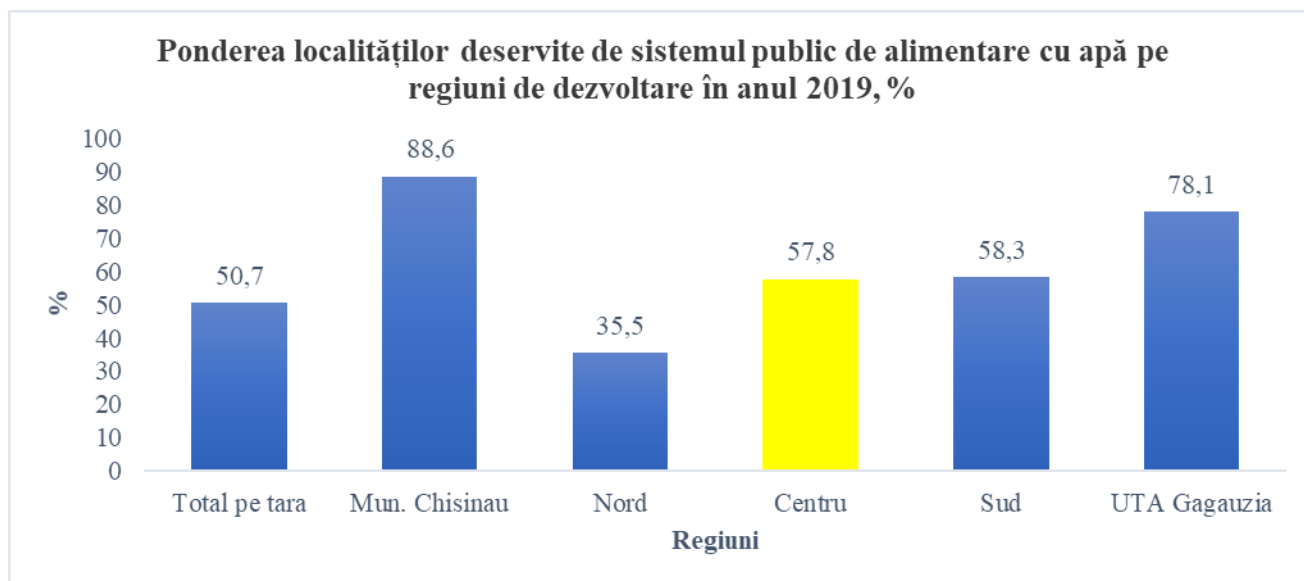

Figura 25. Ponderea localităților deservite de sistemul public de alimentare cu apă pe regiuni de dezvoltare în anul 2019

În anul 2019 RDC era acoperită la un nivel de 57,8% de sistemul public de alimentare cu apă, ceea ce reprezintă o rată cu 7,1% mai înaltă decât media pe țară (50,7%), cu 22,3% mai înaltă decât în RD Nord (35,5%) și cu 0,5% mai joasă decât în RD Sud (58,3%).

În ultimii ani în RDC se atestă o creștere a lungimii apeductelor și rețelelor publice de distribuție a apei. Astfel, în 2019 indicatorul respectiv a constituit 5109 km, cu 150 km (3%) mai mult decât în anul precedent și cu 465 km mai mult decât în 2016. La nivel de raioane, cea mai mare pondere o are raionul Orhei cu 803 km (15,7% din totalul pe RDC), Anenii Noi cu 581 km (11,4%) și Hîncești cu 573,6 km (11,2%), în timp ce cea mai mică pondere o înregistrează raionul Șoldănești cu 122,7 km (2,4%), Dubăsari cu 183,7 km (3,6%) și Rezina cu 217 km (4,3%). Cea mai rapidă creștere înregistrată în ultimii ani se atestă în raionul Orhei (cu 63,4 km), iar cea mai lentă a fost înregistrată în raionul Nisporeni (cu 5,7 km).

Sub aspectul nr. de locuințe conectate la serviciul public de alimentare cu apă, în regiune în 2019 au fost înregistrate 201 664 de locuințe conectate, o creștere cu 9245 (cu 4,6%) de unități față de anul precedent. RDC înregistrează un număr sporit de locuințe în raport cu media națională (135 103 locuințe) și în raport cu celelalte regiuni de dezvoltare (RDN – 176 915, RDS – 121 249, UTA – 40 586). În profil raional, raionul Orhei deține întâietatea cu 28 790 de unități (14,3% din totalul pe RDC), Ialoveni – 27 230 (13,5%) și Ungheni – 23 541 (11,7%); de cealaltă parte, raionul Șoldănești are înregistrate 3644 de locuințe (1,8%), Dubăsari – 6236 (3,1%) și Rezina – 8777 (4,4%). Pe parcursul ultimilor ani, dinamica conectării în profil raional este una accentuat progresivă în raionul Nisporeni – cu 29,2%, în raionul Șoldănești – cu 19,4% și în raionul Călărași – cu 14,1%, în timp ce raionul Dubăsari (cu 2,7%), Criuleni (5,7%), Ungheni (7,2%) și Telenești (7,6%) înregistrează cea mai lentă dinamică.

Numărul populației conectate la serviciul public de alimentare cu apă a fost de 535 430 persoane în 2019, ceea ce reprezintă 24,9% din totalul pe țară, comparativ cu 19,8% în RDN, 14,6% în RDS, 5,6% în RD UTAG și 35,1% în mun. Chișinău. Cu excepția mun. Chișinău, cea mai accentuată dinamică pozitivă a nr. de persoane conectate în

perioada 2016-2019 se atestă în RDC, nr. fiind în creștere cu 50 452 de persoane (+10,4%). În profil raional, cea mai accentuată dinamică sub aspect procentual se atestă în raionul Nisporeni (+24,5%), Șoldănești (+19,4%) și Călărași (+15,1%), în timp ce raionul Telenești (+6,5%), Ungheni (+6,9%), și Rezina (+7,4%) înregistrează cele mai mici rate de creștere, iar raionul Dubăsari înregistrează chiar o regresie (-1,7%). Sub aspectul ponderii fiecărui raion din totalul pe Regiune, cele mai mari ponderi sînt în raioanele Ialoveni (15,2%), Orhei (13,4%), Ungheni (11,3%) și Anenii Noi (10,8%), iar cele mai mici se înregistrează în raioanele Șoldănești (1,5%), Dubăsari (3,6%) și Rezina (4,3%).

În ceea ce privește sistemele funcționale de alimentare cu apă din RDC, cea mai mare pondere a acestor sisteme este în raionul Orhei – 94 sisteme (17%), Telenești – 76 (13,7%), Anenii Noi – 73 (13,2%) și Ialoveni – 68 (12,3%); cea mai mică pondere o au raioanele Dubăsari – 9 sisteme (1,6%), Nisporeni – 15 (2,7%), Șoldănești – 16 (2,9%) și Strășeni – 19 (3,4%). Cea mai accelerată creștere în deceniul 2008-2018 a numărului de sisteme funcționale de alimentare cu apă o observăm în raionul Rezina – cu 1300% (de la 2 sisteme în 2008 la 28 sisteme în 2018), raionul Călărași – cu 567% (6→40) și în raionul Hîncești – cu 529% (7→44). Cea mai lentă creștere a numărului se atestă în raionul Strășeni (14→19), Nisporeni (8→15) și Anenii Noi (38→73). Per regiune, în perioada 2008-2018, nr. de sisteme a crescut cu 361, de la 192 la 553 de sisteme, ceea ce reprezintă o creștere cu 188%, media pe țară fiind 127%, pentru RD Nord – 167%, RD Sud – 88% și RD UTAG – 32%. Sub aspectul dezagregării pe domeniul urban-rural, domeniul rural deține majoritar sistemele funcționale de alimentare cu apă din cuprinsul regiunii, avînd o pondere de 96,4% (533 sisteme) în 2018, cu o medie anuală de creștere cu 36 de sisteme în perioada 2009-2018, în timp ce orașele dețin o pondere de 3,6% (20 sisteme), cu o medie anuală negativă de creștere (-0,3) a nr. de sisteme – în 2009 înregistrîndu-se 25 de sisteme, iar în 2018 – 40 sisteme.

RDC înregistrează o pondere de 18,4% din totalul pe țară a volumului de apă furnizat populației de sistemul public de alimentare cu apă (RDN – 13,8%, RDS – 9,8%, mun. Chișinău – 54,8%). Dinamica creșterii acestui indicator în perioada 2009-2019 este cea mai accelerată în RDC – cu 170% (6921,4 mii m³), în timp ce dinamica celorlalte regiuni variază între 50% și 80%, iar mun. Chișinău înregistrează o dinamică negativă (-10,5%). Sub aspectul dezagregării urban-rural, ponderea acestui indicator conform datelor pentru 2019 este majoritară în zona rurală - 66,3%, orașele înregistrînd o pondere de 33,7%.

2.4.2 Canalizare

La nivelul anului 2019, RDC înregistrează cel mai înalt nivel de funcționalitate al sistemelor publice de canalizare – 94,3%. Majoritatea rețelelor publice de canalizare noi – 29,4 km sau 88,8% din totalul lungimii construite – au fost construite în RDC: în raioanele Călărași - 25 km, Orhei și Strășeni - cîte 1,5 km, Criuleni - 1,1 km.

În ceea ce privește nr. sistemelor de canalizare funcționale, la nivelul anului 2018, RDC înregistrează cea mai mare pondere la nivel de țară – 43,6% (48 sisteme), RDN – 29,1%, RDS – 15,5% și mun. Chișinău – 8,2%. De asemenea, RDC-ul înregistrează cea mai accelerată creștere a acestui nr. – de la 35 în 2008 la 48 de sisteme în 2018 (o creștere de 37%), în timp ce toate celelalte regiuni înregistrează o scădere a acestui număr (în medie o scădere de 27%), cu excepția RDS (creștere cu 5 unități). Din cele 48 de sisteme din RDC, 30 (62,5%) sînt dotate cu stații de epurare a apelor uzate, nr. ce reprezintă 41% din totalul pe țară (RDN deținînd 23,3%, RDS – 21,9%, iar mun. Chișinău – 9,6%). Sub aspectul dezagregării urban-rural, orașele RDC dețin o pondere de 31,3% (15 sisteme) din totalul sistemelor de canalizare funcționale, zonei rurale revenindu-i 68,8% (33 sisteme).

La nivelul anului 2019, RDC înregistrează o pondere de 7,3% a localităților cu acces la sistemul public de canalizare, cu 0,3% mai joasă decît media națională (7,6%), cu 1,9% mai înaltă decît în RDN și cu 2,6% decît în RDS.

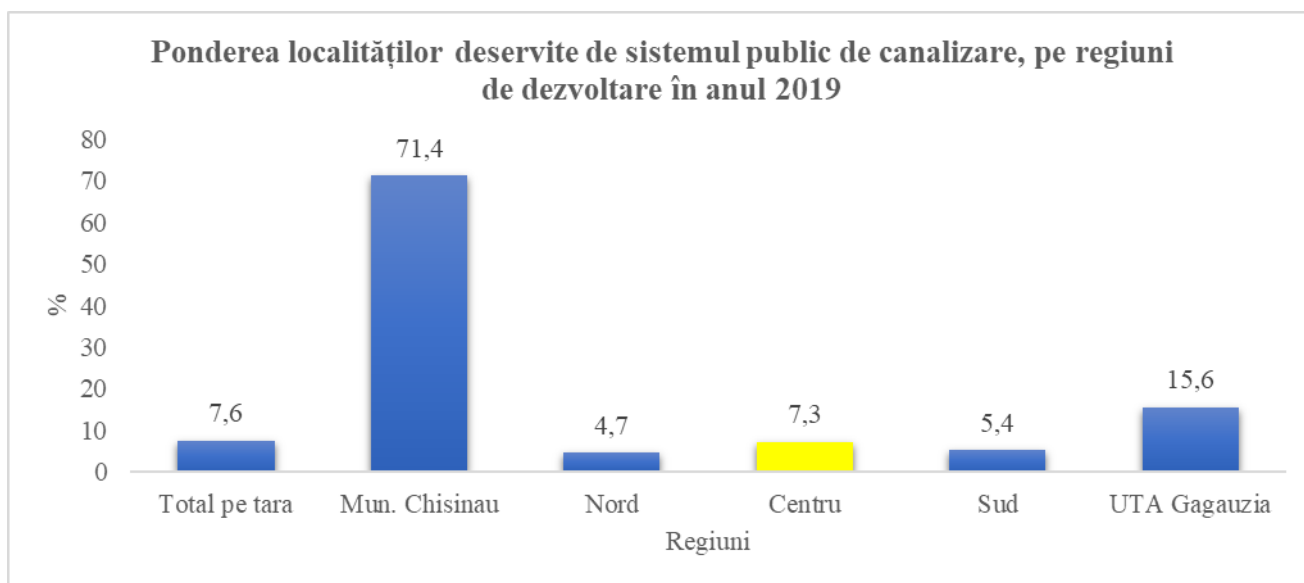

Figura 26. Ponderea localităților deservite de sistemul public de canalizare, pe regiuni de dezvoltare în anul 2019

Lungimea rețelelor publice de canalizare în funcțiune în 2019 în RDC a constituit 778 km, cu 29,7 km mai mult decât în anul precedent. Raportat la lungimea pe țară, RDC înregistrează o pondere de 27%, comparativ cu RDN – 19,5%, RDS – 9,2%, RD UTAG – 5,5% și mun. Chișinău – 38,8%.

Sub aspectul nr. de locuințe conectate la serviciul public de canalizare, la nivelul anului 2019 RDC deține o pondere de 11,4% din totalul pe țară, cu 47 952 de locuințe conectate, cu o creștere medie anuală de cca 4% în perioada 2016-2019. Comparativ cu celelalte regiuni ale RM, RDC are o pondere mai mică decât RDN (19%), mai mare decât RDS (5,5%), RD UTAG (2,3%) și, firește, semnificativ mai mică decât mun. Chișinău (61,7%). Dinamica creșterii numărului de conectări în perioada 2016-2019 este cea mai accelerată în RD UTAG (21,2%) și mun. Chișinău (17%), în timp ce RDC înregistrează o dinamică de 11,8%, iar RDN – 10,6% și RDS – 5,4%.

Nr. populației conectate la serviciul public de canalizare în RDC a înregistrat o creștere medie anuală de cca 6% în perioada 2016-2019, dinamica generală fiind de 18,7% în raport cu anul 2016, comparativ cu 7,1% în RDN, 21,3% în RD UTAG și cu -12,8% în RDS. La nivel de țară, ponderea RDC la acest indicator pentru 2019 este de 10,6% (112 410 persoane conectate), în timp ce RDN înregistrează o pondere de 16,3% (din contul mun. Bălți), RDS – 5%, RD UTAG – 2,5%, iar mun. Chișinău – 65,6%.

Raportat la țară, ponderea regiunii sub aspectul volumului total al apelor uzate epurate este 4,2% (10 629,40 mii m³), comparativ cu 15,5% a RDN, 2,9% a RDS, 0,5% a RD UTAG și 76,8% a mun. Chișinău. RDC înregistrează o dinamică negativă a evoluției acestui indicator în perioada 2016-2019, volumul apelor uzate epurate micșorându-se cu 0,4% (anul 2018 a înregistrat o scădere cu 100,9 mii m³), la fel ca în RD UTAG (scădere cu 36%), în timp ce RDN și RDS și mun. Chișinău înregistrează evoluții pozitive, respectiv +18,6%, +35,6% și 4,1%, media națională fiind de +6,3%.

2.4.3 Managementul deșeurilor

În 2019 în RDC nr. vehiculelor utilizate la lucrări de salubritate a fost 193 de unități, cu 23 mai multe decât anul precedent. Cele mai multe vehicule au fost utilizate în raionul Hîncești (33 unități), Anenii Noi (30) și Ungheni (25), iar cele mai puține în Strășeni (8), Telenești (4) și Dubăsari (2).

În 2019 în RDC volumul deșeurilor municipale colectate de la populație, instituții și agenți economici a constituit cca 504,7 mii de m3 (60,6 mii de m3), cu cca 14% mai mult decât în anul precedent. Raioanele din RDC cu cel mai mare volum colectat sînt Orhei (77,3 mii de m3), Ialoveni (61,2 mii de m3) și Telenești (49,2 mii de m3), iar cel mai mic volum colectat a fost înregistrat în raionul Dubăsari (3,1 mii de m3), Nisporeni (10,6 mii de m3) și Șoldănești (21,5 mii de m3). Ponderea pe țară a RDC a acestui indicator este de 14,4%, comparativ cu 17% pentru RDN, 7,3% pentru RDS, 6,6% pentru RD UTAG și 54,6% pentru mun. Chișinău. Dinamica pentru perioada 2016-2019 este pozitivă și cea mai accelerată comparativ cu celelalte regiuni, înregistrînd o creștere de 61%, în comparație cu 43,8% în RD UTAG, 23,6% în RDS, 4,7% în mun. Chișinău și dinamica negativă (-5,4%) în RDN. La nivel de țară, dinamica înregistrată a constituit 11,5% sau 361,7 mii de m3.

În ceea ce privește numărul populației care beneficiază de serviciul de colectare a deșeurilor municipale, RDC deține o pondere de 17% (215 216 persoane) raportat la țară, pentru 2019, comparativ cu 20% a RDN, 8% a RDS, 7% a RD UTAG și 48% a mun. Chișinău. Dinamica acestui indicator în perioada 2016-2019 a constituit 42,4%, comparativ cu media pe țară de 20,2% (55,7% a RDS, 51,1% a RD UTAG, 25,9% a RDN și mun. Chișinău cu cea mai lentă dinamică, de 5%). Cea mai accelerată creștere a nr. populației a fost înregistrată în 2019, numărul crescînd cu 25% (cca 43 de mii de persoane) față de anul precedent, media creșterilor anuale în intervalul 2016-2019 fiind de cca 13%. Sub aspectul nr. de locuințe care beneficiază de serviciul de colectare a deșeurilor municipale, RDC deține practic aceeași pondere cu cea a nr. populației – de 16,7% sau 90 895 de persoane.

2.5 Dezvoltarea interacțiunii urban-rural

Trecerea la economia de piață și nevoia afirmării de orașe competitive la nivel național au condus în ultimele decenii la agravarea diferențelor dintre mediul rural și cel urban, la creșterea decalajului de dezvoltare între localitățile cu economie de subzistență și orașele competitive la nivel național.

În Republica Moldova, statisticile oficiale relevă că rata de urbanizare a țării este de aproximativ 43%, mai scăzută decât cea mai puțin urbanizată țară a UE – Slovenia are o rată de urbanizare de cca 50%.

RD Centru cuprinde 13 raioane, fiind regiunea cu cele mai multe unități teritorial-administrative de nivelul doi, 329 unități administrativ-teritoriale de nivelul I, cuprinse în 4 municipii, 10 orașe și 315 sate (comune) ce includ 598 localități. Principalele centre urbane sînt cele 4 municipii – Orhei, Ungheni, Hîncești și Strășeni, alături de care se pot regăsi și orașele Călărași, Ialoveni, Nisporeni și Rezina.

În RD Centru majoritatea populației (cca 63%) locuiește în localități de pînă la 5 mii de locuitori. Cel mai mare oraș din regiune este Ungheni, cu o populație de circa 38,3 mii locuitori, în profilul localităților urbane, rezultatele recensămintelor din 2014 și 2004 arată o creștere nesemnificativă a populației urbane în mun. Ungheni. Cu cît este mai mare orașul, cu atît crește cîmpul său de atracție gravitațională. Orașele mai mari reușesc, în general, să atragă mai mulți oameni.

Orașele influențează competitivitatea regională și reprezintă o sursă de inovare pentru regiunea în care se află. Comunele, ca elemente complementare ale rețelei policentrice de orașe sau ca entități de sine stătătoare, joacă un rol important în dezvoltarea locală prin creșterea interesului pentru valorificarea resurselor acestora.

Gradul scăzut de urbanizare ilustrează caracterul național, specific unei țări în curs de dezvoltare și necesitatea orientării politicilor de dezvoltare către mediul rural în aceeași măsură cu dezvoltarea mediului urban și a orașelor majore.

Din punct de vedere al îmbătrînirii demografice și al înlocuirii forței de muncă, regiunea înregistrează o situație favorabilă la nivel național. În centrele urbane a crescut numărul tinerilor și numărul vîrstnicilor, în timp ce populația aptă de muncă a scăzut. Pe de altă parte, în mediul rural s-au înregistrat creșteri ale populației apte de muncă și scăderi ale numărului tinerilor și a vîrstnicilor. Sub aspectul procesului migrațional, majoritatea UAT-urilor, cu precădere cele rurale, au înregistrat valori negative ale soldului schimbărilor de domiciliu. Pe de altă parte, datorită fenomenului de suburbanizare generat de principalii poli urbani, comunele aflate în zonele proxime ale orașelor au înregistrat valori pozitive ale soldului schimbărilor de domiciliu.

Din punctul de vedere al populației din aria de influență, observăm că zonele urbane din jurul capitalei (Strășeni, Ialoveni, Hîncești), concentrează populații de peste 250 000 de locuitori în arealul de 30 km, beneficiind de efectul de aglomerare dat de proximitatea față de capitală. Aceste localități urbane cu arealul potențial de influență ajung la o masă de populație de peste 10 ori mai mult decât propria populație. În schimb, mun. Ungheni, ajunge să-și mărească propria populație de cel mult 4 ori într-un areal de 30 km. În RD Centru un centru important de tranzit pentru transporturi este mun. Orhei și mun. Strășeni. Fluxuri semnificative de transport se atestă și pe direcțiile Chișinău – mun. Hîncești, Chișinău – Anenii-Noi și Chișinău – Călărași.

Accesibilitatea scăzută atît la nivel regional, cît și la nivel local reprezintă o problemă importantă în dezvoltarea regiunii. Această problemă apare în mediul urban, în care competitivitatea economică este destul de scăzută. Pe de altă parte, această problemă afectează în special localitățile din mediul rural, care nu se află în proximitatea unui centru urban. Acest tip de localități sînt dezavantajate și accesibilitatea la dotări de infrastructură socio-culturală precum spitale, licee este îngreuiată. De asemenea, oportunitățile de angajare sau de consum sînt mult mai scăzute în astfel de localități.

Cu toate că există suficientă capacitate pentru transport și logistică, starea infrastructurii drumurilor în mediul urban și rural din RD Centru, reprezintă una din principalele probleme și provocări ale procesului de dezvoltare a

regiunii. Puțin mai mult de jumătate din drumurile locale sînt pietruite, în rest sînt drumuri de țară. În Regiunea Centru activează 23 de servicii de salubritate, dintre care 12 – în mediul urban și 11 – în mediul rural.

Dinamica și configurația rețelei de localități sînt factori care au influențat în mod direct nivelul de dezvoltare socială și economică a RDC.

Principalele **provocări** care afectează relația urban-rural sînt:

- Schimbarea tipului de activități economice și consecințele spațiale ale acestora;
- Dinamica inovației și educației;
- Schimbarea profilului demografic;
- Schimbarea socială și modul de viață diferențiat;
- Crearea unei noi baze pentru cultură și identitate;
- Dezvoltarea durabilă (sustenabilitatea mediului).

Tendințe pozitive:

- Crearea de parteneriate între orașe, municipii și comune cu scopul creșterii competitivității regionale;
- Migrarea populației active către principalii poli economici, dezvoltarea urbană și extinderea influenței economice în teritoriu a acestora;
- În orașele dezvoltate și în cele în curs de dezvoltare, autoritățile locale încep, treptat, să acorde atenție deosebită factorilor care cresc calitatea vieții în scopul creșterii gradului de atractivitate;
- Întărirea rolului asociațiilor de dezvoltare intercomunitară în dezvoltarea socială și economică.

Concluzii: Aria de implementare a politicilor de dezvoltare regională trebuie să fie suficient de mare astfel încît să permită spațial legături între orașe și între orașe și sate, inclusiv și sub aspect economic – maximizarea beneficiilor nete ale specializării și diversificării.

În RDC este necesar să se consolideze competitivitatea orașelor și să se concentreze pe consolidarea funcțiilor centrelor mai slabe, crearea rețelelor de orașe și dezvoltarea parteneriatelor urban-rural. Datorită rolului jucat de mediul rural în dezvoltarea RDC, este necesară dezvoltarea multifuncțională a comunelor, cu accent pe valorificarea potențialului cadrului natural și difuzia în teritoriu a ariilor de influență ale centrelor urbane.

2.6 Discrepanțe intra-regionale

Regiunea de dezvoltare Centru se află pe locul 4 după nivelul de deprivare. RDC se caracterizează printr-o situație demografică relativ bună (555) – locul 2. RDC se află la mijlocul clasamentului după accesul la serviciile de educație, sănătate și infrastructură – locul 3. Regiunea este destul de deprivată după domeniul economic, agricol și social – locul 4. Pe ultimul loc, RDC se situează după deprivarea financiară, ceea ce semnifică că primăriile din cadrul RDC au capacitate administrativă și financiară limitată, fapt ce reprezintă un impediment major în dezvoltarea comunitară și în implementarea proiectelor de dezvoltare.

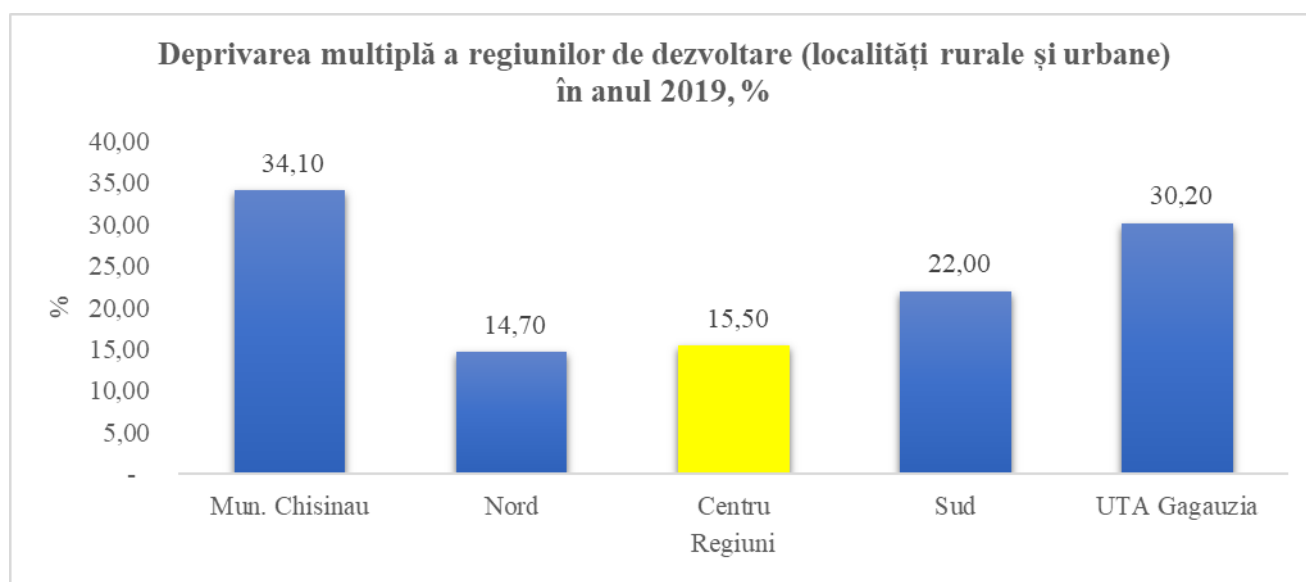

Figura 27. Deprivarea multiplă a regiunilor de dezvoltare (rural și urban), anul 2019, %

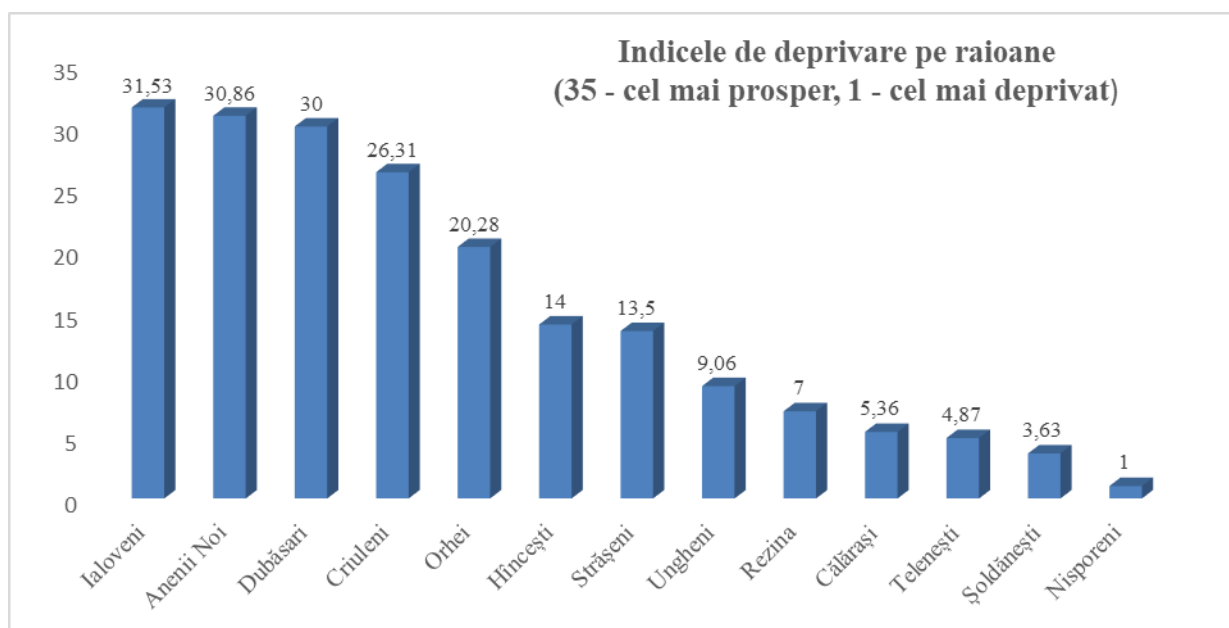

Figura 28. Indicile de deprivare pe raioane, RDC

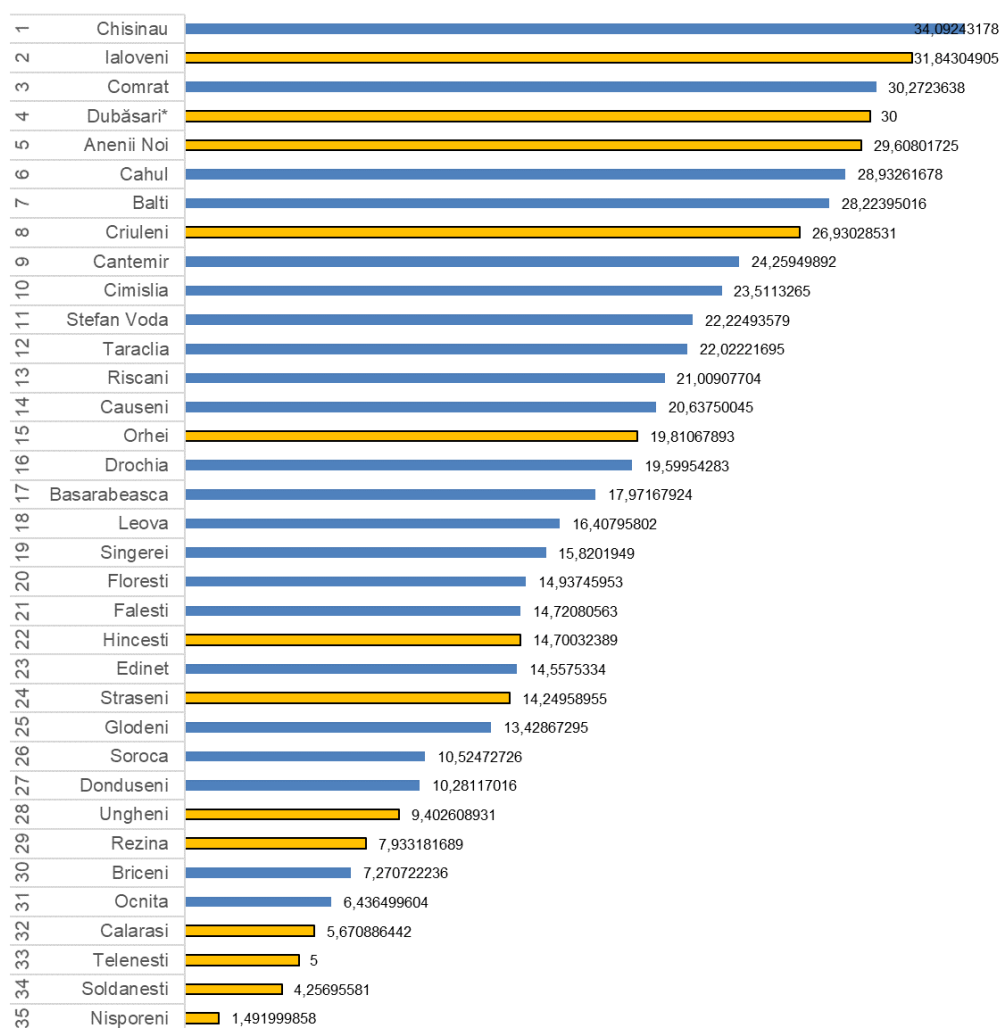

Figura 29. Deprivarea multiplă a raioanelor (localități rurale și urbane), 2019

(cu galben – raioanele din cadrul Regiunii de Dezvoltare Centru)

RDC se prezintă ca o regiune extrem de neomogenă după indicele de deprivare. Astfel, în RDC se află atât cel mai puțin deprivat raion din țară (după mun. Chișinău) – Ialoveni, cât și cel mai deprivat raion din țară – Nisporeni. După indicele de deprivare, cele 13 raioane ce sînt parte a RDC pot fi împărțite convențional în 3 categorii:

1. **deprivare minimă** (20-32 puncte), 5 raioane: Ialoveni, Anenii Noi, Dubăsari, Criuleni, Orhei
2. **deprivare medie** (14 puncte), 2 raioane: Hîncești, Strășeni
3. **deprivare profundă** (1-9 puncte), 6 raioane: Ungheni, Rezina, Călărași, Telenesti, Șoldănești, Nisporeni

Geografic, aceste 3 categorii sînt amplasate astfel: raioanele cu deprivare minimă se află în mare parte în proximitatea mun. Chișinău, în special la Est, Sud și Nord. Raioanele cu deprivare medie se află la Vestul capitalei, la o proximitate mică de mun. Chișinău. Raioanele cu deprivare profundă se află la Nordul și Vestul RDC, toate la o depărtare mai mare de 40 km de mun. Chișinău.

Sub aspectul dezagregării urban-rural, deprivarea păstrează în linii mari aceleași tendințe. Excepție face raionul Criuleni, care, fiind amplasat pe locul 4 (de top) după indicele general de deprivare, pe zona urbană ocupă locul 8. Raioanele Orhei și Hîncești se află pe locul 5 și 6 după indicele general de deprivare, în timp ce pe dimensiunea urbană Orheiul ocupă locul 1, iar Hînceștiul pe locul 4.

De menționat este că conform indicelui de dezvoltare a agriculturii, ordinea deprivării raioanelor din RDC este semnificativ diferită: astfel, raionale cu deprivare generală minimă are un indice foarte scăzut al deprivării agricole (Ialoveni clasându-se, cu 3 puncte, pe penultimul loc, după raionul Strășeni); raioanele Rezina și Șoldănești care sînt caracterizate la general de o deprivare profundă (ocupă pozițiile 9 și, respectiv, 12) ocupă poziții de frunte în domeniul deprivării agricole (cu 23, respectiv, 22 de puncte).

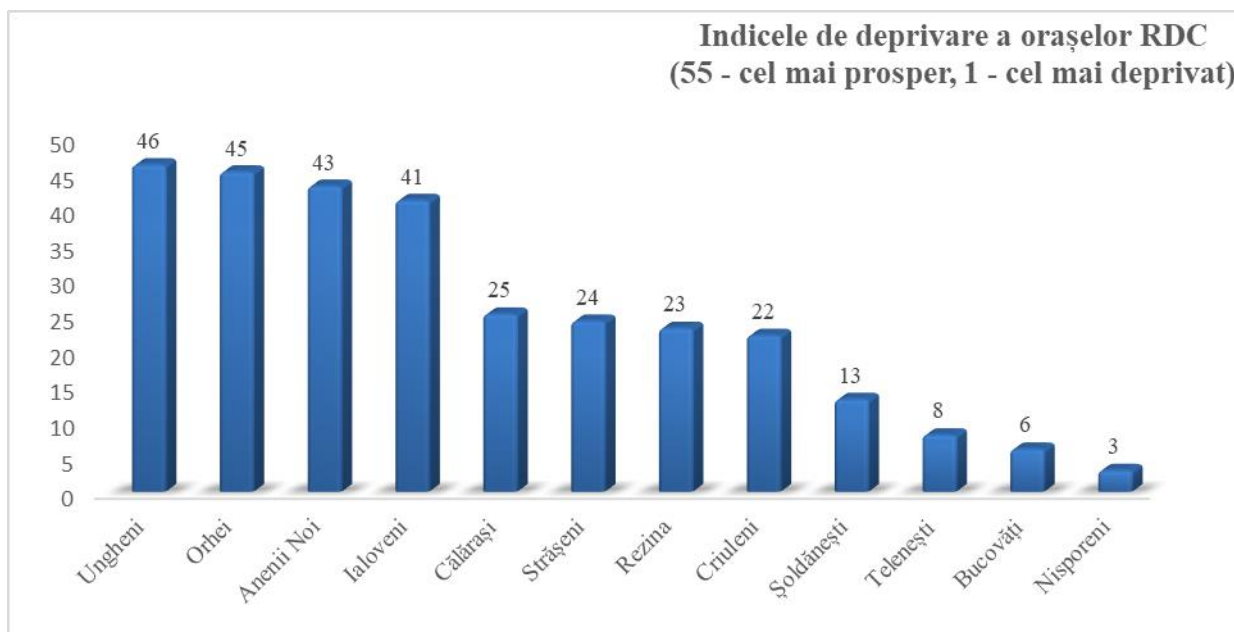

Figura 30. Indicile de deprivare a orașelor, RDC

Media indicelui general de deprivare a localităților rurale din RDC este 381 puncte, cel mai puțin deprivat sat avînd un indice de 837 p. (din maximumul de 842 p.) – localitatea Măgdăcești din raionul Criuleni, iar cel mai tare deprivat sat este Ciutești din raionul Nisporeni (avînd indicele de deprivare 1 p.). Sub aspectul deprivării economice, cea mai prosperă localitate din RDC este Pașcani (Criuleni) cu un indice de 841 puncte, iar cea mai puțin prosperă este Căbăiești (Călărași) – cu 1 p. Demografic, cel mai prosper sat este Horodca (Ialoveni) cu 840 p., iar cel mai puțin prosper – Pohoarna (Șoldănești) cu 159 p. Sub aspectul deprivării sociale, cea mai prosperă localitate este Varnița (Anenii Noi) cu 841 p., cea mai puțin prosperă fiind satul Vînători (Nisporeni) – cu 2 p. Sub aspectul deprivării de infrastructură, cea mai prosperă localitate este Pelivan (Orhei) cu 842 p., cea mai puțin prosperă fiind Călimănești (Nisporeni) – cu 4 p.

Cele mai prospere 50 de localități din RDC sînt localizate preponderent în raioanele de pe „centura” Chișinăului și sînt repartizate geografic astfel: 14 în raionul Ialoveni, 13 – Anenii Noi, 8 – Criuleni, 5 – Dubăsari, 4 – Orhei, 3 – Strășeni, 2 – Hîncești și 1 la Ungheni (s. Sculeni).

Sub aspect demografic, raioanele Ialoveni, Dubăsari, Orhei și Criuleni înregistrează o situație mai pozitivă, în timp ce în raioanele Șoldănești, Rezina, Telenești și Strășeni se atestă o deprivare demografică accentuată. Pe clasificarea rural-urban, orașul Criuleni și Telenești ies puternic în evidență după gradul înalt de deprivare demografică, în timp ce or. Hîncești, Ungheni și Șoldănești înregistrează o tendință pozitivă în raport cu tendința generală.

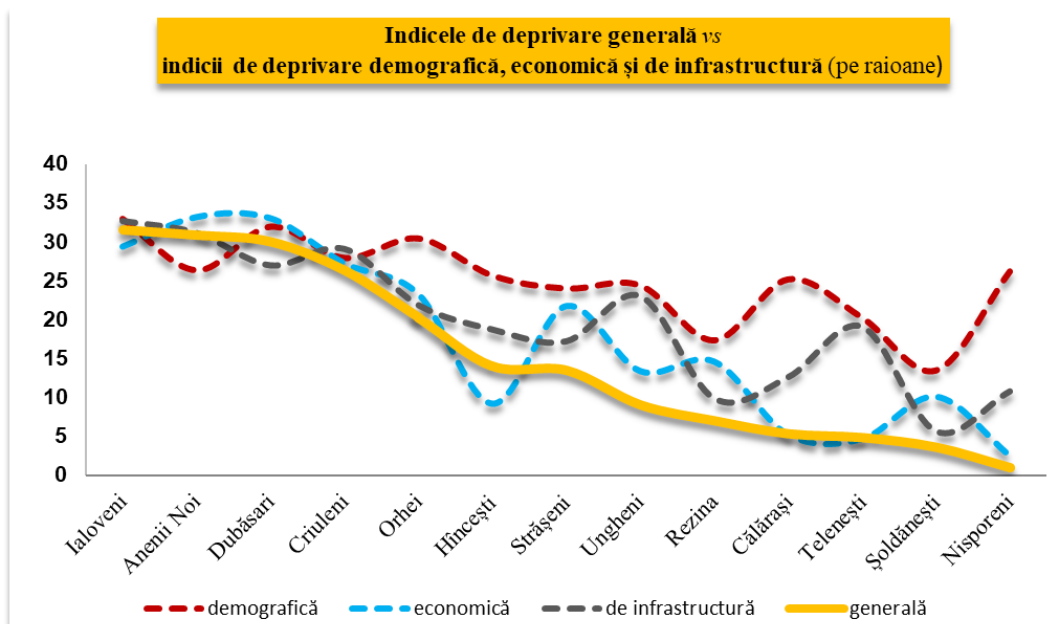

Figura 31. Indicele de deprivare generală vs indicii de deprivare demografică, economică și de infrastructură, raioanele RDC

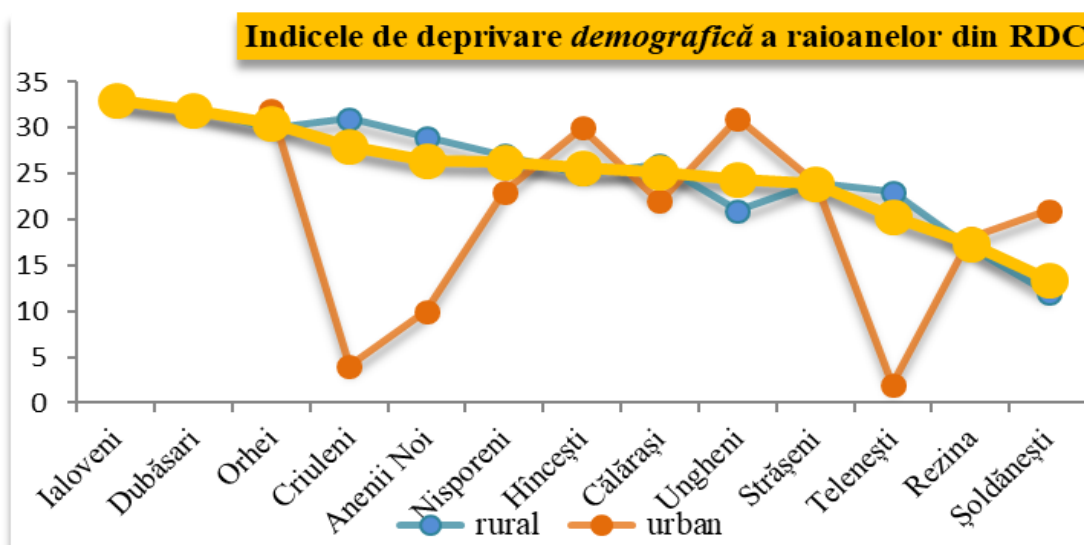

Figura 32. Indicele de deprivare demografică, raioanele RDC

Decalajul între raioane după deprivarea economică este mare, rangul mediu de deprivare variind între 197 și 740. Raioanele Anenii Noi, Dubăsari, Ialoveni și Criuleni înregistrează indicatorii cei mai înalți pe RDC; indicatorii minimi pe regiune se regăsesc în raioanele Nisporeni, Telenești, Călărași și Hîncești. Pe clasificarea rural-urban, zonele rurale repetă tendința indicatorului general pe regiune, cu o ușoară excepție în cazul raionului Strășeni care înregistrează un indicator puțin peste medie. Se observă un nivel limitat de dezvoltare economică în localitățile rurale din raioanele Nisporeni, Călărași, Telenești, Ungheni. În ceea ce privește zonele urbane, contrastele sînt mai mari: raionul Orhei, Rezina, Ungheni, Șoldănești, Hîncești, Călărași, Telenești și Nisporeni înregistrează valori peste medie, în timp ce or. Strășeni valori sub medie.

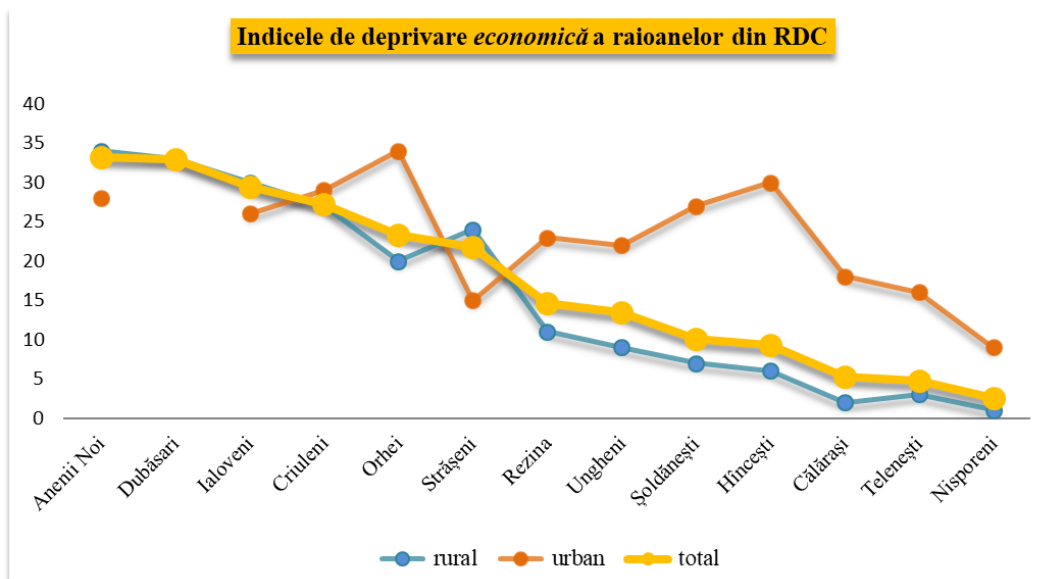

Figura 34. Indicele de deprivare economică, raioanele RDC

Sub aspectul infrastructurii, aceleași raioane ca și în cazul indicelui economic, într-o ordină puțin diferită - Ialoveni, Anenii Noi, Criuleni, Dubăsari – înregistrează indicatorii cei mai înalți pe RDC; indicatorii cu valorile cele mai mici sînt înregistrați de raioanele Șoldănești, Rezina, Călărași și Nisporeni. Pe clasificarea rural-urban, zonele rurale din raionul Ungheni se află sub medie, iar raionul Strășeni peste medie. Orașele Anenii Noi, Criuleni, Orhei, Strășeni și Nisporeni au valori sub media indicatorului general de disparitate a infrastructurii, iar orașul Hîncești, Ungheni și Călărași înregistrează valori peste medie.

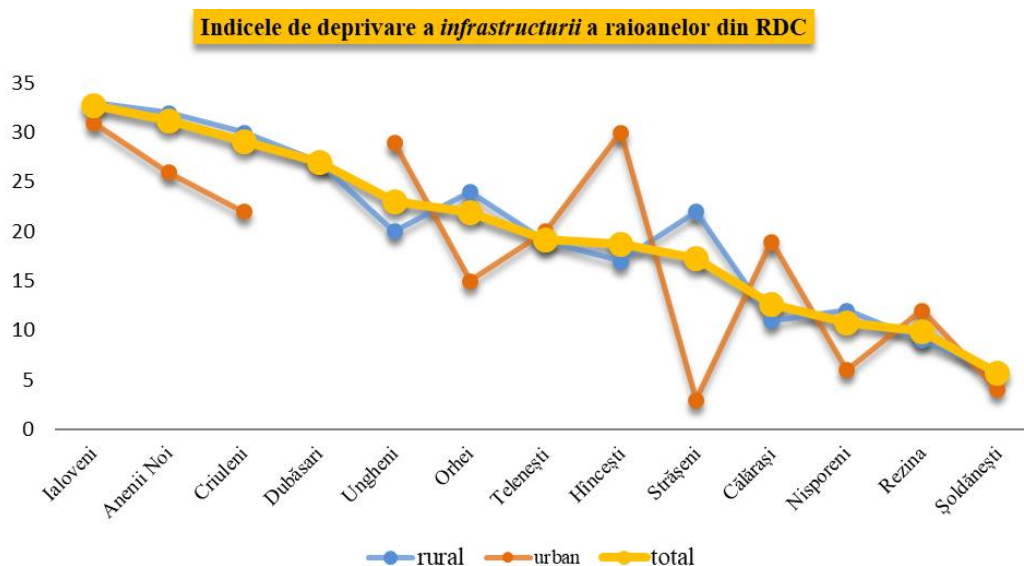

Figura 34. Indicele de deprivare a infrastructurii, raioanele RDC

Mai jos este prezentată repartizarea pe raioane a cca 25% din cele mai deprivate localități din RDC, în total 85 de localități, din totalul localităților din RDC (339 localități). Astfel, în această listă se regăsesc 9 din cele 13 raioane ale RDC. Excepție fac raioanele învecinate capitalei, anume Ialoveni, Anenii Noi, Criuleni și raionul Dubăsari. Zonele defavorizate pot fi identificate cu o probabilitate mai mare în raioanele prezentate în diagrama de mai jos, în special în raioanele Călărași, Ungheni, Nisporeni, Hîncești și Telenești, în care nr. localitățile cu deprivare mare (majoritatea avînd indicatorul general sub 100) este mai mare decît 10 per raion.

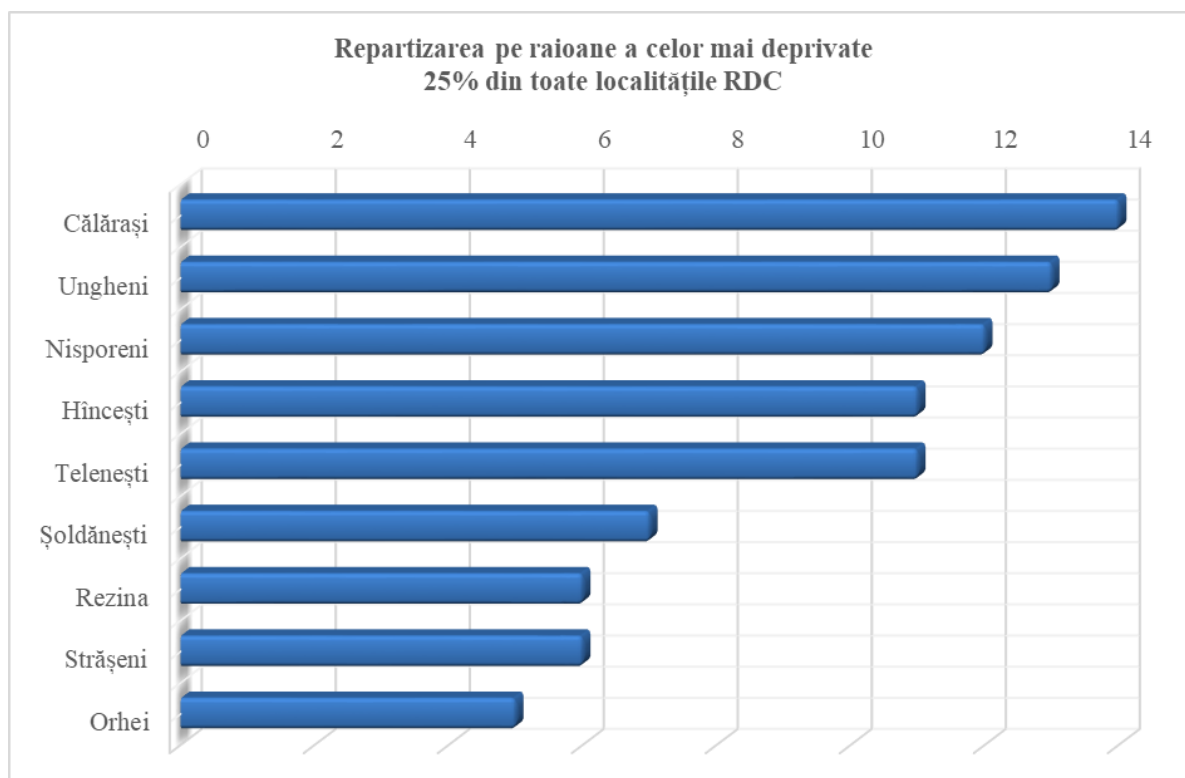

Figura 35. Repartizarea pe raioane a celor mai deprivate, localități RDC

3. Obiectivele Programului

Obiectivele specifice ale POR Centru corespund obiectivelor specifice setate în SNDR 2022-2028, acestea reflectând **Obiectivul General** al SNDR, bazat pe noua paradigmă de dezvoltare regională. Astfel, la nivelul regiunii **obiectivul general** se prezintă astfel:

sprijinirea creșterii competitivității și dezvoltări durabile a Regiunii de Dezvoltare Centru, ajustarea disparităților și creșterea calității vieții cetățenilor din Regiune.

Obiectiv General 1: Creșterea competitivității și ocupării forței de muncă a RDC

- **Direcția prioritară 1.1: Consolidarea rolului și funcțiilor orașelor în calitate de motoare de creștere a competitivității RDC**

În vederea realizării acestei direcții prioritare vor fi implementate un set de acțiuni concentrate pe 2 măsuri:

- 1) Dezvoltarea orașelor Ungheni și Orhei ca poli de creștere regională;
- 2) Revitalizarea economică și socială a orașelor mici din RDC în calitate de catalizatori ai dezvoltării rurale.

Toate acțiunile propuse spre realizare vor fi orientate spre reabilitarea infrastructurii urbane, sprijinirea mobilității bunurilor și persoanelor, revitalizarea urbană, îmbunătățirea serviciilor urbane etc.

- **Direcția prioritară 1.2: Îmbunătățirea mediului antreprenorial în RDC**

Dezvoltarea mediului antreprenorial:

- 1) Dezvoltarea de abilități și competențe în cadrul infrastructurilor de afaceri: programe de incubare, acceleratoare regionale, dezvoltarea de hub-uri de competențe, conform specializării inteligente a RDC;
- 2) Programe regionale de formare profesională (continuă) și antreprenorială în conformitate cu specializarea inteligentă a RDC;
- 3) Sprijinirea consolidării și dezvoltarea rețelelor de cooperare economică între localitățile RDC.

Sporirea atractivității turistice:

- 1) Sprijinirea diversificării economiilor rurale non agricole, în special prin dezvoltarea activităților turistice și industriilor artizanale
- 2) Crearea, reabilitarea și extinderea infrastructurii de agrement;
- 3) Reabilitarea și modernizarea drumurilor de acces și a infrastructurii aferente către obiectivele turistice de importanță regională și națională;
- 4) Amenajarea obiectivelor turistice naturale și antropice de utilitate publică, precum și dotarea cu infrastructură conexă de utilități publice;
- 5) Dezvoltarea competențelor în domeniul turism.

- **Direcția prioritară 1.3: Identificarea și promovarea specializării inteligente în RDC**

- 1) Facilitarea realizării la nivel regional a inițiativelor centrale de specializare inteligentă

- **Direcția prioritară 1.4: Cooperarea regională și transfrontalieră**

- 1) Participare în cadrul Comitetului Comun de Programare (CCP) a Programului Operațional Comun România - Republica Moldova 2021-2027

- 2) Participare în cadrul Grupului național de lucru pentru coordonarea implementării Programelor de cooperare transfrontalieră și transnațională
- 3) Participare în cadrul apelurilor de propuneri de proiecte în cadrul programelor transfrontalier/transnaționale
- 4) Facilitarea elaborării și depunerii propunerilor de proiecte în cadrul programelor transfrontalier/transnaționale.

Obiectiv General 2: Sporirea coeziunii teritoriale și prevenirea excluziunii în RDC

▪ Direcția prioritară 2.1: Îmbunătățirea infrastructurii tehnico-edilitare de bază la nivelul RDC

- 1) Sprijinirea dezvoltării infrastructurii edilitare de bază (aprovizionarea cu apă, canalizare și tratarea apelor uzate, managementul deșeurilor) prin promovarea regionalizării și cooperării intercomunitare (intervenții pentru arii cu impact de minimum 20 mii locuitori);
- 2) Sprijinirea transformării graduale a operatorilor de utilități publice din orașele-centre raionale în operatori regionali care vor acoperi cu servicii și localitățile rurale proxime, aflate într-o rază de 5-30 kilometri depărtare.

▪ Direcția prioritară 2.2: Dezvoltarea infrastructurii de sprijin a afacerilor la nivelul RDC

- 1) Extinderea și diversificarea infrastructurii existente de sprijin pentru dezvoltarea afacerilor (incubatoare și acceleratoare de afaceri, centre de inovare tehnologică, centre de business etc.);
- 2) Sprijinirea dotării cu infrastructură tehnico-edilitară a Parcurilor Industriale/sub-Zonelor Economice Libere pentru valorificarea oportunităților investiționale;
- 3) Susținerea activității diverselor structuri/rețele de cooperare, precum și a activităților de promovare economică.

▪ Direcția prioritară 2.3: Sprijinirea procesului de adaptare a RDC la schimbările climatice, prevenirea riscurilor și reziliența în fața dezastrelor

- 1) Îmbunătățirea eficienței energetice și creșterea ponderii energiei regenerabile, pentru reducerea emisiilor de CO₂

Obiectiv General 3: Îmbunătățirea mecanismelor și instrumentelor de implementare a politicii de dezvoltare regională

▪ Direcția prioritară 3.1: Eficientizarea operațională a procesului de implementare a politicii de dezvoltare regională

- 1) Facilitarea de către ADR Centru a procesului de mobilizare de finanțări adiționale (inclusiv co-finanțări) și consolidarea parteneriatelor cu partenerii de dezvoltare;
- 2) Consolidarea mecanismelor de monitorizare și evaluare a proiectelor de dezvoltare regională.

▪ Direcția prioritară 3.2: Consolidarea mecanismului de finanțare a proiectelor de dezvoltare regională

- 1) Cartografierea anuală a proiectelor implementate în RDC cu suportul partenerilor de dezvoltare
- 2) Identificarea oportunităților de finanțare și asigurarea sinergiilor cu celelalte fonduri de dezvoltare naționale și internaționale

▪ Direcția prioritară 3.3: Dezvoltarea de capacități ale APL-ilor din regiune în domenii relevante politicii de dezvoltare regională

- 1) Organizarea activităților de instruire a APL în contextul Apelurilor competitive (anuale și multi-anuale)
- 2) Facilitarea organizărilor instruirilor pentru APL în domenii aferente politicii de dezvoltare regională

4. Impact

Indicatori de impact

Obiective Generale ale POR Centru:	Contribuția POR Centru la realizarea indicatorilor de impact setați în SNDR
1: Creșterea competitivității și ocupării forței de muncă a RDC	POR Centru va contribui prin intervențiile implementate la nivel de regiune la creșterea PIB Regional cu cca 0,5 p.p. (până la nivelul de 15,2%) până în 2023
2: Sporirea coeziunii teritoriale și prevenirea excluziunii în RDC	Prin intermediul intervențiilor incluse în POR Centru este urmărită creșterea indicatorilor de ocupare și calitate a vieții în RDC, inclusiv: ✓ Rata de ocupare populației – încetinirea tendinței de scădere și creșterea cu cca 1,4 p.p (până la 35%) a acestui indicator ✓ Dotarea locuințelor cu servicii publice de apeduct din surse sigure de apă – minim 28% ✓ Dotarea locuințelor cu servicii publice de canalizare – minim 13% ✓ Accesul populației la sisteme de colectare a deșeurilor – minim 20%
3: Îmbunătățirea mecanismelor și instrumentelor de implementare a politicii de dezvoltare regională	✓ Prevede intervenții sistemice, impactul final al cărora va consta în creșterea coeficientului de implementare a proiectelor din DUP, în comparație cu ciclul precedent (2016-2020) și creșterea coeficientului de valorificare a resurselor planificate de la cca 88% la cca 95%.

Indicatori de rezultat

Obiectivul general 1:

Creșterea competitivității și ocupării forței de muncă a RDC

Direcții Prioritare	Ținte și indicatori de rezultat
1.1: Consolidarea rolului și funcțiilor orașelor în calitate de motoare de creștere a competitivității regiunilor	✓ Minimum 45% din drumuri locale din mun. Ungheni și Orhei sînt cu acoperire rigidă de calitate îmbunătățită; ✓ Existența, în municipiul Ungheni, a serviciului local de transport public cu calitate îmbunătățită precum și dotarea cu unități noi de transport, până în 2023; ✓ Salariul mediu trebuie să tindă spre depășirea mediei naționale (în anul 2019 media pe 6 municipii a constituit 70-90%); ✓ Existența și funcționarea unei echipări minime cu infrastructură socială de recreere – complexe sportive multifuncționale și zone de recreere de importanță regională; ✓ Minimum 60% acoperire cu servicii centralizare de canalizare în municipiul Ungheni; ✓ Minimum 70% acoperire cu servicii calitative de iluminare nocturnă; ✓ Dotarea municipiului Ungheni cu stație de epurare a apelor uzate care ar corespunde cerințelor normative și de eficacitate.
1.2: Îmbunătățirea mediului antreprenorial în regiuni	✓ Creșterea ponderii PRB/locuitor a RDC față de mun. Chișinău cu 0,3 p.p. (la ponderea de 20,5%) ✓ Creșterea volumului investițiilor financiare curente în RDC până la minim 2 mlrd lei ✓ Minim 8 IMM-uri/1000 locuitori ✓ Creșterea ponderii producției industriale livrate la export în RDC până la cca 50%
1.3: Identificarea și promovarea specializării inteligente în regiuni	Decizia aprobată (inclusiv foaia de parcurs de promovare) de CRD la nivelul fiecărei regiuni privind sectoarele și nișele de specializare inteligentă și inițierea intervențiilor aferente.

Direcții Prioritare	Ținte și indicatori de rezultat
1.4: Cooperarea regională și transfrontalieră	Prevede acordarea atenției sporite pentru colaborarea autorităților în cadrul SUERD și a programelor transfrontaliere și transnaționale, fiind axate pe: ✓ Nr. proiectelor noi atrase ✓ Nr. populației beneficiare ✓ Cooperarea instituțională între țările participante

Obiectivul general 2:

Sporirea coeziunii teritoriale și prevenirea excluziunii în RDC

Direcții Prioritare	Ținte și indicatori de rezultat
2.1: Îmbunătățirea infrastructurii tehnico-edilitare de bază la nivelul RDC	Accelerarea creșterii dotării cu infrastructură de utilități publice de bază, în conformitate cu țințele Strategiei Naționale de Dezvoltare "Moldova 2030": ✓ Dotarea locuințelor cu servicii publice de apeduct din surse sigure de apă ✓ Dotarea locuințelor cu servicii publice de canalizare ✓ Accesul populației la sisteme de colectare a deșeurilor
2.2: Dezvoltarea infrastructurii de sprijin a afacerilor la nivelul RDC	✓ Creșterea în RDC a ratei de ocupare cu cel puțin 1,2 p.p. (de la 33,8% până la 35%) și de activitate cu cel puțin 1,2 p.p. (de la 34,8% până la 36%) ✓ Creșterea nivelului salariului mediu în RDC cu minim 6 p.p. (până la 6265 lei) ✓ Gradul de dotare a orașelor – centre raionale cu platforme economice echipate cu toate utilitățile publice, pentru sprijinirea investițiilor și generării de locuri de muncă pentru zonele rurale proxime
2.3: Sprijinirea procesului de adaptare a RDC la schimbările climatice, prevenirea riscurilor și reziliența în fața dezastrelor	✓ Nr. de clădiri publice cu eficiență energetică îmbunătățită

Obiectivul general 3:

Îmbunătățirea mecanismelor și instrumentelor de implementare a politicii de dezvoltare regională

Direcții Prioritare	Ținte și indicatori de rezultat
3.1: Eficientizarea operațională a cadrului de implementare	✓ Rata de participare a membrilor CRD la ședințele CRD ✓ Nr. proiectelor implementate cu finanțare din FNDR și externă ✓ Rata de valorificare a mijloacelor financiare alocate din FNDR și din surse externe pentru implementarea proiectelor
3.2 Consolidarea mecanismului de finanțare al proiectelor de dezvoltare regională	✓ % de cofinanțare a proiectelor din FNDR (Apelul competitiv și Apelul pe listă) ✓ % entităților de drept privat în rândul aplicanților și a partenerilor în implementarea proiectelor de dezvoltare regională
3.3: Dezvoltarea de capacități a APL-lor din regiune în domenii relevante politicii de dezvoltare regională	✓ Nr. instruiți facilitate/organizate pentru APL-urile din regiune în domenii relevante politicii de dezvoltare regională ✓ Nr. consultări oferite pentru APL-urile din regiune în domenii relevante politicii de dezvoltare regională ✓ Nr. persoane instruite din cadrul APL-urilor din regiune în domenii relevante politicii de dezvoltare regională

5. Riscuri de implementare

Categorii de Riscuri	Tipurile de riscuri	Impact	Probabilitate
Riscuri Tehnologice	Calitatea slabă a documentației tehnice – cu omisiuni, necorelări, erori care necesită revizuirii	Sporit	Medie
	Procedurile repetate de achiziții publice generează întârzieri serioase în implementarea proiectelor	Mediu	Sporită
Riscuri de Management / Operaționale	Disponibilitate și capacitate slabă de mobilizare a resurselor pentru cofinanțarea proiectelor de dezvoltare regională	Mediu	Medie
	Capacitățile limitate ale APL de a dezvolta și implementa proiecte	Mediu	Medie
	Întârzierea implementării reformelor (administrativ-teritorială, de descentralizare)	Scăzut	Sporită
	Calitatea și disponibilitatea redusă a datelor statistice este o constrângere pentru procesul de monitorizare și evaluare eficientă	Mediu	Medie
Riscuri Externe	Mediu politic volatil	Mediu	Sporită
	Impactul pandemiei COVID-19 asupra dezvoltării economice / Lipsa rezilienței economice	Sporit	Sporită
	Procese migraționale	Mediu	Medie
	Schimbări climaterice și dezastre naturale	Sporit	Scăzută

6. Autorități și instituții responsabile

Cadrul instituțional de implementare a POR Centru va păstra configurația actuală stabilită de cadrul legislativ și normativ existent și va fi constituit din instituții centrale și regionale. Totodată, odată cu aprobarea modificărilor în cadrul legal, prevăzute de noua paradigmă a dezvoltării regionale și proiectul de Lege cu privire la modificarea Legii privind dezvoltarea regională, în numărul și modul de organizare și funcționare a instituțiilor responsabile de domeniu vor interveni modificări, reorganizări și restructurări. În noul proiect de lege au fost incluse inclusiv ajustări la nivel de structură și componență și operare a CNCDR, dar și o revizuire de atribuții a CRD-urilor și ADR-urilor pentru clarificarea responsabilităților și competențelor.

Pe lângă atribuțiile curente determinate de Legea dezvoltării regionale și cadrul normativ aferent, Autoritatea națională de implementare a politicii de dezvoltare regională (MIDR) urmează:

- a) Să îndeplinească rolul de principala instituție responsabilă de realizarea procesului de dezvoltare regională la nivel național.
- b) Să determine prioritățile naționale de dezvoltare regională, inclusiv procesul de planificare anuală, monitorizare și evaluare a implementării prezentei Strategii.
- c) Să asigure evidența intervențiilor guvernamentale sectoriale de susținere a dezvoltării regiunilor (în domeniile infrastructurii, mediului, dezvoltării antrenoriatului, promovării investiționale și coeziunii sociale).
- d) Să integreze aceste intervenții într-un cadru politic unic și integrat și sincronizat, să le promoveze și să asiste în coordonarea implementării lor cu suportul și prin intermediul CNCDR.

În ceea ce privește CRD, se prevăd modificări la nivelul structurii atribuțiilor CRD. În acest sens, prin modificări operate în Regulamentul cadru al CRD va crește rolul CRD în procesul de coordonare și planificare, în calitate de principală instituție decizională la nivel regional. CRD va avea un rol decizional la nivel de listă de proiecte, nu la nivel de proiecte individuale, iar interesul regiunii va fi susținut în ședințele CNCDR de președintele CRD Centru. Va fi reglementat mai clar rolul CRD și modul de interacționare cu autoritățile publice locale și partenerii de dezvoltare la nivel regional.

Va fi consolidată și capacitatea ADR-urilor de a se impune la nivel regional ca instituții de suport a dezvoltării, în special vizînd creșterea rolului ADR și posibilitățile acestora de a fi mai implicată în procesul de atragere a resurselor financiare externe pentru proiectele de dezvoltare regională. Treptat, implicațiile ADR vor fi direcționate mai mult spre zona de monitorizare și evaluare a procesului de implementare a acestor proiecte.

Parte integrantă a cadrului instituțional al dezvoltării regionale pentru perioada 2022-2028 sînt și urmează să aibă un rol mai pronunțat administrațiile publice locale de ambele niveluri, care sînt antrenate și coordonează procesul implementare a proiectelor de dezvoltare la nivel local. În această etapă programatică, APL de nivel II și I urmează să fie mai mult implicate în elaborarea, promovarea, crearea de parteneriate cu instituții publice și private, precum și în implementarea proiectelor de dezvoltare regională.

7. Proceduri de monitorizare, raportare și evaluare

Sistemul de monitorizare și evaluare este un instrument de management esențial pentru planificarea, elaborarea și implementarea politicilor și intervențiilor, precum și pentru asigurarea principiilor bunei guvernante la nivel regional. Acest aspect este stipulat de prevederile Legii nr. 438/2006 privind dezvoltarea regională din Republica Moldova.

Componenta de monitorizare stabilește sistemul și procesul de colectare periodică a informației pentru identificarea și analiza progreselor obținute, folosite pentru luarea deciziilor în gestionarea activităților. Componenta de evaluare își propune ca sarcină efectuarea unor cercetări și analize riguroase pentru a afla dacă Programul Operațional Regional Centru a generat efectele dorite asupra beneficiarilor și în ce măsură aceste efecte sînt atribuite intervențiilor Programului. ADR Centru este responsabilă pentru implementarea Programului Operațional Regional și dirijează toate activitățile de monitorizare și evaluare stipulate în acest Program.

Procesele de monitorizare sînt desfășurate într-o manieră stratificată, asigurînd:

a) Monitorizarea la nivel de politică de dezvoltare regională, reglementată prin Instrucțiunea privind monitorizarea politicii de dezvoltare regională aprobate prin ordinul nr. 164 din 27.06.2019, colectînd indicatorii de performanță aferenți domeniilor de intervenție vizate de SNDR;

b) Monitorizarea la nivel de proiecte de dezvoltare regională, reglementată prin Instrucțiunea privind monitorizarea proiectelor de dezvoltare regională, ce asigură colectarea și centralizarea de indicatori de performanță la nivel de proiecte de dezvoltare regională implementate prin intermediul ADR și finanțate atît din fonduri naționale cît și externe.

Rezultatele monitorizării implementării POR sînt integrate în Rapoartele de progres care sînt elaborate de către ADR în conformitate cu prevederile Manualul Operațional privind modul de utilizare a mijloacelor FNDR, fiind o parte componentă a sistemului general de monitorizare și evaluare al SNDR și includ:

a) Rapoartele semestriale privind implementarea POR (elaborat o dată la 6 luni) prezentat către CRD Centru și MADRM și indică progresul în vederea implementării POR;

b) Raportul final privind implementarea POR care este prezentat către CRD Centru și MADRM și sintetizează rezultatele în realizarea Planului de implementare al POR.

Rapoartele de progres și alte documente relevante vor fi aduse la cunoștința CRD Centru, precum și publicate pe pagina web a ADR Centru.

Evaluarea impactului proiectelor de dezvoltare regională

Evaluarea impactului este un exercițiu periodic, de regulă, efectuat de către un specialist neimplicat nemijlocit în procesul de planificare și implementare al proiectului / programului, pentru aprecierea eficienței, eficacității, impactului, durabilității și relevanței proiectului sau a programului în contextul atingerii obiectivelor stabilite. Scopul principal al acestui exercițiu este de a însuși anumite lecții din concluziile făcute și pentru utilizarea acestora în proces de luare a deciziilor (programare) pe viitor. Evaluarea impactului poate fi efectuată atît pe parcursul, cît și după finalizarea proiectului. Perioada recomandabilă de evaluare a proiectelor în proces de realizare este 1-3 luni pînă la sfîrșitul implementării proiectului, iar executarea evaluării ex-post este recomandabilă între 12 luni și numai în cazuri de excepție (cînd impactul poate fi observat doar într-o perioadă mai îndelungată) între 24 și 36 luni.

8. Planul de implementare a POR Centru 2022-2024

	Acțiuni/proiecte (*cu gri – proiecte *cu verde – proiectele incluse în DUP cf HG 490 din 12.07.23)	Perioada de implemen tare	Costuri estimative, mil MDL	Sursa de finanțare - FNDR	Cofinanțare	Responsabil i/ aplicant	Indicatori de monitorizare	
							De produs (Inițial / țintă)	De rezultat (Inițial / țintă)
Obiectiv general 1 Creșterea competitivității și ocupării forței de muncă a RDC								
▪ Direcția prioritară 1.1 Consolidarea rolului și funcțiilor orașelor în calitate de motoare de creștere a competitivității Regiunii de Dezvoltare Centru								
Revitalizare urbană								
1	Acordarea suportului necesar orașelor Ungheni și Orhei în vederea implementării Programului Național de dezvoltare a orașelor-poli de creștere	2022 – 2024	-	-	-	ADR Centru	- Nr. de consultări oferite - Nr. de acțiuni comune desfășurate	
2	Consultarea APL-urilor cu privire la revitalizarea urbană (ajustarea programelor de revitalizare urbană); facilitarea dezvoltării Rețelei Naționale de Revitalizare Urbană	2022 – 2024	-	-	-	ADR Centru	- Nr. de consultări oferite - Nr. de PRU consultate - Nr. proiecte inițiate	
3	Dezvoltarea unui sistem integrat de transport urban in municipiul Ungheni	20 luni	25 230 000,00	15 000 000,00	10 230 000,00	Aplicant Primăria municipiului Ungheni	- unități de transport moderne procurate pentru dotarea sistemelor urbane de transport public – 0/ 18 - regulament actualizat al transportului public municipal -1/ 1 - întreprindere mixtă	- rețea de transport public de calitate în municipiul Ungheni și com. Zagarancea

						Partener Primăria comunei Zagarancea	public-privată de transport public creată - 0/ 1	
4	Crearea unei zone de agrement pentru sporirea calității vieții locuitorilor din orașul Ialoveni	24 luni	11 657 168,70	7 704 353,87	3 952 814,83	Aplicant Primăria orașului Ialoveni	- zonă de recreere, agrement multifuncțională, amenajată și accesibilă orașului și a 4 sate învecinate – 0 / 1; - drum de acces construit – 0 / 150 m - teren de joacă amenajat – 1 / 2 - căsuțe de lemn pentru comerț stradal – 0 / 10 - surse de apă consolidate și amenajate -0 / 3 - pietonale pavate – 0 / 10 - parcuri amenajate – 0 / 2 - teren sportiv amenajat – 0/1 - Teatru Verde construit și dotat - 0 /1 - blocuri sanitare construite -0 / 2; - sistem de iluminat pentru zona de agrement instalat – 0 / 1; - podețuri de	- agenți economici care desfășoară activitate în zonă – 0 / 15; - sporirea numărului de locuitori în sectorul Bozu – 4249 / 4350; - tineri implicați în activități de voluntariat – 25 / 75; - activități socio - culturale în zonă – 0 / 7-8; - cetățeni implicați în procesul decizional din zona Bozu -100 / 250

							interconectare a spațiilor construite – 0 / 2; - monument al Marinarilor instalat – 0 / 1	
5	Reabilitarea albiei râului Ișnovăț cu redarea destinației pentru odihnă activă în sector	24 luni	18 098 695,46	12 668 825,90	3 620 000,00 (20 % din bugetul total al proiectului) contribuția Primăriei orașului Ialoveni; 1 809 869,60 (10 % din bugetul total al proiectului) contribuția Partenerului 1 - Consiliul raional Ialoveni	<i>Aplicant</i> Primăria orașului Ialoveni <i>Partener</i> Consiliul raional Ialoveni	- zonă de recreere la scară mare amenajată – 0/ 1 - albia râului Ișnovăț reabilitată în zona străzilor Basarabia și I.Gagarin prin înlăturarea stufului și a nămolului - 0/ 1; - drum local de asfalt construit – 0/ 850m; - alee pietonală construită – 0/ 1100 m; - pistă pentru bicicliști construită – 0/ 1100m; - parcare auto construită (30 de locuri) – 0/ 1	- cetățeni beneficiari ai zonei de odihnă - 4249/18500
6	Revitalizarea și modernizarea complexului sportiv multifuncțional din orașul Șoldănești	24 luni	19 426 280,00	17 484 252,00	1 942 028,00	<i>Aplicant</i> Primăria orașului Șoldănești <i>Parteneri</i> Consiliul raional	- complex sportiv multifuncțional modernizat – 0/1 - calendar al principalelor evenimente sportive creat – 0 /1	- beneficiari de infrastructură socială modernizată – 0/ 5578 - localitate cu infrastructură sportivă corespunzătoare 0/ 1 - cooperare stabilită

						Șoldănești Școala Sportivă Șoldănești		între autoritățile publice locale de nivel I și II în vederea promovării sportului - 0/ 1
7	Reconstrucția bulevardului pietonal Mihai Eminescu și amenajarea parcului orășenesc riveran din orașul Criuleni	24 luni	24 794 136,53 MDL	19 999 813,19 MDL	4 794 323,34 MDL	<i>Aplicant</i> Primăria orașului Criuleni	- zonă de recreere la scară mare amenajată – 0/ 1 - spații verzi amenajate/ parc - 0/ 2,2667 ha -traseu iluminat și pavat pentru plimbări, alergat, ciclism sau acces spre infrastructura sportivă 0/ 8 901 m ² - mobilier urban instalat (bănci și urne) – 0 /111/48 - copaci și arbuști plantați -0/ 476	- centru urban bine amenajat și simbolic pentru centrul raional – 0/ 1 - acces îmbunătățit al locuitorilor la infrastructura socială de recreere, socializare și sport - 0/ 6 708 - acces îmbunătățit al turiștilor și sportivilor care vizitează orașul la infrastructura socială de recreere, socializare și sport – 0/ 29 106
8	Amenajarea spațiului public-renovarea scării cu 424 trepte din orașul Rezina	12 luni	5 103 804,00 MDL	3 400 000,00 MDL	1 703 804,00 MDL	<i>Aplicant</i> Primăria orașului Rezina	- atracție turistică amenajată -1/ 1 - acces pietonal îmbunătățit- 0/ 1 - renovarea Scării cu trepte – 0/ 424 - pereți de sprijin betonați, tencuiți - 0/ 135,66m ³	- beneficiari ai proiectului – 0/ 5030 - micșorarea numărului de accidente în timpul iernii pentru persoanele în etate – 23/ 14

							- coame din beton armat prefabricat montate pe pereții de sprijin – 0/ 1085,7m.l. - trepte cu suprafețele pavate – 0/ 2095,0m² - foișor montat – 0/ 2 - bancă montată – 0/ 14 - coș de gunoi montat – 0/14	
9	Modernizarea scuarului de pe strada Biruinței din or. Călărași	12 luni	21 258 395,00 MDL	18 000 000,00 MDL	3 258 395,00 MDL Primăria or. Călărași și Consiliul raional Călărași	<i>Aplicant</i> Primăria orașului Călărași <i>Partener</i> Consiliul raional Călărași	- scuar reabilitat (2,5 ha) – 0/1 - populație beneficiară a or. Călărași - 0/16 400	- scuar amenajat, sigur, incluziv și accesibil pentru cetățeni – 0/1 - populație beneficiară a or. Călărași - 0/16 400
10	Valorificarea luncii râului Cogîlnic prin amenajarea zonelor de agrement și excluderea riscului de inundație	24 luni	27 924 843,10 MDL	20 000 000,00 MDL	7 924 843,10 MDL	<i>Aplicant</i> Primăria orașului Hîncești	- albia râului curățată – 0/ 6000m - teren de fotbal amenajat – 0/ 2 - parcare amenajată – 0/ 2 - alee pietonală construită 0/ 2 354m - pasarelă construită peste râu 0/2	- spațiu public accesibil și bine amenajat în zona de revitalizare - populație cu acces la spații publice sigure și incluzive - 0/ 3 790 - spații de interacțiune socială create

							- drum de acces construit – 0/1 120m - gazon amenajat – 0/18 801m ²	- stare îmbunătățită a albiei râului Cogâlnic - riscul de inundații diminuat
11	Modernizarea infrastructurii rutiere municipale pentru revitalizarea economică sustenabilă	18 luni	16 356 278,64 MDL	14 149 024,00 MDL	2 207 254,64 MDL	<i>Aplicant</i> Primăria orașului Ungheni <i>Parteneri</i> "Unfloria" SRL TMC "Biogrup", Îl Caliga Valeriu SA "Codreanca" Ungheni "Consvichi" SRL "Danova-prim" SRL "Luceafărul de seară" SRL "Rompetro"	- drum modernizat – 0/ 850m - trotuare pentru pietoni amenajate – 0/ 800m - borduri remontate – 0/ 1742m - intrări în curți amenajate – 0/ 6 - drumuri laterale amenajate – 0/11	- locuitori beneficiari ai cartierului Ungheni Vale – 0/ 2264 - agenți economici beneficiari ai drumului modernizat – 0/17

						SA, Peco 40 Vadim Cebotaru SRL		
12	Reconstrucția capitală a complexului sportiv din or. Telenești	24 luni	18 312 620,00	16 481 350,00	1 831 270,00	<i>Aplicant</i> Primăria orașului Telenești	- complex sportiv modern construit - 0/ 1 -teren de minifotbal și handbal construit – 0/ 1 - teren de volei construit – 0/ 1 - teren de baschet construit – 0/ 1 - articole Mass-media elaborate și publicate - 0/ 3	- complex sportiv reconstruit, dedicat organizării de competiții locale, regionale și naționale – 0/1 - condiții mai bune pentru practicarea activităților sportive, în special a mini- fotbalului, voleiului, handbalului și baschetului accesibile -0/ 8299 locuitori din Telenești și 0/ 5400 din localitățile adiacente
13	"Scara memoriei"- obiectiv turistic, cale de acces și spațiu public pentru socializare și interacțiune comunitară	24 luni	7 267 928,96	6 541 136,07	726 792,89	<i>Aplicant</i> Primăria orașului Anenii-Noi <i>Parteneri</i> Consiliul raional Anenii Noi Asociația	- spațiu public renovat – 0 /1 - cale de acces reabilitată – 1/ 1 - obiectiv turistic reintegrat în circuit – 0/1 - zonă de recreere creată – 0/1	- spațiu urban reabilitat și amenajat - Numărul zilnic al utilizatorilor (pentru acces) – 100/ 200 - numărul lunar al utilizatorilor (pentru recreere) - 0/40 - numărul anual al

						obștească "August" SRL "Group One"		vizitatorilor obiectivului – 0/ 500
Direcția prioritară 1.2 Îmbunătățirea mediului antreprenorial în RDC Dezvoltarea mediului antreprenorial								
14	Implementarea proiectelor de îmbunătățire a mediului antreprenorial în RDC	2022 - 2024	-	-	-	ADR Centru	- Nr de proiecte inițiate: - Nr de proiecte finalizate	
Sporirea atractivității turistice								
15	Dezvoltarea infrastructurii turistice în comunitățile de pe „Platoul Coșnița” și or. Criuleni	24 luni	20 000 00,00	10000000,00	10000000,00	<i>Aplicant</i> Pr. comunei Coșnița <i>Parteneri</i> Primăria com. Pîrîta, Primăria com. Doroțcaia, Primăria or. Criuleni, AO „Ostrov”	- drum în variantă albă construit – 0 / 1300 m - bulevard renovat – 0/1400m - plaje amenajate – 0 / 5 ha - locuri de cazare create (case rurale) – 30 / 150 - traseu pietonal -0 / 1	- localități beneficiare a infrastructurii – 5 / 5; - populația cu acces la infrastructura turistică – 0 / 20 000; - turiști – nesemnificativ / 50 000.

16	Anenii Noi - Hub Național de Turism Sportiv	24 luni	28 541 389,40	25 610 804,91	2 930 584,49	<i>Aplicant</i> Primăria or. Anenii Noi <i>Parteneri</i> Primăria or. Căușeni, Primăria or. Ștefan Vodă Consiliul Raional Anenii Noi, Comitetul Național Olimpic și Sportiv din RM, Federația de Ciclism din RM, Federația de Caiac-Canoe din RM, Federația de Turism Sportiv din RM, Federația de Triatlon din RM; Federația de Motosport din RM.	- teritoriu amenajat –0 /16ha - locuri de cazare create – 0 / 70 - atracții turistice amenajate – 0 / 7 - atracții turistice renovate – 0 /2 - drum renovat/reabilitat – 0 / 0,5 km	- populația deservită de noile atracții turistice – 0 / 80 000 - locuri de muncă noi create - 0 / 30 - creșterea numărului de turiști și vizitatori anuali la noile atracții turistice– 0 / 300 000
----	--	---------	---------------	---------------	--------------	--	--	--

17	Dezvoltarea grădinii botanice ca destinație eco-turistică	12 luni	1 499 999,00	1 499 999,00	0,00	<i>Aplicant</i> Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru” <i>Partener</i> Ministerul Educației și Cercetării	- trasee turistice reconstruite – 2 / 10; - sistem de iluminare nocturnă asigurat – 0 / 1; - grupuri sanitare Eco construite -1 / 3; - Monitorizare video asigurată –0 / 2; - Gardul GBNI renovat (vopsit) si completat (porțiuni lipsa) – m2; - Sistem de sere modernizat si renovat – 1 / 9; - Sistem integrat de management al deșeurilor asigurat – 0 / 1; - Sistem de marcaj si panouri informaționale, asigurat – 3 / 20; - Alei reparate (pavate) și dotate cu mobilier – m2; - Muzeul GBNI fondat și amenajat – 0 / 1; - Strategie, Proiecte tehnice si Studii de fezabilitate elaborate – 0 / 1; - Birou de Management al	- majorarea numărului de vizitatori - 73000 / 150000 /anual - organizarea a 4 evenimente tematice pentru copii/anual - grupe de turiști (copii, maturi) ghidate profesional-60 / 120 grupe/anual - susținerea tezelor de doctorat –1,2 / 2,3 teze/anual - rapoarte privind utilizarea resurselor vegetale și dezvoltarea durabilă-1 - panouri informaționale despre lumea plantelor – 3 / 20 - trasee turistice marcate –2 / 10; - creșterea numărului de angajați ai GBNI – 134 / 164 pers; - personal care beneficiază de cursuri de instruire – 0 / 10-

							Destinației ecoturistice, creat și dotat – 0 / 1; - Locuri de popas si belvedere pe teritoriul GBNI, create si amenajate – 1 / 8;	15 persoane/anual.
18	Consolidarea, conservarea și dezvoltarea infrastructurii turistice din cadrul Rezervației Cultural-Naturale ”Orheiul Vechi”	24 luni	27 568 587,03	27 568 587,03	0,00	<i>Aplicant</i> Instituția Publică Rezervația Cultural-Naturală ”Orheiul Vechi” <i>Parteneri</i> Ministerul Culturii	- obiectivele turistice incluse în circuite turistice -5 / 7 - situri arheologice conservate și consolidate – 0 / 2 - atracții turistice amenajate -0 / 3 - teritoriu amenajat – 2000 ha	- numărul de vizitatori – 109917 / 146000 - evenimente organizate – 5 /15; - expoziții temporare organizate – 3 /10
19	Valorificarea potențialului turistic al regiunii centru a Republicii Moldova (Raioanele Strășeni, Călărași, Nisporeni și Ungheni)	12 luni	17274080,72	15546672,72	1 727 408,00	<i>Aplicant</i> Consiliul raional Călărași <i>Parteneri</i> Primăria Călărași	- stradă din or. Călărași renovată – 1,4 km	- peste 343 085 locuitori ai regiunii Centru și 50 000 turiști au acces la: infrastructură modernă de turism; - multiple servicii calitative prestate în domeniul turismului - acțiuni culturale diversificate în raionul Călărași; - vizibilitatea și atractivitatea obiectivelor turistice

								din regiunea Centru sporită
20	Museum Info Tur - Valorificarea și sporirea vizibilității patrimoniului cultural și istoric în cadrul rețelei transfrontaliere de muzee - Centre de Informare Turistică	Mai 2022	109900,00 EUR	POC România - Republica Moldova 2014 – 2020, Instrumentul European de Vecinătate (ENI)	10990 EUR	<i>Aplicant</i> ADR Centru <i>Parteneri</i> Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova (ADTM), R. Moldova; Asociația de Cooperare Transfronta- lieră "Euroregiune a Dunărea de Jos" (ACTEDJ), România	- centre de informare turistică create – 0 / 8 - trasee tematice pentru 8 ---- zone turistice create – 0 /8 - ghid turistic elaborat – 0 /1	- ghizi de muzee din R. Moldova și România instruiți – 0 / 20 - jurnaliști și bloggeri din Republica Moldova și România – implicați pentru a spori vizibilitatea activităților

21	Conectarea companiilor în vederea creșterii exporturilor în sectorul turismului	Aprilie 2022	56 740 EUR	EUROCHAMB RES prin intermediul rețelei EU4Businss: Connecting companies	2837 EUR	<i>Aplicant</i> ADR Centru România <i>Parteneri</i> ADR Centru Romania; ADR Centru Moldova; ANTRIM; Agenția de Investiții.	- ghid de bune practici în domeniul promovării turismului elaborat – 0 / 1; - nr. de acorduri de parteneriat semnate între IMM-uri din RM și România	- IMM-uri din sectorul turismului instruite - 0 / 16 - organizații de sprijin în afaceri instruite – 0 / 6 - vizite de studiu organizate – 3
Direcția prioritară 1.3 Identificarea și promovarea specializării inteligente în RDC								
22	Facilitarea realizării la nivel regional a inițiativelor centrale de specializare inteligentă	2022 - 2024	-	-	-	ADR Centru	- Nr. inițiative facilitate	
Direcția prioritară 1.4 Cooperarea regională și transfrontalieră								
23	Participare în cadrul Comitetului Comun de Programare (CCP) a Programului Operațional Comun România - Republica Moldova 2021-2027	2022 - 2024	-	-	-	ADR Centru	- Nr. de ședințe - Nr. de propuneri/consultări	
24	Participare în cadrul Grupului național de lucru pentru coordonarea implementării Programelor de cooperare transfrontalieră și transnațională	2022 - 2024	-	-	-	ADR Centru	- Nr. de ședințe - Nr. de propuneri/consultări	
25	Participare la apelurile de propuneri de proiecte în cadrul	2022 - 2024	-	-	-	ADR Centru	- Nr. proiecte depuse	

	programelor transfrontalier/transnaționale						- Nr. proiecte câștigătoare
26	Organizarea/facilitarea evenimentelor de promovare a RDC și a potențialului investițional al RDC	2022 - 2024	-	-	-	ADR Centru	- Nr. evenimente organizate/facilitate
27	Promovarea activităților din domeniul DR pe pagina oficială a ADRC și pe alte platforme de comunicare	2022 - 2024	-	-	-	ADR Centru	- Nr. materiale de presă publicate

Obiectiv General 2 | Sporirea coeziunii teritoriale și prevenirea excluziunii în RDC

Direcția prioritară 2.1 Îmbunătățirea infrastructurii tehnico-edilitare de bază la nivelul RDC

28	Construcția Apeductului magistral Sărata Răzeși-Voinescu- Mingir, raionul Hîncești	36 luni	18 535 455,05	16 682 509,55	1 852 945,50	<i>Aplicant</i> Primăria Voinescu, raionul Hîncești <i>Parteneri</i> Primăria comunei Mingir	- rețele de apeduct magistral – 0 / 12 182 m.l. - castele de apă potabilă construite – 5 / 7 - stații de dezinfectare a apei construite – 0 / 2	- localități cu acces la sistemul de aprovizionare cu apă potabilă construit – 0 / 2 - locuitori cu acces la sistemul de aprovizionare cu apă potabilă – 0 / 7332
29	Reabilitarea și extinderea apeductului magistral Zagarancea – Cornești	24 luni	31 501 050,00	28 339 069,10	3 161 980,90	<i>Aplicant</i> Consiliul raional Ungheni <i>Parteneri</i> Mun.Unghen,	- rețele de apeduct construite/reabilitate – 0 / 14 984 km - stații de tratare reabilitate – 0 / 1 - stații de pompare construite – 0 / 1	- populația deservită – 37000 / 70 000 - localități ce au acces la sistemul de AAP construit/reabilitat – 13 / 38.

						or. Cornești, s. Cornești, s. Agronomovca, s. Alexeevca, com. Boghenii Noi, s. Bumbăta, s. Bușila, s. Cetireni, s. Chirileni, com. Florițoaia Veche, com. Mănoilești, com. Negurenii Vechi, com. Pîrlița, s. Rădenii Vechi, s. Teșcureni, com. Todirești s. Unțești, com. Zagarancea		
30	Sisteme Regionale - Apa - Canal - Garanția Sănătății Noastre	24 luni	14957028,00	13461325,00	1 495 702,00	<i>Aplicant</i> Primăria mun. Hîncești <i>Parteneri</i> CR Hîncești,	- rețele gravitaționale mun. Hîncești – 0 / 13532 m; - rețele gravitaționale s. Bozieni – 0 / 3320 m - colector sub presiune – 0 / 6172 m - stație de pompare	- populația deservită (nr. locuitori) – 0 / 18000 locuitori - localități cu acces la sistemul de AAP construit/ reabilitat – 0/2

						s. Buțeni, s. Bozieni, s. Fîrlădeni	Bozieni-Hîncești – 0 /1	- agenți economici – 0 / 30
31	Construcția sistemelor de aprovizionare cu apă și sanitație a localităților din lunca râului Prut, raionul Hîncești, Etapa I	36 luni	64 933 733,58	58 440 960,22	6 492 773,36	<i>Aplicant</i> Consiliul raional Hîncești <i>Parteneri</i> Com. Cotul Morii, s. Ivanovca, s. Mirești, s. Bujor, s. Cățeleni, s. Leușeni, s. Nemțeni, s. Obileni	- rețele de apeduct construite – 0 / 143,5 km - turnuri de apă construite -0/3 - rezervor de apă potabilă construit – 0 / 1 - castel de apă construit – 0/1 - stații de pompare construite – 0 / 2	- localități au acces la sistemul de aprovizionare cu apă - 0 / 8 - locuitori cu acces la sistemul de AAS -0 / 15000
32	Îmbunătățirea nivelului de trai în localitățile raioanelor Călărași și Strășeni prin asigurarea accesului populației la sistemele centralizate de canalizare	36 luni	34 104 256,25	29 782 501,64	4 321 754,61	<i>Aplicant</i> Consiliul Raional Călărași <i>Parteneri</i> Or. Călărași s. Nișcani, or. Bucovăț, com. Dereneu, s. Pitușca, s.	- rețele canalizare construite/ reabilitate – 0 / 25,4 km - stații de epurare a apelor uzate construite/reabilitate –0/4	- localități ce au acces la sistemul de canalizare construit/reabilitat- 0/7 - populația cu acces la sistemul de canalizare construit/ reabilitat – 0 / 10170 locuitori

						Vărzărești-Noi.		
33	Apeduct Prut – Nisporeni Evacuarea apelor reziduale a or. Nisporeni (etapele II și III) și comuna Vărzărești	23 luni	50 926 617,19	45 508 663,53	5 417 953,66	<i>Aplicant</i> Primăria or. Nisporeni <i>Parteneri</i> Com. Vărzărești; CR Nisporeni	- populația or. Nisporeni cu acces la canalizare – 5175 / 13500 locuitori - populația com. Vărzărești cu acces la canalizare – 738 / 4738 locuitori - localități cu sistem de canalizare extins - 0 / 2	- rețele de canalizare noi construite în or. Nisporeni – 35,6 / 63 km - rețele de canalizare noi construite în com. Vărzărești – 7,2 / 22,2 km
34	Îmbunătățirea calității vieții populației rurale prin construcția sistemelor de apă potabilă și de canalizare, regionalizarea serviciilor comunale în satele din lunca râului Lăpușnița, raionul Hîncești	12 luni	2100000,00	2100000,00	0,00	<i>Aplicant</i> Primăria Sofia <i>Parteneri</i> s. Bălceana, s. Negrea	- rețele de canalizare construite/ reabilite – 27,6 km - stații de epurare a apelor uzate construite /reabilite – 0/1 - Stații de pompare construite/ reabilite – 0/3.	- localități cu acces la serviciile canalizare construite/reabilite – 3 - populație cu acces la serviciile canalizare construite/reabilite – 5300
35	Sistem de canalizare pentru 7 localități	36 luni	3 333 33,33	3 000 000,00	333 333,33	<i>Aplicant</i> ADR Centru <i>Parteneri</i> Consiliul raional Strășeni Primăria mun. Strășeni	- populația deservită - 0 / 38500 locuitori - localități ce au acces la sistemul de AAP construit/reabilitat – 0/ 7	- rețele de canalizare construite/reabilite – 0 / 41,6 km - stații de pompare proiectate/construite – 0 / 6 - stație de epurare funcțională – 0 / 1 - studiu de fezabilitate elaborat –

						Com. Ghelăuza Com. Pănășești s. Roșcani s. Sireți s. Recea s. Negrești		0 / 1 - proiect tehnic elaborat – 0 / 1.
36	Apeduct magistral pentru localitățile: Văsieni, Ulmu, (etapa 3) și Costești, Pojăreni (etapa 4)	36 luni	3 333 33,33	3 000 000,00	333 333,33	<i>Aplicant</i> ADR Centru <i>Parteneri</i> CR Ialoveni, s. Văsieni, s. Ulmu, s. Costești	- populația cu acces la sistemul de AAS construit/reabilitat – 0 / 19 486 locuitori - localități ce au acces la sistemul de AAS construit/reabilitat – 0 / 5	- rețele de apeduct construite/reabilitate – 0 / 42,16km - stații de pompare a apei potabile construite/reabilitate – 0 / 5 - rezervoare de apă potabilă construite/reabilitate – 0 / 5 - proiecte tehnice elaborate – 0 / 2
37	Îmbunătățirea infrastructurii de apă în Moldova Centrală	36 luni	70 650 092,00	2 086 292,00	68 563 800,00	<i>Aplicant</i> MIDR	- proiect tehnic elaborat (apeduct 53 km) – 0/1 - 4 proiecte preliminarare (localități) – 0/4.	- persoane beneficiare de condiții îmbunătățite – 30 000
38	Îmbunătățirea calității vieții populației rurale prin construcția apeductului de interconexiune a râului Prut - s. Măcărești cu apă potabilă a 13 localități din raioanele Nisporeni și Ungheni	36 luni	63 863 942,38	57 299 345,10	6 564 597,28	<i>Aplicant</i> Consiliul raional Nisporeni <i>Parteneri</i> Primăria	- rețele de apeduct construite – 0 / 29,8 km - rezervoare de apă cu capacitate de 50 m – 0 / 5 - stații de pompare și ridicare a presiunii – 0 / 6 - turnuri de apă cu	- locuitori deserviți – 0 / 15551; - localități ce au acces la sistemul de AAP construit/ reabilitat – 0 / 13 - instituții publice

						Măcărești Primăria Brătuleni Primăria Boldurești Primăria Valea Trestieni Primăria Costuleni	capacitate de 50m ³ -0 / 8	conectate la apeduct – 0 / 39 - gospodării conectate – 0 /5252 - agenți economici conectați la apeduct – 0 / 80
39	Îmbunătățirea serviciilor de alimentare cu apă și canalizare în orașul Călărași	Sept. 2022	34506780,00	UE	6833700,00	<i>Aplicant</i> Primăria or. Călărași <i>Parteneri</i> MIDR, ADR Centru, Consiliul Raional Călărași, Primăria Călărași	- extinderea și reabilitarea rețelei de apă – 0 /15,845km; - stație de clorinare – 0 /1 - rețele de canalizare gravitațională – 0 /4902,0 km	- localități cu acces la sistemul de AAP construit/reabilitat -0/1 - localități cu acces la sistemul de canalizare construit/ reabilitat – 0 /1 - populație cu acces la sistemul de AAP construit/ reabilitat – 0 / 9300 - populație cu acces la sistemul de canalizare construit/reabilitat – 0 / 5700 loc.

40	Îmbunătățirea serviciilor de alimentare cu apă și canalizare în municipiul Ungheni	Sept. 2022	58837156,00	UE	7 079 476,00	<i>Aplicant</i> Primăria mun. Ungheni <i>Parteneri</i> MIDR, ADR Centru, Consiliul Raional Ungheni, Primăria mun. Ungheni	- rețele de apeduct construite/ reabilitate – 0 / 19,664 km - rețele de canalizare construite/reabilitate – 0 / 8,088 km - stații de pompare a apei uzate construite/reabilitate – 0 / 3	- localități ce au acces la sistemul de AAP construit/ reabilitat – 1 /1 - localități ce au acces la sistemul de canalizare construit/ reabilitat – 1/1 - populație cu acces la sistemul de AAP și canalizare reabilitat/ construit – 0 / 28545 - populație conectată la sistemul de AAP construit/reabilitat – 26010 loc; - populație conectate la sistemul de canalizare construit/reabilitat – 0 / 2535 loc.
41	Îmbunătățirea calității vieții cetățenilor or. Rezina: asigurarea accesului la sistemul de canalizare	Martie 2023	218020,00 EUR		ODA Slovacă - 218 020 EUR ADR Senec-Pezinok - 192820,00 EUR	<i>Aplicant</i> Primăria Rezina <i>Parteneri</i> Agenția de Dezvoltare Regională	- lucrări de construcție a unei părți a sistemului de canalizare în Rezina – 0/ 3390m	- pospodării conectate la sistemul de canalizare – 0/225 - persoane informate în urma campaniei de conștientizare – 0/2000.

						Senec-Pezinok (Slovacia) ADR Centru		
Direcția prioritară 2.2 Dezvoltarea infrastructurii de sprijin a afacerilor la nivelul RDC								
42	Implementarea proiectelor de creștere a competitivității și dezvoltare economică a RDC și a infrastructurii de sprijin a afacerilor	2022 - 2024	-	-	-	ADR Centru	- Nr. proiecte inițiate - Nr. proiecte finalizate	
Direcția prioritară 2.3 Sprijinirea procesului de adaptare a RDC la schimbările climatice, prevenirea riscurilor și reziliența în fața dezastrelor								
43	Sporirea eficienței energetice a Liceului Teoretic Holercani din satul Holercani, raionul Dubăsari	Septemb. 2022	19257480,00	UE	APL 615.000,00	<i>Aplicant</i> Consiliul Raional Dubăsari <i>Parteneri</i> MIDR ADR Centru GIZ Liceul Teoretic „Holercani”	- clădiri publice renovate prin măsuri de EE – 0 / 1 - suprafața clădirilor publice renovate prin măsuri de EE (suprafața x nr. etaje) – 0 / 4.298,4m ² - suprafața pe care s-au executat lucrări de termoizolare – 0 / 2.316,3m ² - suprafața pereți exteriori izolați – 0 / 330,9m ² - suprafața ferestrelor și ușilor exterioare schimbate – 0 / 30,6m ² - suprafața planșeu izolat – 0 / 1.954,8m ² - centrale termice	- persoane beneficiare de condiții îmbunătățite prin măsuri de EE în clădirile publice renovate pe an – 0 / 330.

							construite – 0 / 1 - sisteme solare de preparare a apei calde menajere construite – 0 / 1; - conducte exterioare construite – 0 / 220 m.l.	
44	Sporirea eficienței energetice a Liceului Teoretic „Alexei Mateevici” din orașul Șoldănești	Septemb. 2022	44423500,00	UE	1373500,00	<i>Aplicant</i> Consiliul Raional Șoldănești <i>Parteneri</i> MIDR, ADR Centru, GIZ, Liceul Teoretic „Alexei Mateevici”	- clădiri publice renovate prin măsuri de EE – 0 / 1 - suprafața clădirilor publice renovate prin măsuri de EE (suprafața x nr. etaje) – 0 / 6851,8m ² - suprafața pe care s-au executat lucrări de termoizolare – 0 / 10928,53m ² - suprafața pereți exteriori izolați – 0 / 4897,00m ² - suprafața ferestrelor și ușilor exterioare schimbate – 0 / 1114,00m ² - suprafața planșeu izolat – 0 / 2.958,40m ² - centrale termice construite - 0/1 - sisteme solare de preparare a apei calde menajere construite – 0 / 31	- persoane beneficiare anual de condiții îmbunătățite prin măsuri de EE în clădirile publice renovate - 0/630

45	Sporirea eficienței energetice a Liceului Teoretic „Ion Vatamanu” din municipiul Strășeni	Septemb. 2022	28217600,00	UE	2060000,00	<i>Aplicant</i> Consiliul Raional Strășeni <i>Parteneri</i> MIDR ADR Centru GIZ Liceul Teoretic „Ion Vatamanu”	- clădiri publice renovate prin măsuri de EE – 0 / 1 - suprafața clădirilor publice renovate prin măsuri de EE (suprafața x nr. etaje) – 0 / 2952,2m² - suprafața pe care s-au executat lucrări de termoizolare – 0 / 4493,76m² - suprafața pereți exteriori izolați – 0 / 2455,00m² - suprafața ferestrelor și ușilor exterioare schimbate – 0 / 48,76m² - suprafața planșeu izolat – 0 / 1990,00m² - centrale termice construite - 0 / 1 - sisteme fotovoltaic construit/ renovat – 0 / 1	- persoane beneficiare anual de condiții îmbunătățite prin măsuri de EE în clădirile publice renovate – 0 / 645
46	Sporirea eficienței energetice a Liceului Teoretic „Mihai Eminescu” din municipiul Ungheni	Septemb. 2022	63340368,00	UE	63340368,00	<i>Aplicant</i> Consiliul Raional Ungheni <i>Parteneri</i> MIDR, ADR Centru, GIZ, Primăria mun. Ungheni,	- clădiri publice renovate prin măsuri de EE – 0 / 1 - suprafața clădirilor publice renovate prin măsuri de EE (suprafața x nr. etaje) – 0 / 9.094,00m² - suprafața pe care s-au executat lucrări de termoizolare – 0 / 12.636,89m² - suprafața pereți exteriori izolați – 0 / 5615,00m²	- persoane beneficiare de condiții îmbunătățite prin măsuri de EE în clădirile publice renovate pe an – 0 / 1288

						Liceul Teoretic „M. Eminescu”.	- suprafața ferestrelor și ușilor exterioare schimbate – 0 / 1545,15m ² - suprafața planșeu izolat – 0 / 5.476,74m ² - Centrală termică construită – 0 / 1 - sistem fotovoltaic construit/renovat – 0 / 1	
Obiectiv general 3 Îmbunătățirea mecanismelor și instrumentelor de implementare a politicii de dezvoltare regională								
Direcția prioritară 3.1 Eficientizarea operațională a procesului de implementare a politicii de dezvoltare regională								
47	Facilitarea de către ADR Centru a procesului de mobilizare de finanțări adiționale (inclusiv co-finanțări) și consolidarea parteneriatelor cu partenerii de dezvoltare	2022-2024	-	-	-	ADR Centru	- Nr. de parteneriate stabilite/facilitate - Nr. de consultări acordate	
48	Desfășurarea activității de monitorizare și evaluare a proiectelor de dezvoltare regională	2022-2024				ADR Centru	- Nr. proiecte monitorizate - Nr. proiecte evaluate	
Direcția prioritară 3.2 Consolidarea mecanismului de finanțare a proiectelor de dezvoltare regională								
49	Cartografierea anuală a proiectelor implementate în RDC cu suportul partenerilor de dezvoltare	2022-2024	-	-	-	ADR Centru	- Nr. proiecte cartografiate	
Direcția prioritară 3.3 Dezvoltarea de capacități a APL-ilor din RDC în domenii relevante politicii de dezvoltare regională								

50	Organizarea activităților de instruire a APL în contextul Apelurilor competitive (anuale și multi-anuale)	2022-2024	-	-	-	ADR Centru	- Nr. de instruiți desfășurate
51	Facilitarea organizărilor instruirilor pentru APL în domenii aferente politicii de dezvoltare regională	2022-2024	-	-	-	ADR Centru	- Nr. de instruiți facilitate

	Acțiuni/proiecte (*cu gri – proiecte)	Perioada de implemen tare	Costuri estimative, mil MDL	Sursa de finanțare – din alte fonduri naționale și externe	Cofinanțare	Responsabil i/ aplicant	Indicatori de monitorizare	
							De produs (Inițial / țintă)	De rezultat (Inițial / țintă)
Obiectiv general 1 Creșterea competitivității și ocupării forței de muncă a RDC								
▪ Direcția prioritară 1.1 Consolidarea rolului și funcțiilor orașelor în calitate de motoare de creștere a competitivității Regiunii de Dezvoltare Centru								
Dezvoltarea orașelor Ungheni și Orhei ca poli de creștere regională								
1	Reabilitarea infrastructurii de transport în regiunea transfrontalieră Ungheni-Iași, în vederea fluidizării traficului către punctul de trecere a frontierei Sculeni	2021-2023	578 258 EUR	UE POC Romania-Republica Moldova 2014-2020	8,6% din bugetul raional	Aplicant Consiliul Raional Ungheni	- drum reabilitat - 2,185 km	- acces sporit la infrastructură pentru rezidenții ZEL Ungheni Business - condiții îmbunătățite pentru dezvoltarea mediului economic din regiune - fluidizarea traficului către punctul de trecere a frontierei Sculeni

2	Cooperarea intercomunitară pentru condiții mai bune de transport public în comunitățile din raionul Ungheni	2020-2023	13971979,10 MDL	USAID / IREX	38,67 % din bugetul local	<i>Aplicant</i> Primăria mun. Ungheni	- stații de așteptare amenajate în raionul Ungheni -0/ 146	- beneficiari ai stațiilor de așteptare-60 de mii de locuitori ai raionului Ungheni - consolidarea cooperării intercomunitare - îmbunătățirea serviciilor de transport pentru cetățeni prin sporirea fluxului de călători și interconexiunea dintre cele 9 localități implicate în program.
3	Modernizarea infrastructurii municipale a drumurilor pentru creșterea economică durabilă (reparația str. A. Boico)	2022-2023	9460253,425 MDL	Programul EU4Moldova: regiuni cheie	52,54% din bugetul local	<i>Aplicant</i> Primăria mun. Ungheni	- drum reabilitat - 0,7 km - indicatoare rutiere instalate – 0/50 - marcaj longitudinal aplicat - 0/ 122,3 m2 - marcaj transversal aplicat – 0/103,2 m2 - trotuar amenajat – 0/68 mp - 6 Intrări în curți amenajate - 0/ 6 - zona verde consolidată - 0/1	- dezvoltare economică a mun. Ungheni impulsionată - capacitate de atragere a investițiilor sporită - spații comerciale existente valorificate - număr crescut al locurilor de muncă cu cel puțin 3% - condiții îmbunătățite

							- treceri pietonale iluminate – 0/ 2	pentru transportul auto pe drumul renovat - acces către zonele cu dezvoltare economică asigurat - condiții adecvate pentru atragerea investițiilor și desfășurarea activităților economice asigurate - costuri de construire, întreținere și reparare a drumurilor urmare a supra-exploatării drumurilor adiacente reduse - trafic rutier de pe artera principală decongestionat - număr de accidente rutiere redus - siguranța pietonilor asigurată
4	Dezvoltarea transfrontalieră a transportului prietenos mediului	2022-2023	37334186,55 MDL	Programul Operațional Comun România – Republica Moldova 2016-2020	21,41 % din bugetul local	<i>Aplicant</i> Primăria mun. Ungheni <i>Partener</i> AO CRDD	- Campanie de sensibilizare și informare desfășurată – 0/1 - Strategie cu privire la transportul durabil și prietenos mediului elaborată – 0/1 - piste pentru bicicliști create	- condiții adecvate pentru practicarea transportului alternativ create - infrastructura pistelor de bicicliști creată - situația mediului

							- 24,673 km - parcuri neacoperite construite (10 – Ungheni, 4 - Dorohoi) - rețea a promotorilor transportului prietenos mediului creată - 0/1 - parcuri acoperite pentru parcare de lungă durată în Ungheni construite - 0/5 - semne rutiere pentru asigurarea vizibilității și semnalizării pentru toți utilizatorii infrastructurii drumurilor aplicate – 142	ambiant îmbunătățit - 32 393 locuitori ai mun. Ungheni beneficiază de siguranță în trafic și îmbunătățirea stării de sănătate, reducerea poluării aerului cauzată de vehiculele motorizate
5	Reconstrucția și revitalizarea Centrului municipiului Ungheni	2022-2023	26771924,42 MDL	Programul EU4Moldova: regiuni cheie	3,37% din bugetul local	Aplicant Primăria mun. Ungheni	- spațiu pietonal amenajat – 0/4082 mp - bănci personalizate montate - 27 - mini-scururi amenajate 0/4	- infrastructură pietonală îmbunătățită - aspect estetic al orașului îmbunătățit - spații verzi amenajate - 32 393 locuitori ai municipiului Ungheni beneficiază de condiții mai bune de viață
<i>Revitalizarea economică și socială a orașelor mici din RDC</i>								
6	Reabilitarea trotuarelor în orașul Călărași	2021-2022	2387216	USAID	50% APL	Aplicant Primăria Călărași	- trotuar reabilitat – 0/3023 m2	16400 cetățeni beneficiari de condiții bune în trafic

Direcția prioritară 1.2 Îmbunătățirea mediului antreprenorial în RDC

Sporirea atractivității turistice

7	Proiectul “Let's discover Stefan cel Mare traces together” (Pe urmele lui Ștefan cel Mare) din s. Ciuciuleni, raionul Hîncești	2021-2023	260 934,23 Euro	Programul Operațional Comun România-Republica Moldova 2014-2020	15% din bugetul raional	<i>Aplicant</i> Consiliul Raional Hîncești <i>Parteneri</i> Beneficiar- Lider: Județul Vaslui (România); Beneficiar 1: Consiliul Raional Hîncești Beneficiar 2 : Muzeul Județean “Ștefan cel Mare” (Județul Vaslui, România); Beneficiar 3 : Comuna Muntenii de Jos (Județul	- spații delimitate în conformitate cu recomandările tehnice ale proiectului - acces direct pentru vizitatori (ușile de acces) creat - grupuri sanitare construite - centrală termică cu sistem de încălzire și sistem de ventilare construită – 0/1 - acoperișul Muzeului reparat și toate tâmplăriile înlocuite; - depozit pentru păstrarea și conservarea obiectelor de valoare istorică construit – 0/1 - sală dedicată Voievodului, respectând specificul epocii de domnie a lui Ștefan cel Mare creată – 0/1 - mobilier instalat caracteristic pentru perioada domniei lui Ștefan cel Mare - replica bătăliei de la Vaslui (diorama) instalată – 0/1	- acces îmbunătățit la obiectivele culturale și istorice, care în prezent este restricționat din cauza degradării și deteriorării acestora – diversificarea ofertei de agrement – necesitatea de a cunoaște și a păstra istoria și tradițiile locale și a transmite aceste valori noilor generații.
---	---	-----------	-----------------	---	-------------------------	---	---	--

						Vaslui, România)		
8	Trecutul are un nou viitor Cooperare transfrontalieră pentru valorificarea patrimoniului cultural din Galați, România și Hîncești, Republica Moldova 1HARD/2.1/25, comuna Mereșeni, r-nul Hîncești	2021- 2024	419 358,65 Euro	Programul Operațional Comun România- Republica Moldova 2014-2021	1% din buget local	<i>Aplicant</i> Comuna Mereșeni <i>Parteneri</i> <i>Beneficiar-</i> Lider: UAT Județul Galați (România); Beneficiar 1: Consiliul Raional Hîncești; Beneficiar 2: Centrul Cultural „Dunărea de Jos” (mun. Galați, România); Beneficiar 3: Primăria Comunei Mereșeni (Raionul Hîncești)	- obiect de patrimoniu cultural restaurat - 1/1 - set de echipament special pentru expoziții muzeistice procurat	- amenajarea, prin lucrări de extindere sau restaurare, a două monumente culturale, istorice și de arhitectură - Casa Gheorghiade - Centrul Cultural „Dunărea de Jos” Galați, România (extindere) și Moara cu Aburi, Mereșeni, Hîncești, Republica Moldova (restaurare) - promovarea patrimoniului cultural și istoric local, material și imaterial în rândul locuitorilor și vizitatorilor din regiunile Galați și Hîncești - stabilirea unei viziuni strategice pentru valorificarea și promovarea durabilă a patrimoniului cultural și istoric local din regiunile Galați și Hîncești.

9	Îmbunătățirea atractivității turistice prin conservarea patrimoniului cultural și istoric nr. de înregistrare: 2 SOFT/2.1/111	06.2020-07.2021	94 120,00 EUR	Fondurile ENI	10% din bugetul CR Călărași; Bugetul Primăriei Miroslava	<i>Aplicant</i> Consiliul raional Călărași, Direcția culturală Călărași, Casa raională de cultură "Ion Ungureanu", Muzeul orășenesc, Il Grigore Băț (sculptor) <i>Partener</i> Primăria Miroslava, jud. Iași, România	- busturi instalate – 0/6 - costume de port popular procurate – 0/40 - evenimente culturale organizate – 0/4 - echipament audio procurat	- două locații destinate activităților culturale și de recreere din orașul Călărași amenajate estetic - dotarea completă a artiștilor din Asociația Ciubreștenii din Miroslava cu echipament necesar; - nivelul cultural sporit al locuitorilor din Călărași și Miroslava.
10	Crearea Traseului turistic pietonal din orașul Nisporeni până în satul Bălănești 25 km SAMRS/2021/SG/04/MD	2021-2022	480 000 MDL	SlovakAid	280 000 din bugetul local, Consiliul Raional Nisporeni	<i>Aplicant</i> Primăria Nisporeni	- traseu turistic creat, marcat – 0/25 km	

11	Acțiuni durabile pentru creștere economică prin turism, municipiul Ungheni	2022-2024	15240000,00 MDL	Programul "Facilitatea Primari pentru Creștere Economică – Proiecte Pilot"	9,97% din bugetul local	<i>Aplicant</i> Primăria mun. Ungheni <i>Partener</i> AO CRDD	- centru de Informare Turistică construit - 0/ 1 - platformă virtuală de informare turistică creată – 0/1 - indicatoare de formare turistică cu coduri QR instalate – 0/30 - studiu de piață privind ofertele și destinațiile turistice și culturale elaborat - 0/1 - vizite turistice ale jurnaliștilor naționali și ale operatorilor de turism din orașele înfrățite organizate – 0/2 - cluster local al promotorilor turistici creat - 0/1 - tabără de vară "Ungheniul turistic" organizată - 0/1	- creșterea atractivității raionului Ungheni - activități turistice create și dezvoltate - creștere economică a mun. Ungheni prin turism asigurată - cadru de cooperare și comunicare creat - parteneriate între sectorul public și privat implicați în domeniul turismului promovate - cel puțin 3000 turiști care vizitează anual raionul Ungheni beneficiază de servicii îmbunătățite în domeniul turismului - imaginea mun. Ungheni promovată la nivel național și internațional
----	---	-----------	-----------------	--	-------------------------	---	--	--

Obiectiv General 2 | Sporirea coeziunii teritoriale și prevenirea excluziunii în RDC

Direcția prioritară 2.1 Îmbunătățirea infrastructurii tehnico-edilitare de bază la nivelul RDC

12	Modernizarea stației principale de epurare a apelor uzate din Hîncești	Inițiere 2017- I etapă 2022- II etapă finalizare 2021- I etapă 2027 - II etapă	34 842 240,00 MDL	Agenția Cehă de Dezvoltare	16.75% din bugetul local	<i>Responsabil</i> Primăria mun. Hîncești <i>Beneficiar</i> S.A. Operator Regional Apa-Canal Hîncești”	- țeavă nouă de refulare instalată – 0/ 1 - tehnologiei de pre-curățare grosieră la stația principală de pompare instalată – 0/ 1 - studiu de fezabilitate privind modernizarea stației de epurare elaborat - 0/ 1	- stația de epurare este modernizată și asigură diminuarea cantității și/sau concentrației poluanților pe care îi conține apa uzată
13	Îmbunătățirea infrastructurii în Moldova centrală, or. Călărași	în proces	15 mil euro	RM		<i>Responsabili</i> ADR Centru, KfW, Primăria Călărași	- conductă centrală de apă instalată - 0/ 1	- 16 400 cetățeni beneficiari ai infrastructurii de apă îmbunătățită
14	Îmbunătățirea serviciului de colectare a deșeurilor menajere la platformele comune în or. Călărași	2022 - în proces	91 103,3 dolari USD	UE	35% APL	<i>Aplicant</i> Primăria Călărași	- platforme de gunoi construite – 0/ 3	- 16 400 de cetățeni beneficiari ai serviciului de colectare a deșeurilor menajere

15	Deșeurile solide din Moldova	în proces	25 mln Euro	RM		<i>Responsabili</i> Primăria Nisporeni, Primăria Ungheni, Primăria Călărași, BERD	- sistem de colectare și reciclare a deșeurilor solide construit – 0/ 1	- 16 400 cetățeni beneficiari
Direcția prioritară 2.2 Dezvoltarea infrastructurii de sprijin a afacerilor la nivelul RDC								
Direcția prioritară 2.3 Sprijinirea procesului de adaptare a RDC la schimbările climatice, prevenirea riscurilor și reziliența în fața dezastrelor								
16	Sporirea eficienței energetice a Liceului Teoretic "Holercani" din s. Holercani, r. Dubăsari	2016 - finalizat în 21 de luni Darea în exploatare la terminare a lucrărilor din 11 octombrie 2022	18 074 272,0	GIZ	2% APL II	Aplicant ADR Centru Beneficiari Consiliul Raional Dubăsari; Liceul Teoretic Holercani	- clădirea Liceului Teoretic "Holercani" renovată conform documentației de proiect - 1/1	- acces la servicii de învățământ de calitate asigurat pentru 330 persoane
17	Izolarea termică a școlii sportive de rezerve olimpice	2021- 2022	554 829,00	Guvernul RM	40% APL	Aplicant Primăria Călărași	- 1 clădire termoizolată - 0/ 346m2	- 120 de copii beneficiari de condiții mai bune de antrenament